

AITOON VUOROPUHELUUN

Keskustelua arvoista

Arvojen Akatemia
Arvojen Areena
Arvojen Eurooppa

SUOMEN EV.LUT. KIRKKO⁺

AITOON VUOROPUHELUUN
Keskustelua arvoista

© Kirkkohallitus

Toimituskunta

Pekka Huokuna
Riitta Kolehmainen
Kari Kopperi
Petri Merenlahti

Editointi
Sanoi Oy, Leeni Peltonen

Graafinen suunnittelu ja kuvat
Studiokarstium

ISBN 978-951-789-661-0 (PDF, saavutettava)

ISBN 978-951-789-662-7 (sid.)

ISBN 978-951-789-663-4 (nid.)

AITOON VUOROPUHELUUN

Keskustelua arvoista

Arvojen Akatemia
Arvojen Areena
Arvojen Eurooppa

SISÄLLYS

Tapio Luoma | Lukijalle 10

Miten meistä tuli niin vihaisia?

Kyösti Karvonen | Ampukaa viestintuoja! 14

Anna-Stina Nykänen | Totuuden henki 26

Päivi Nerg | Kuunteleeko kukaan? 36

Yli rajojen

Vesa-Matti Paananen | Kuplia verkossa 46

Liisa Jaakonsaari | Eurooppa tarvitsee yhteistä kieltä enemmän kuin koskaan 58

Peter Stenlund | Vem får höras i dagens värld? 68

Keskuksessa ja reunoilla

Anna-Kaisa Ikonen | Kaupunki ja maaseutu – kaksi eri Suomea? 82

Marianna Ohtonen | Saanko minäkin sanoa? 92

Mathias Rosenlund | Fattigdomsbetraktelser 102

Puhumalla paras

Minna Helle | Saman pöydän ääressä 114

Tuija Talvitie | Dialogi on rauhanneuvottelun työkalu 124

Laura Arikka | Huuto seis! Tehdään suomalaisista keskusteleva kansa 134

LUKIJALLE

LUKIJALLE

Tapio Luoma
Arkkipiispa

Arvoilla on väliä. Tämä tunnustetaan laajalti yhteiskunnassamme kulttuurielämästä yritysmaailmaan ja kansalaisjärjestöistä julkisyhteisöihin. Arvokeskustelun avulla etsitään vastauksia kysymyksiin, mikä on hyvää, totta, oikeaa ja kaunista – sanalla sanoen arvokasta. Se, millaiset arvot meillä on, kertoo keitä olemme ja määrää miten toimimme.

Arvokeskustelun runsaudesta huolimatta arvojen sisältö jää toisinaan epäselväksi. Jotkut arvot tuntuvat suorastaan karttavan tarkkarajaisia määritelmiä. Puheenvuoroissa saatetaan viitata ”länsimaisiin arvoihin,” ”eurooppalaisiin arvoihin” tai ”kristillisiin arvoihin”. Kannattajia ja vastustajia saavat myös ”perinteiset arvot” tai vaikkapa ”perhearvot”. Kysymykseen, mitä nämä arvot tarkalleen ottaen ovat, ei ole kuitenkaan aina helppo saada vastausta.

Siksi arvoista on keskusteltava. Arvojen sisältö ja merkitys avautuvat dialogissa, ajatuksia vaihtamalla. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon järjestämät Arvojen Akatemia, Arvojen Areena ja Arvojen Eurooppa -seminaarit ovat jo parin vuosikymmenen ajan koonneet eri alojen suomalaisia vaikuttajia keskustelemaan arvoista. Vuoropuhelu on koettu hedelmälliseksi ja virkistäväksi.

Tähän kirjaan on koottu kahdentoista arvojen akateemikon, areenalaisen ja Arvojen Euroopan osanottajan pohdintaa arvoista ja niiden merkityksestä. Kirjassa paneudutaan erityisesti siihen, millaisia arvoja ihmisten välinen vuorovaikutus heijastaa ja vahvistaa. Erilaiset mielipiteet eivät kerro vain siitä, miten asiat nähdään. Niiden perusteella myös jaetaan ihmisiä erilaisiin ryhmiin ja ihmistyyppeihin. Tämä on viime aikoina herättänyt kysymyksen, missä määrin rakentava keskustelu on enää mahdollista.

Kirkon arvoseminaarit perustuvat dialogin voimaan. Erilaiset näkemykset saavat tilaa, ja niitä kuunnellaan luottamuksen hengessä. Toivon, että tämä kuvastuu myös tämän kirjan puheenvuoroissa ja että ne osaltaan vahvistavat käsitystä vuoropuhelun merkityksestä tulevaisuuden rakentamisessa.

Juuri ennen tämän kirjan valmistumista saimme suruviestin Arvojen Akatemian jäsenen, konfliktinratkaisujärjestö CMI:n toiminnanjohtaja Tuija Talvitien kuolemasta. Kirjaan kirjoittamassaan luvussa hän kuvaa dialogia rauhanneuvotteluiden työkaluna. Talvitien poismeno antaa erityistä syvyyttä hänen vahvalle, toiveikkaalle ja tarpeelliselle viestilleen: luottamus ja sovinto on mahdollista saavuttaa.

*”Autuaita rauhantekijät: he saavat Jumalan lapsen nimen.”
Matteus 5:9*

MITEN MEISTÄ TULI NIIN VIHaisia?

AMPUKAA VIESTINTUOJA!

Kyösti Karvonen

Diplomikielenkääntäjä, toimittaja
Vastaava päätoimittaja
Kaleva

Otsikon suorasukaisen brutaalilla kehotuksella on juurensa jo antiikissa. Kehotus ottaa viestintuojalta henki, aikaa myöten enemmänkin kuvaannollisesti, on kestänyt ja voi omassa ajassamme paremmin kuin koskaan.

Antiikin filosofi Plutarkhos kirjoitti, että kun kuningas Tigranes Suuri sai viestin konsuli Luculluksen sotajoukkojen lähestymisestä, hän katkaisutti viestintuojalta pään. Viestintuoja lyheni pään pituudelta siksi, että hänen kuninkaalle tuomansa tiedustelutieto vihollisjoukkojen lähestymisestä ei miellyttänyt vastaanottajaa. Kun kukaan ei enää tämän jälkeen uskaltanut tuoda hallitsijalle huonoja uutisia, vihollinen pääsi yllättämään.

Sanonnan kestävydestä kertoo, että sitä ja sen versioita käyttivät aikoinaan kirjoituksissaan niin William Shakespeare kuin Sigmund Freudkin. Nähtävästi niin moni viestintuoja on ajan mittaan, jos nyt ei menettänyt päätään, ainakin saanut niin suuret vihat niskaansa, että sanonta on myös saanut muodon: Älkää ampuko viestintuojaa!

Ihminen on siinäkin mielessä inhimillinen olento, ettei hän mielellään halua kuulla huonoja uutisia. Hänelle on uutisissa kaikkein merkittävintä se, että oman elinpiirin asiat ovat kutakuinkin ennallaan. Mitä lähempää huono uutinen tulee, sitä enemmän elinpiiri häiriintyy ja päinvastoin. Pienikin huono uutinen lähiympäristöstä järkyttää enemmän kuin satojen ihmisten kuolema jossakin kaukana.

Tiedotusvälineiden kannalta asetus on hankala, koska alan vanhan, ja kyynisen, sanonnan mukaan *good news is no news* eli hyvä uutinen ei ole uutinen. Asetelma tekee uuden ajatuksellisen kuperkeikan siinä, että ihmisten verkkokäyttäytymisestä toimitusten tietokoneruuduilla reaaliajassa kertova data osoittaa lahjomattomasti, että huonoja uutisia luetaan innokkaasti.

Antiikin ajoista kehitys on mennyt sen verran eteenpäin, ettei viestintuoja enää, ei ainakaan sananvapauden kärkimaihin kuuluvassa Suomessa, menetä päätään tai tule ammutuksi. Mestausväline on muuttunut useimmiten nimettömiksi sähköposteiksi ja tekstiviesteiksi ja useimmiten nimimerkkien suojissa käytäväksi verkkomekastukseksi, jota myös keskusteluksi kutsutaan.

Kun ammuskelu tulee puskista

Vaikka viestintuoja ei enää menettäisikään henkeään, melkoisen psykologisen sodankäynnin kohteeksi hän joutuu. Mitä pidemmälle menevämpää bittiammuskelu on, sitä useammin se tulee puskista eli anonyymisti. Tällä informaatio-sodankäynnin muodolla on useita tarkoituksia. Sillä pyritään vaikuttamaan viestintuojaan niin, että hän joko pelästyy ja lopettaa viestinsaaajaa miellyttämättömien viestien tuomisen tai muuttaa viestiensä sisältöä.

Puskista ampuminen saa lisää tehoa, kun bittiluoteja alkaa sataa joukkomitassa ja pidemmän ajan. Tällä tulituksella voidaan vähintään saada viestintuojan sähköposti tai kännykkä tukkoon. Maalituksen yksi tarkoitus on myös yksinkertaisesti häiritä viestintuojan työ- ja vapaa-aikaa ja mennä niin sanotusti ihon alle tekemällä viestintuojan elämästä mahdollisimman ahdistavaa.

Yllä kuvaamillani keinoilla on ollut myös ainakin yksi myönteinen seuraus: ne pakottavat journalisteja tekemään työtään entistä tarkemmin. Pienimpiinkin epä-tarkkuuksiin tartutaan hanakasti.

Itse joudun työssäni usein puska-ammuskelun maalitauluksi. Olen myös saanut useita, vakavuusasteeltaan vaikeasti arvioitavia tappouhkauksia. Niihinkin tottuu, mutta yksikään niistä ei tunnu hyvältä, ja jokainen niistä on lähtenyt poliisin tutkittavaksi. Omat kokemukseni ovat kuitenkin lastenleikkiä verrattuna esimerkiksi siihen, mitä Yleisradion toimittaja Jessikka Aro tai Turun Sanomien toimittaja Rebekka Härkönen ovat joutuneet kokemaan sen takia, että ovat tehneet työtään tinkimättömästi.

Olen ottanut tavakseni, että en yleensä vastaa viesteihin, joiden lähettäjän nimeä en tiedä, tai sitten pyydän anonyymiä viestijää paljastamaan henkilöllisyytensä. Omilla nimillään esiintyvien kanssa pyrin kommunikoidaan, oli sitten palaute kuinka kriittistä tahansa.

Toimitusmaailman esimiesasemassa oleville oman nahan suojelua tärkeämpää on toimituksen mahdollisimman tehokas suojeleminen niin, että sen työrauha säilyy ja että puskista ampuminen, pelottelu ja uhkailu eivät johda vaikenemiseen.

Verkkomaailma on tuonut toimituksia ja niiden riippumattomuutta perinteisesti haastavien tekijöiden joukkoon uuden elementin. Vanhassa maailmassa toimituksen

integriteettiä mittasivat jostakin jutusta suuttuneet mainostajat tai politiikan isokenkäiset, jotka sitten joko eivät leppyneet tai leppyivät ajan mittaan. Heidän kanssaan on helpompaa, koska heillä on nimi.

Selvyuden vuoksi sanottakoon kuitenkin, että tämän ajan tiedotusvälineet eivät elä eikä niiden pidä elää norsunluutornissa niin kuin ne pitkään elivät. Kriittinen palaute on usein merkki siitä, että sen antaja kokee viestintuojan tärkeäksi ja tarpeelliseksi. Pahinta tiedotusvälineelle on se, ettei sen tekemään työhön reagoida mitenkään, ei negatiivisesti eikä positiivisesti.

Oma kokemukseni on, että mitä nopeammin ja mitä asiallisemmin palautteeseen vastaa, sitä helpompaa on jatkaa keskustelua, päättyypä se sitten eri- tai yksimielisyyteen. Vilpittömällä mielellä rakentavaa palautetta lähettävät ihmiset arvostavat, että heitä kuullaan, vaikkei heidän kanssaan samaa mieltä olisikaan.

Yllä oleva ei kuitenkaan päde niihin, joiden joskus elämäntehtävältä tuntuva tavoite on vain terrorisoida sovittuja pelisääntöjä noudattavia tiedotusvälineitä sen sijaan, että he esittäisivät asiallista kritiikkiä, josta parhaimmillaan seuraisi hedelmällinen jatkokeskustelu. Asetelma, jossa viestintuoja asettuu omalla nimellään ja monesti omilla kasvoillaan julkisen tarkastelun kohteeksi ja jossa häntä lannistamaan pyrkivät pysyvät nimettöminä, on jo lähtökohtaisesti epäreilu.

Kalevan kolumnisti, e2 Tutkimuksen johtaja Karina Jutila siteerasi edesmennyttä Claes Anderssonia, joka pohdiskeli Yhdysvaltain presidentti Donald Trumpin taitoa tehdä maailma hulluksi. Jutila jatkoi: ”Trumpia lähempääkin löytyy hulluksi tekemisen taitoa. Sosiaalinen media on monelle paikka ärsyttää ja hajottaa ihmisten yhteenkuuluvuutta. Viesteillä ei rakenneta mitään, vaan härnätään ja hankitaan huomiota. Puhdas ilkeilykin ylennetään palautteeksi.”

Voiko tuota enää paremmin sanoa? Olisiko syytä alkaa puhua ei vain sosiaalisesta vaan myös epäsosiaalisesta mediasta?

Tiedotusvälineistä leijonanosa on sitoutunut korjaamaan yhtä julkisesti ja hyvin tarkkojen ohjeiden mukaan ne mahdolliset olennaiset asiavirheet, joita on julkaistu. Sen sijaan en tiedä yhtään tapausta, jossa verkkomaailmassa metelöivät tai muuten puskeista ampuvat olisivat korjanneet yhtään tekemäänsä asiavirhettä.

Sananvapaus ja sananvastuu

Viestintuojan rökittäminen liittyy tiiviisti yhteen sananvapauden kanssa. Jo perustuslaki sanoo, että ”jokaisella on sananvapaus” ja että ”sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä”.

Sananvapaudesta, periaatteessa yksinkertaisesta asiasta, on tullut kuitenkin ainakin teknisesti koko ajan huimaa vauhtia kehittyvässä viestintämaailmassa kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Kun verkossa voi ilmaista mielipiteensä salamanopeasti ja halutessaan nimettömästi, sananvapaus on kyllä määrällisesti kasvanut eksponentiaalisesti. Uusi maailma on muuttanut perustuslain sanat käytännöksi. Jokaisella todellakin on sananvapaus ja sen myötä oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.

Sananvapautta on kuitenkin alettu tulkita oikeudeksi sanoa mitä tahansa kenestä tahansa missä tahansa. Tätä voi tehdä kuka tahansa mistä tahansa milloin tahansa.

Tiedotusvälineiden kannalta sananvapauden laajentuminen on yhtäältä tervetullutta, mutta toisaalta haastavaa. Monilta unohtuu, että sananvapauden arvokkaan kolikon toinen puoli on sananvastuu. Helposti tulkitaan niin, että oma mielipide, oli se millainen tahansa, on saatava julki myös tiedotusvälineessä, jolle kuuluu juridinen vastuu kaikesta siinä julkaistavasta, olipa se sitten uutinen, mainos, kuolinilmoitus, tekstari, yleisönosastokirjoitus tai verkkokommentti.

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä määrää yksiselitteisesti, että aikakautisella julkaisulla ja verkkojulkaisulla on oltava vastaava toimittaja, jonka tehtävä ”on johtaa ja valvoa toimitustyötä, päättää aikakautisen julkaisun, verkkojulkaisun tai ohjelman sisällöstä sekä huolehtia hänelle tässä laissa säädettyistä muista tehtävistä”.

Itse koen toimitustyön johtamisessa ja valvonnassa aivan keskeiseksi sen, että julkaistavat uutiset pitävät paikkansa, että paikkansa pitämättömät tiedot oikaistaan ja että työtä tehtäessä noudatetaan Julkisen sanan neuvoston laatimia journalistin ohjeita.

Sananvapauslain mainitsemia vastaavia toimittajia syytetään uudessa maailmassa herkästi sananvapauden rajoittamisesta ja sensuroinnista, jos toimitukseen lähe-

tetty viesti jätetään jostakin syystä julkaisematta. Sensuurisyytökset menevät metseen siinä, että sensuuri tarkoittaa valtion viranomaisten ennakolta tekemää tarkastusta. Jos vastaava toimittaja taas arvioi, että viesti rikkoo lakia tai jos sen faktapohja ei pidä, hänellä on oikeus jättää viesti julkaisematta.

Sananvapauden rajoittamisen asemesta käytännön työssä on monesti enemmänkin kysymys julkaistavan sisällön tasapainon ylläpitämisestä. Vastaavan toimittajan tulee huolehtia siitä, että yleisö saa arvioitavakseen mahdollisimman monipuolista sisältöä, oli kysymys sitten uutisista tai toimituksen työntekijöiden tai yleisön mielipiteistä.

Sisällön tasapainosta huolehdinta on ainakin omassa arvomaailmassani lain määrittelemän vastaavan toimittajan työn ydinsisältöä. Yleisö on herkkä huomauttamaan, jos sisällön tasapaino järkkyy, oli sitten kysymys politiikasta, uskonnosta, maahanmuutosta tai melkein mistä tahansa.

Sananvapaus ymmärretään usein tarkoitushakuisesti ja väärin niin, että tuo oikeus olisi vain itsellä ja muilla samaa mieltä olevilla. Tämä on tietysti kovin inhimillistä: itse kullakin on varmaan joskus vaikeuksia lukea tekstiä, josta on eri mieltä.

Tässä kohtaa ollaan sananvapauden ymmärtämisen ytimessä. Sananvapauden on määritellyt mielestäni parhaiten valistuksen ajan filosofi ja kirjailija, ranskalainen Voltaire, jonka kuolematon ajatus kuuluu: ”Olen eri mieltä kanssasi, mutta olen valmis kuolemaan sen puolesta, että sinulla on oikeus sanoa se.”

Upea prinssiippi törmää mainos- ja tilaajatuloista tuloksensa tekevissä tiedotusvälineissä karuun käytäntöön. Tilauksen tehnyt ajattelee helposti ja myös ymmärrettävästi, ettei hän halua maksaa sellaisesta, mistä hän ei pidä. Selitä siinä sitten Voltairen hienoa periaatetta!

Sananvapautta ja sen rajoja on joskus yhtä hankalaa määritellä kuin piirtää veteen viivoja. Sananvapautta koskevat käytännön tapaukset ovat harvoin samanlaisia, ja niitä joutuu harkitsemaan tapauskohtaisesti. Milloin sananvapaus ylittää rajan ja milloin ei?

Yksi kohdalleni viime aikoina sattuneista kiinnostavimmista tapauksista koskee sanomalehti Syd-Österbottenia. Sanomalehti julkaisi uutisen, jossa Kristiinankaupungin ruotsinkielisen seurakunnan kirkkoherra Daniel Norrback vertasi

sosiaalisessa mediassa Pride-kulkuetta Sodoma- ja Gomorra-paraatiin. Vähän myöhemmin lehti julkaisi seurakunnan kappalainen Markus Engströmin kirkkoherran näkemyksiä tukeneen mielipidekirjoituksen.

Mielipidekirjoituksesta tehtiin useita kanteluja Julkisen sanan neuvostoon. Kantelujen mukaan lehti ei olisi saanut julkaista kirjoitusta, koska se loukkasi syvästi homoseksuaaleja, oli kiihotusta kansanryhmää vastaan ja sisälsi karkeita herjauksia.

Lehden päätoimittaja Mats Ekman perusteli julkaisemista monella seikalla. Aihe herätti paikallisesti vilkkaan keskustelun, ja lehti julkaisi siitä monia muitakin kirjoituksia, joiden kirjoittajat olivat aivan toista mieltä kuin kirkkoherra ja kappalainen. Lehti otti pääkirjoituksessaan kantaa seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puolesta.

Päätoimittajan mukaan suuri osa seurakuntalaisista ei aiemmin tiennyt seurakunnan pappien homoseksuaalisuutta koskevista mielipiteistä. Pari viikkoa kestäneen keskustelun aikana Kristiinankaupungissa erosi kirkosta 46 henkilöä, mutta juuri sitä ennen runsaassa viikossa ei yhtään. Muutamat koulut lopettivat yhteistyönsä kyseisten pappien kanssa saatuaan tietää heidän mielipiteistään.

Julkisen sanan neuvosto totesi vapauttavassa äänestyspäätöksessään äänin 10–4, että mielipidekirjoitus kyllä kritisoi seksuaalivähemmistöjä ja vähintäänkin kyseenalaisti heidän ihmisarvonsa. Neuvosto totesi kuitenkin, että lehdellä oli perusteet julkaista mielipidekirjoitus, koska paikallisella yleisöllä oli oikeus tietää seurakunnan pappien syrjivistä näkemyksistä ja koska kyseessä oli keskustelu, jossa vastakkaiset näkemykset saivat runsaasti tilaa lehden palstoilla. Äänestin itse vapauttavan päätöksen puolesta.

Vaikka Julkisen sanan neuvoston ratkaisulla ei ole juridista merkitystä, ratkaisu linjaa laajemminkin sananvapauden rajoja, ainakin JSN:n jäseninä olevissa tiedotusvälineissä.

Porvoon hiippakunnan piispa Björn Vikström antoi Yleisradion mukaan kappalainen Engströmille vakavan varoituksen. Kristiinankaupungin seurakuntaneuvosto puolestaan kehotti kirkkoherra Norrbackia pysyttämään poissa sosiaalisesta mediasta, ainakin kiistanalaisissa asioissa.

Tapaus osoittaa, että sananvapautta tulkitaan eri tavoilla ja että rajan koettelemisesta voi olla erilaisia seuraamuksia. Siinä missä Julkisen sanan neuvosto yhtäällä katsoi, ettei Syd-Österbotten rikkonut hyvää journalistista tapaa, johti toisaalla varoitukseen yhdelle ja toiselle kehotukseen pysytellä poissa somesta.

Valtaosassa tapauksia on onneksi paljon helpompi vetää sananvapauden rajoja. Tiedotusvälineissä nämä helpommat tapaukset ovat joko kommentteja verkossa julkaistuihin sisältöihin, yleisönosastolle tarkoitettuja kirjoituksia tai tekstiviestejä tai sitten verkon keskustelupalstoille lähetettyjä viestejä.

Vaikka nämä tapaukset eivät ole vaikeusasteeltaan lähellekään Syd-Österbottenin tapauksen kaltaisia, ne vievät toimituksissa enimmillään useilta ihmisiltä paljon työaikaa. Tiedotusvälineiden käytettävissä alkaa olla robotteja, jotka kyllä leikkaavat pois kommentoinnin karkeimmat ylilyönnit ja vähentävät mutta eivät kokonaan poista ihmistyötä.

Sananvapauden rajojen piirtämistä ei edes keskustelupalstoilla toivottavasti koskaan robotisoida kokonaan. Ei voi kuin kavahtaa ajatusta, että pelkästään tekoäly päättäisi, mitä mielipiteitä niillä tulisi julki ja mitä ei.

Mistä viha kumpuaa?

Sanomattakin on selvää, että yleisökommenttien ja keskustelupalstojen läpikäynti on henkisesti erittäin kuormittavaa: vihaa on liikkeellä uskomattomia määriä. Ei ole liioittelua verrata tuota työtä kahlaamiseen likaviemärissä.

Perimmäinen Ampukaa viestintuoja! -kehotukseen liittyvä kysymys tietysti kuuluu, mistä meneillään oleva, tulivuoren lailla purkautuva verkon vihalaavavirta oikein kumpuaa. Arvojen Akatemiassa yhden keskustelujakson otsikko olikin osuvasti: Miksi meistä on tullut niin vihaisia?

Keskustelun innoittamana kirjoitin tuolla otsikolla varustetun kolumnin. Kyselin, ”mikä saa rauhallisina tunnetut suomalaiset käyttäytymään tavalla, joka ei olisi tullut aiemmin mieleenkään ja jota olisi vähintään pyydetty anteeksi?”

Muutamaa vuotta myöhemmin yksi vihavirran syy on selvä. Syksyllä 2015 Suomeen tulleet turvapaikanhakijat ovat murtaneet monissa henkisen padon, jonka

ryöpsähdettyä auki on alettu puhua oksat pois -tyylillä kaikesta muustakin. Ryöpsähdys ei olisi ollut niin voimakas ilman elokuussa 2017 Turussa tapahtunutta Suomen ensimmäistä maahanmuuttajan tekemää terroritekoa ja ilman talvella 2018–2019 Oulussa paljastuneita järkyttäviä, maahanmuuttajien tekemiä seksuaalirikoksia. Nämä tapahtumat jättivät suomalaisiin pitkään kestävän jäljen.

Suoraan puhuminen on parhaimmillaan hyvä ominaisuus, jota käytämme turhankin säästeliäästi. Maahanmuuttoon liittyvällä suoraan puhumisella on ollut se hyvä seuraus, että aiheeseen aiemmin liittynyt tabu tai ainakin tapa puhua siitä kaunistellen ovat poistuneet.

Kriittisen, ongelmat rehellisesti tunnustavan mutta silti leimaamiseen syyllistymättömän puhettavan löytäminen on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Aihe on niin tunnepitoinen, että siitä käytettävä kieli ryöstäytyy äkkiä yli sen rajan, jonka jälkeen se on ainakin vastuullisesti toimivalle tiedotusvälineelle julkaisukelvotonta, kansanryhmää vastaan kiihottavaa vihapuhetta.

Maahanmuuttokeskustelussa on kuitenkin myös toinen ulottuvuus. Siellä olevat kyllä yleensä käyttävät painokelpoista kieltä, mutta ovat naiivin sokeita maahanmuuttoon liittyville ongelmille. Nämä kaksi ryhmää hallitsevat maahanmuuttajista käytävää keskustelua, ja niiden välistä on vaikea löytää tilaa asialliselle deбатille. Ja jos joku sellaista yrittää, hän helposti jauhautuu väliin.

Osallistuin talvella 2019 Oulun hiippakunnan uuden piispan, Arvojen Akatemian kurssitoveri Jukka Keskitalon järjestämään arvoseminaariin. Siinä keskusteltiin maahanmuutosta ja pohdittiin keinoja rakentaa turvallista Oulua, jossa kansalaisten turvallisuuden tunne järkkyy seksuaalirikossarjan tultua julki.

Hyvästä seminaarista jäi erityisesti mieleen Suomen Islam-seurakunnan johtaja, varatuomari Atik Alin puheenvuoro. Hän sanoi muun muassa, että kun kantasuomalainen syyllistyy seksuaalirikokseen, sitä pidetään yksittäistapauksena, mutta kun siihen syyllistyy muslimi, rikokset yleistetään kaikkiin muslimeihin.

Kaksi esimerkkiä valaiskoot kuitenkin asian toista puolta.

Kun Kaleva julkaisi talvella 2015 yhden palstan kuvan, jossa oli ranskalaisen pilalehti Charlie Hebdon profeetta Muhamedia kuvaava piirros kannessaan, sain

Pohjois-Suomen muslimiyhteisöstä viestin. Siinä vaadittiin sitoutumaan siihen, ettei vastaava toistu. Viestissä kerrottiin valmiudesta puolustaa profeetan kunniaa tarvittaessa millä keinolla hyvänsä. Koin viestin uhkaavaksi ja luovutin sen viranomaisille.

Kaleva julkaisi keväällä 2019 Oulun seksuaalirikoksiin liittyvän uutisen, joka kertoi rikoksesta epäillyn ja sittemmin tuomitun luottamusasemasta muslimiyhteisössä ja siitä, että rikos tehtiin Oulun moskeijassa.

Katsoin tarpeelliseksi lähettää ennen uutisen julkaisemista työyhteisössäni sisäisen tiedotteen, jossa kehotin kaikkia normaalia suurempaan tarkkaavaisuuteen ja ilmoittamaan havainnoistaan. Onneksi tilanne pysyi rauhallisena. Se oli kuitenkin ensimmäinen, ja toivottavasti viimeinen, kerta, jolloin oli syytä ryhtyä varotoimiin Suomessa, jota olemme tottuneet pitämään äärimmäisen turvallisena. Informoin uutisen julkaisusta etukäteen myös poliisiviranomaisia.

Oulun poliisin arvosteltiin menneen viime talvena paljastuneita seksuaalirikos epäilyjä koskeneessa tiedotuslinjassaan liian pitkälle, kun se muun muassa kertoi epäiltyjen ulkomaalaistaustasta.

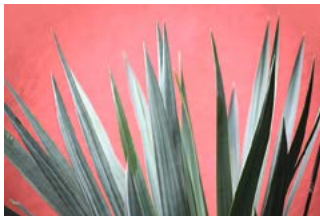
Olin ja olen tässä asiassa eri mieltä. Avoin tiedotuslinja oli mielestäni paikallaan, koska paljastuneita rikoksia oli niin paljon ja koska ne olivat niin poikkeuksellisia. Yksi rikosuhri teki itsemurhan. Avoimuus oli paikallaan myös siksi, että vanhempia ja nuoria oli syytä varoittaa. Jos näin ei olisi menetelty, rikoksia olisi voinut tapahtua lisää. Lisäksi näin laajan rikossarjan paljastuminen oli enemmänkin merkki poliisin tekemästä hyvästä työstä kuin siitä, että tällaisia rikoksia tapahtuisi vain Oulussa.

Oulussa paljastuneiden vastenmielisten seksuaalirikosten jälkiaallossa on törmätty tilanteisiin, joissa enemmänkin viestintuoja ampuu kuin että häntä ammutaisiin.

Vaikka suomalaiset tiedotusvälineet ovat uutisoineet Oulun seksuaalirikoksista enimmältään asiallisesti ja tosiasioissa pysyen, on uutismylyly osoittanut konkreettisesti, millainen voima tiedotusvälineillä on. Niiden 24/7 pyörittämä uutistulva, oli pa sen tulos pelkästään faktapohjaista tai ei, tuottaa paitsi uutisia myös voimakkaita ja sitkeitä mielikuvia, joiden kumoamiseksi on vaikea löytää keinoja.

Onko sanoista ja kuvista muodostunut jo mielikuva maaseutukaupungista, jossa ei olisi turvallista liikkua ja jonne ei kannattaisi tulla opiskelemaan? Toivottavasti ei sentään. Myönnän katsovani asiaa Oulu-väritteisten silmälasien läpi. Haluaisin kuitenkin korostaa etenkin viestintuojan vastuuta yhteiskunnassa, jossa kuvamme maailmasta, myös Suomesta, rakentuu yhä enemmän median välityksellä.

Minulle annettu otsikko oli: Ampukaa viestintuoja! Siitä on myös versio: Älkää ampuko viestintuojaa! Olisiko kolmas versio: Älä ammu, viestintuoja! Tai ainakin: Jos ammut, ammu tarkasti!

TOTUUDEN HENKI

Anna-Stina Nykänen

Toimittaja, kolumnisti
Helsingin Sanomat vuodesta 1989

Sinä kysyt, onko totuudella väliä. Miksi kysyt sitä juuri nyt? Voin arvata. Ajattel Donald Trumpia ja Boris Johnsonia, heidän puheensa on saanut sinut havahtumaan. Kun Yhdysvaltain presidentti ja Britannian pääministeri jatkuvasti valehtelevat, se sattuu sydämeen.

Eikö ole hämmästyttävää, että juuri nuo kaksi saavat meidät pohtimaan totuutta? Niin moni ihminen on ärtynyt, raivostunut, jopa henkilökohtaisesti loukkaantunut heidän lausunnoistaan. Puhutaan ahdistuneina ”totuuden jälkeisestä ajasta”. Yhtäkkiä insinöörit ja kiireiset yritysjohtajatkin miettivät totuutta. Eivät rahaa, voittoa ja tehokkuutta, vaan totuutta.

Miksi juuri nyt? Eivätkö poliitikot muka ennen valehdelleet? Tietysti valehtelivat. Kun Venäjän presidentti Vladimir Putin antaa seipitettyjä lausuntoja, se vain ei herätä samanlaisia tunteita. Ei sekään, jos Pohjois-Korean Kim Jong-un satuillee. Ikään kuin se heidän kohdallaan kuuluisi asiaan.

Nyt valehtelevat länsimaisten demokratioiden johtajat. Mutta eihän sekään ole uutta. Suomessakin maan johto on valehdellut, tai – niin kuin meillä sanotaan – puhunut muunneltua totuutta. Helpoin tapa vältellä totuutta on vaieta.

Kysytkö totuuden perään, kun Suomessa pääministerin vastaus toimittajien kysymyksiin oli ”minä juon nyt kahvia”. Se oli totta eikä vale, hän tosiaan joi kahvia. Mutta ei sillä ollut mitään tekemistä sen totuuden kanssa, jota kaivattiin.

Entä kun Suomen valtiovarainministeri vannoi, että Suomi ei devalvoi, mutta devalvoi silti. Jälkeenpäin Suomi on melkein säälinyt tuota ministeriä; hän kun kärsi niin kauheasti siitä, että joutui valehtelemaan, rehellinen mies.

Sitä paitsi suomalaiset presidentit ovat aina saaneet puhua arvoituksin. Siitä on jopa tykätty! Rakastetuimmat heistä ovat antaneet aforistisia lausuntoja, joista on ollut mahdoton lukea totuutta muuten kuin rivien välistä. Mukava presidentti päästelee mukaviisaita murahduksia. Räväkkä ottaa kantaa, mutta pitää tapana jättää lauseensa kesken... Vastuu jää kuulijalle. Tai toimittajalle.

Suomessa toimittajat ovat kilpailleet siitä, kuka osaa parhaiten selittää, mitä presidentti oikeasti haluaa sanoa. Se on ollut silkkaa kremnologiaa. Jos tulkinta on ollut väärä, presidentti on raivostunut. On etsitty puheista järjen hiventä ja siivottu turhat jorinat pois. Niin tehdään yhä.

Suomalaiset toimittajat eivät kerro julkisuudessa siitä, miten paljon presidentti kiukuttelee, äksyilee ja haukkuu niitä, jotka kysyvät väärää kysymyksiä. Kyllä, meiläkin presidentti on herkkänahkainen ja suuttuu toimittajille. Mutta ei siitä kirjoiteta. Perinteisessä mediassa keskitytään olennaiseen. Eli totuuteen, jolla on väliä.

Sosiaalinen media on eri asia. Siellä viestit pääsevät suoraan julki. Trump ja Johnson ovat aktiivisia Twitterin käyttäjiä. Heiltä ei tarvitse nyhtää lausuntoja, eikä heidän sanomisiaan siivoa kukaan. He laativat ne itse. Millaista olisi, jos myös suomalaisten johtajien suunsoitto tulisi julki sellaisenaan? Ei tule.

Meille vierasta on myös se, ettei Trumpia ja Johnsonia yhtään haittaa, jos he jäävät kiinni valheista. Heidän valehtelunsa on häpeämätöntä ja estotonta, ja he jopa ylpeilevät sillä. Tämä on olennaista. Juuri täydellinen totuuden halveksunta saa meidät voimaan pahoin. Silmille syljetyt rivot valheet iljettävät ja oksettavat. Ne tuntuvat jopa jotenkin luonnonvastaisilta, mielipuolisilta, pervoilta.

Eivät he pyytele anteeksi. He haluavatkin loukata meitä. He ovat löytäneet sen kohdan, joka satuttaa meitä eniten. Emme tienneet sitä itsekään, mutta nyt sen näemme.

Mikä maallistuneissa länsimaissa on pyhää? Totuus.

Kenen totuus tulee kuulluksi?

Sinä kysyt, onko totuudella väliä. Että uskonko totuuden jälkeiseen aikaan? En usko. Ehkä jopa päinvastoin. Juuri nyt havahdutaan totuuteen.

Trump ja Johnson ovat karnevalisoineet totuuden, kääntäneet sen pääläelleen. Ja ehkä lopulta ovat tehneet meille palveluksen.

Muoin oli tapana pitää kerran vuodessa väärän kuninkaan päivä. Se oli leikkiä, osa karnevaalia. Tarkoitus oli, että kansa sai purkaa pinnan alla kyteviä paineitaan sinä yhtenä päivänä.

Entäpä jos nyt on väärän kuninkaan päivä koko ajan? Pellet on nostettu pysyvästi korkeimmalle pallille. Monissa demokraattisissa maissa johtajat on valittu politiikan ulkopuolelta, viihteen ja huvituksen parista. Trump oli myös tv-persoonaa, Diili-ohjelman vetäjä. Johnson tuli toimittajana tunnetuksi jutuista, joissa pilkattiin

EU-säännöksiä. Kaiken huippu on Ukrainan presidentti Volodymyr Zelenskyi, koomikko, joka matki edellistä presidenttiä – ja tuli valituksi virkaan.

Miten se on mahdollista? Ehkä kansan tyytymättömyys on päässyt kasvamaan niin suureksi, ettei sen purkaminen enää onnistu yhdessä karnevaalipäivässä. Tämän on täytynyt kyteä vuosia. Silti, kun Britannia äänesti Brexitin puolesta, tulos oli yllätys. Niin on ollut populismin nousu meilläkin. Miksi siihen ei osattu varautua?

Olen miettinyt sitä, kenen ääni on jäänyt kuulumatta, kun emme osanneet tätä aavistaa. Olen miettinyt sitä päivin ja öin, ja hetkittäin mieleen on juolahtanut kaikkea ihan hulluakin. Kuten se, että ehkä onkin väärin haastatella mediassa vain fiksuja ihmisiä, jotka puhuvat viisaita ja pysyvät faktoissa. Ehkä pitäisi haastatella enemmän tyhmiä, röyhkeitä ja sivistymättömiä ihmisiä, jotta saisimme tietää myös sen, mitä he ajattelevat...

Miten media voisi kertoa kansan parissa liikkuvista uskomuksista, salaliittoteorioista, ennakkoluuloista, natseista ja rasisteista, tuoda pinnan alla kytevät ilmiöt näkyväksi – ilman että samalla tulee tukeneeksi niitä? Yön pimeinä tunteina olen ajatellut, että ainoa keino olisi kirjoittaa joka päivä kolumni, jossa kerrotaan, mitä on sukujuhlissa tai bussissa istuessaan kuullut. Me kaikki olemme kuulleet niitä ajatuksia, joista populismi kumpuaa, ja pyöritelleet päätämme. Mutta emme ottaneet niitä vakavasti. Oliko totuudella silloin väliä?

Valheita ja vääristelyä ei voi kertoa totuutena. Silti median pitäisi pystyä näyttämään myös oman aikakautemme pimeä puoli. Pelot ja myytit. Se todellisuus, josta valheet kumpuavat ja johon ne uppoavat.

Ennen julkaistiin raadollisia reportaaseja kansan ääri-ilmiöistä, ryysyrantalaisista, kotiinsa juuttuneista sairaista vanhuksista, kaltoin kohdelluista lapsista. Sitä ruvettiin kutsumaan halveksivasti sosiaalipornoksi. Se siivottiin mediasta pois. Sitten alettiin kysyä kurjimman kansanosan kuulumisia yhä enemmän asiantuntijoilta. Hädänalaisista ihmisistä kertovat jutut ovat kuitenkin pornoa ja hyväksikäyttöä vain, jos julkisuuden ainoa tavoite on sensaatio. Tavoite voi olla myös kunniallisempi, yhteiskunnallisempi: todellisuuden kuvaaminen sellaisena kuin se yhä on, paikan päältä, läsnä ollen, kurjuutta silmiin katsoen. Ja niin, että ihmisen oma ääni kuuluu.

Ennen kuilu duunarin ja herran välillä ei ollut niin suuri kuin nyt. Rikkaatkin tiesivät köyhistä enemmän. Suomalaiset omistajasuvut olivat ennen tyypillisesti yhden paikkakunnan patruunoita, lähellä niitä, jotka tekivät heille työtä ja niitä, jotka saivat potkut. Kohdattiin silmästä silmään. Nyt omistajasukujen ongelma on, että niistä on tullut sijoittajia. Omistus on levällään eri puolilla maailmaa. Sukujen yhtenäisyys rapisee, hehän eivät kohta tunne edes toisiaan! Eivätkä he enää voi tuntea myöskään niitä ihmisiä, jotka heille tekevät töitä.

Hädänalaisen kansan, hyvinvointivaltion notkelmiin pudonneen joukon, tuntevat nyt parhaiten poliisit, sosiaalityöntekijät ja kirkon diakonit. Kaikilla heillä on vai-tiolovelvollisuus. Medialla sen sijaan on yhä valistustehtävä. Valistus ei ole vain ylhäältä alas suunnattua sivistämistä, se tarkoittaa myös päättäjien valistamista siitä, miten kansalla menee.

Totuus ei tule julki, jos joidenkin ihmisten ääni ei kuulu. Kenen totuus siis tulee kuulluksi?

Sinä sanot, ettei totuus voi olla erilainen kertojasta riippuen. Ei tietenkään. Mutta totuuteenkin on monta näkökulmaa, se koetaan eri tavoin. Yhdelle se merkitsee hyvää ja toiselle tuhoa. Kenen kannalta totuus kerrotaan? Jääkö jokin näkökulma pois? Ja kenen äänellä totuus kerrotaan? Onko jonkun ääni kovempi, kantavampi?

Kaikilla vahvoilla eturyhmillä on omat tutkimuslaitoksensa, jotka tuottavat heidän kannaltaan olennaista tietoa. Yksityiset yrityksetkin teettävät tutkimuksia. Köyhät eivät sitä tee.

Vaikka Suomen talous olisikin asiantuntijan mukaan hyvässä nousussa, kertomatta jää, että kaikkein köyhimpien taloutta se tuskin parantaa. Kun talous on lamassa, jää huomiotta, että sitä paikattiin ottamalla köyhiltä. Tuntuu järkyttävältä myöntää, että Suomessa on todellakin muutama vuosi sitten jätetty toimeentulotukien indeksikorotus tekemättä, kun taloudella meni huonosti. Kaikkein köyhimmät saivat kärsiä. Kyllä hävettää. Miten se on voitu hyväksyä? Se jäi jonkin suuremman kohun alle.

Se joka totuutta tuottaa ja hallitsee, tietysti ratkaisee, ketkä tulevat kuulluiksi.

Trump, Johnson, suomalaiset populistit – he kaikki vihaavat asiantuntijoita. Niitä tiedon tuottajia, jotka lausuvat ajatuksiaan ihmisten ylitse. Mediaa, joka ottaa

oikeudekseen valistaa. Eksperttejä, dosentteja. Populistien röyhkeät valheet ja meuhkaaminen ovat tarkoituksella hyvien käytöstapojen vastakohta, haistattelua sivistyneistölle, virkamiehille ja kulttuurieliitille.

Sellainen vetoaa ällistyttävän hyvin myös rikkaisiin ihmisiin. Heistäkin monet tuntuvat inhoavan asiantuntijoita. Oletko huomannut, miten rikkaat älähtävät, kun heistä julkaistaan tutkittua tietoa? Silloin harvoin, kun on tutkittu rikkaita, nousee aina hirveä meteli. Kuinka kukaan akateeminen ekspertti voisikaan osata kertoa rikkaista mitään, kuinka rikkaista voisi sanoa mitään yleistävää, miten joku uskalltaa tulkita heidän puheitaan?

Populismi haluaa syöstä vallasta asiantuntijat. Tilalle on nostettu narrit. Surullista on se, että heidän kauttaan voi purkaa vain vihaa. Maailma ei muutu paremmaksi. Heidän suosionsa perustuu pettymykseen ja turhautumiseen, jota tunnetaan asiantuntijoita kohtaan. Kaikki eivät ole tulleet kuulluiksi tai nähdyiksi. Tulevatko nyt?

Ehkä. Voi olla, että nyt on havahduttu. On ollut pakko kiinnostua populismin kannattajista ja heidän ajatuksistaan. On alettu penkoa ilmiön juurisyitä. Mutta tiedämmekö vieläkö tarpeeksi, kiinnostavatko narrien valheet sittenkin enemmän kuin kansan todellisuus?

Mediat ja valemediat

Sinä kysyt, onko totuudella väliä. Kysyt minulta, koska olen toimittaja. Minä sanon, että toimittajana olen totuuden etsijä, minulle totuus on loputon halu ja hinku. Se on pyhää, mutta se on myös rakasta, inspiroivaa, työn lähtökohta, väline ja päämäärä.

Naurattaako se sinua, hymähdätkö ja sanot jotain pisteliästä?

Ehkä huomaat, että sinunkin tekisi mielesi vähän vinoilla toimittajille. Mitä ne luulevat olevansa, hekö muka tietävät totuuden? Ole hyvä vain, kaiva esiin jokin virhe, jonka olet jostain lehdestä joskus löytänyt ja heitä se silmilleni. Et ole ensimmäinen, joka niin tekee. Jokainen toimittaja joutuu vastaamaan koko median virheistä. Niin on ollut aina.

Uutta on se, etteivät arvostelijat enää erota ammattilaisten ja amatöörien työtä toisistaan. Ei muisteta, mitä luettiin laatumediasta ja mikä puolestaan tuli silmiin sosiaalisen median kautta. Ei muisteta, mikä näkökulma luettiin toimittajan tekemästä jutusta ja mikä juttuun liittyvästä somekeskustelusta. Siellä netissä kun on kaikenlaista sekaisin. Ero on kuitenkin valtava.

Laatujournalismilla on omat pelisääntönsä ja oma ammatillinen vaatimustasansa. Se on sitoutunut pysymään totuudessa ja oikaisemaan virheet. Sosiaalinen media taas kuuluu vapaasti kaikille, amatöörit ja trollit mukaan lukien. Silti sosiaalista mediaa luetaan usein kuin ammattimaista laatumediaa. Vauraat, koulutetut ihmiset voivat elää ilman maksullista laatumediaa uskoen, että netissä ilmaiseksi jaettu kuva todellisuudesta riittää. Ei ihme, jos luottamus mediaan silloin horjuu.

Populismi ja totuuden jälkeinen aika elävät sosiaalisesta mediasta, amatöörien ja ammattitrollien kyhäilyistä. Some on jotain ihan muuta kuin laatujournalismi.

Trump puhuu valemédiasta. Mutta ei se minua loukkaa. Ei myöskään asiallinen kritiikki tai se, että ollaan eri mieltä. Mikä loukkaa? Tunnustan: eniten loukkaa se, jos joku lukija luulee, että olen keksinyt tapahtumat, joista kirjoitan.

Kerran kerroin kolumnissa siskoni sairastavan ALSia. Tuttava kehui juttua, mutta kysyi samalla, onko minulla edes siskoa? Suuttumus kuohahti jälkikäteen. Mitä siitä, ettei hän osoittanut myötätuntoa. Paljon satuttavampaa oli se, että hän epäili minun kirjoittaneen keksittyjä. Se kunnianloukkaus kirvelee yhä. Hän veti ammatti-identiteettini vessasta alas, enkä anna sitä anteeksi.

Minulle totuudessa pysyminen on itseäänselvyys. Arvostan toki kaunokirjallisuutta ja fiktiota, mutta se ei ole minun lajini. En usko, että voisin koskaan keksiä omasta päästäni niin uskomattomia asioita kuin ne, joihin todellisuudessa törmään.

Mistä totuus tulee juttuihin? Voin haastatella asiantuntijoita tuntikausia ja kysyä myös tyhmiä. Se on hieno etuoikeus. Parasta on kuitenkin se, että voin mennä kadulla kysymään tuntemattomilta ihmisiltä mitä tahansa – ja he vastaavat.

Jotkut kuvittelevat, etteivät tavalliset ihmiset halua kertoa toimittajille asioitaan. Mutta se ei pidä paikkaansa. Tavalliset ihmiset haluavat tulla kuulluiksi; he sanovat, että kiitos, kun kysyit. Joskus tulen kysyneeksi asioita, joista he eivät ole ennen puhuneet kenenkään kanssa. Se edellyttää luottamusta toimittajaan ja siihen mediaan, jota hän edustaa. Kokemukseni on, että tuo luottamus on katutasolla yhä olemassa.

Olen yrittänyt olla luottamuksen arvoinen. Se on suuri kunnia. Sen edessä tuntuu kuin armo olisi läsnä. Toimittaja ei ehkä muuta maailmaa, mutta yhden ihmisen elämän voi tuhota yhdellä pienellä jutulla. Voi tietysti myös pelastaa, ja silloin tuolle yhdelle ihmiselle virtaa apua. Yhden ihmisen kautta kerrotaan aina jostain suuremmasta, mutta mikään ei saa mennä tuon yhden ihmisen kunnioittamisen yli.

Totuutta pitää kunnioittaa, se pitää tuoda esille, mutta pitää myös tietää, mitä siitä lopulta seuraa.

Tiedätkö muuten, mikä on toimittajien virsi? Se on numero 484: Totuuden Henki.

Rakkaus on totta

Sinä kysyt, onko totuudella väliä. Jään miettimään, onko olemassa elämänalueita, joissa totuudella ei olisi väliä. Oletko miettinyt esimerkiksi sitä, mikä on kirkon suhde totuuteen?

Minä kuulun kirkkoon ja joudun aina välillä vastaamaan pirullisiksi tarkoitettuihin kysymyksiin, jotka koskevat totuutta. Että uskonko oikeasti, että neitseestä syntyminen on mahdollista. Tai voinko todistaa, että Jumala on olemassa. Penäntään tieteellisiä faktoja. Kun niitä ei ole, kysytään, miten voin kuulua kirkkoon.

Mitä sinä sanoisit siihen? Minä sanon, ettei uskonto ole järjen asia. Se perustuu kokemukseen, pyhyiden kokemukseen. Pyhyttä voi kokea luonnossa tai virsiä veisatessa. Se on samalla tavalla totta kuin rakkaus on totta. En voi mitenkään järjellä selittää, miksi rakastan juuri tätä ihmistä, miksi hän on minulle maailman tärkein ja paras. En ainakaan niin hyvin, että joku ulkopuolinenkin vakuuttuisi ja alkaisi rakastaa samaa ihmistä. Silti rakkaus on totta.

Kun joku sitten selittää, että rakkaus on vain aivokemiaa, selitys tuntuu ihan yhdentekevältä. Ei se muuta mitään. Sama pätee uskontoon liittyviin tieteellisiin faktoihin, jotka eivät ota huomioon koettua totuutta.

Totuus ei kuitenkaan ole vain tunne.

Usko ja rakkauskin tulevat todeksi ihmisten tekojen kautta. Kirkko on uskottava, jos se todella toimii omien arvojensa mukaan. Ne ovat usko, toivo ja rakkaus. Moni suomalainen on eronnut kirkosta siksi, ettei kirkko tunnu toimivan näiden

ääneen lausuttujen arvojensa mukaan. Kyse ei olekaan ehkä siitä, että kirkosta eronneet olisivat maallistuneita, vaan ehkä jopa siitä, että kirkosta eroamalla on puolustettu niitä arvoja, jotka kirkko itse kertoo omikseen.

Totuus on enemmän kuin sana, lause, lausunto.

Usein me kyllä tiedämme totuuden, mutta emme piittaa siitä. Emme toimi sen mukaan. Me tiedämme, että ilmastonmuutos on totta. Tiedämme myös, että pakolaisleireillä muhii aikapommi: niissä kasvaa kuin häkkiin suljettuna traumojen repimiä, juurettomia sukupolvia. Tiedämme, ettei siitä seuraa mitään hyvää. Ja sodat, aina vain uudet sodat. Tiedämme kyllä, että on paljon isompia ongelmia kuin ne valehtelijoiden twiitit, joista me nyt kohkaamme.

Totuudella on väliä, kun se muuttuu sanoista teoiksi. Minkä totuuden puolesta sinä tänään teet työtä?

KUUNTELEEKO KUKAAN?

Päivi Nerg

Alivaltiosihteeri
Valtiovarainministeriö

Maailma ympärillämme, sekä Euroopassa että Suomessa, on muuttunut kymmenen viime vuoden aikana voimakkaasti. Tämän saman kymmenen vuotta elämästäni olen saanut palvella valtioneuvostoa ylimpänä virkajohtajana eri tehtävissä. Näkökulmani kuuntelemiseen ja kuulemiseen kumpuaakin tässä kirjoituksessa pääosin näistä kokemuksista.

Kun aloitin työni valtiovarainministeriössä vuonna 2009, elimme suhteellisen rauhallista analogisen maailman ja kehittyvän Euroopan unionin aikaa. Suomen päätöksentekokoneisto opetteli Euroopan unionin toimintamallia ja vaikuttamista ja sovitti sitä samanaikaisesti Suomen omaan demokraattiseen järjestelmään. Digitaalisyys ja älypuhelimet tekivät tuloaan ja alkoivat muokata toimintatapojamme. Kansainvälisyys oli arkea metropolialueella ja osittain yliopistokaupungeissa, mutta muu Suomi eli vielä aika lailla kotimaisessa toimintaympäristössä. Tämän huomasin muuttaessani vuonna 2009 Kuopiosta pääkaupunkiin, vaikka tulinkin yliopistokaupungista. Monikulttuurisuus ja monikielisyys olivat näkyvämmiä totta kuin maakunnassa.

Seurasin Kreikan talouskriisiä valtiovarainministeriön sisäلتä, ja se oli omalle kohdalleni osunut ensimmäinen iso arvojen kriisi ja samalla suomalaisen päätöksenteon kiirastuli. Kuultiinko meitä silloin? Kuultiinko Suomea EU:n päätöksentekokelemissä? Entä kuulivatko suomalaiset omia päättäjiään, jotka vakuuttivat, että Suomi ei joudu Kreikan velkojen maksumieheksi? Media teki omaa työtään kriittisenä neljäntenä valtiomahtina. Tuohon aikaan ei sosiaalinen media ollut kuitenkaan kunnolla herännyt, ja asioiden käsittely mediassa jäi pinnalliseksi.

Kuulimme ja näimme kuitenkin ensimmäistä kertaa konkreettisesti sen, miten erilaisista kulttuureista EU-maat ovat muodostuneet. Kreikkalainen toimintakulttuuri tuntui oudolta. Meille suomalaisille oli kauhistuttava ajatus, ettei Tilastokeskuksen tilastoihin voisikaan luottaa! Tai että maan talouden kunnossa pysymiseen ei suhtauduttaisi vakavasti. Monelle suomalaiselle Kreikan kriisi kasvatti epäluuloa EU:n toimintaa kohtaan. Suomalaisen päätöksenteon ja EU:n päätöksenteon ja toiminnan kytkytyminen toisiinsa tuli nyt lopultakin ilmiselväksi: olemme osa suurempaa. Emme eläkään lintukodossa, jossa voimme itse yksin päättää asioitamme.

Kohtaamisia vuonna 2015

Syksy 2015 opetti koko Suomelle, hallitukselle, sisäisen turvallisuuden toimijoille ja minulle itselleni, että nyt elämme oikeasti erilaisessa maailmassa. Sekä tieto että ihmiset alkoivat liikkua laajemmin kuin kukaan osasi kuvitella. Suomeen saapui bussilasteittain turvaa ja parempaa elämää hakevia ihmisiä Euroopan ulkopuolelta. Heitä ei ollut kuultu silloin kun olisi pitänyt. Olot pakolaisleireillä olivat vaikeat. Sodat heidän kotimaassaan eivät laantuneet, ja kotiin ei ollut paluuta. Silloin jokin kynnyks ylittyi, ja päätettiin lähteä. Ei enää jaksettu uskoa tilanteen parantumiseen ja kotiin paluuseen, eikä enää jaksettu myöskään pakolaisleirien surkeutta. Ihmisten hätää ei siellä kuultu. Kuunneltiin ehkä, mutta ei kuultu, eikä löydetty auttamiskeinoja. Tähän syyllistyivät sekä Euroopan unioni että muu maailma. Ja liikkeelle lähdettiin. Minne, siitä parhaan tiedon sai älypuhelimien kautta monenkirjavilta, joko hyvän- tai pahantahtoista verkostoilta.

Yksi tulijoiden kohdemaana oli Suomi. Maa, jonka turvallisuustilanne ja hyvinvointiyhteiskunnan maine kiiri maailmalle. He tulivat läpi Euroopan, sopimuksista piittaamatta. Yli 32 000 turvapaikanhakijaa tuli Suomeen vuonna 2015. Kuultiinko heitä, ja kuultiinko meitä, jotka Suomessa yritimme auttaa heitä?

Ainakin koimme aikamoisen ohipuhumisen, väärinymmärrysten ja tietoisesti vääristellyn tiedon vyöryn. Turvapaikanhakijat kyselivät, ymmärretäänkö minun hätääni, uskallanko kertoa, uskallanko luottaa. Pelko oli suurta. Maahanmuuttoviraston työntekijät etsivät faktoja ja yrittivät luoda luottamuksellista ilmapiiriä, jotta oikea tieto olisi tullut esille. Rikollisessa tarkoituksessa tulevat halusivatkin kertoa väärää tietoa, mutta heitä oli onneksi vähemmistö. Turvapaikanhakijoita vastassa olivat Suomen Punainen Risti ja vastaanottokeskukset, niitä ympäröivät kylät, kaupunginosat, kunnat, seurakunnat ja vapaaehtoiset eri puolilla Suomea. Alkoi erikoislaatuinen kulttuurien kohtaaminen, jossa jalkoihin tahtoi liian usein jäädä kuunteleminen, toinen toisemme ymmärtäminen ja kunnioittaminen. Epäluulot vaivasivat, ja monella oli pelko puserossa, sekä suomalaisilla että tänne tulleilla.

Ja oliko se edes ihme? Suomi on vieläkin keskellä omaa kansainvälistymistään. Kuinka moni suomalainen tuntee kotoisaksi vaikkapa irakilaisien tai afgaanien kulttuurin, uskonnon, ruuat, miesten ja naisten välisen vuorovaikutuksen ja turvallisuuskäsitykset? Suomessa kristillisen uskon juuret ja perusperiaatteet ovat

syvällä maaperässämme. Silti meille ei esimerkiksi ole ollut normaalia näyttää uskoansa siten, kuin moni turvapaikanhakija omansa näytti. Meille usko on yksityisasia, josta ei ole normaalia puhua tai näkyvästi elää uskoa osana arkea. Joskus tuntuukin siltä, että tämä perinne estää meitä avautumasta toisille kulttuureille tai uskonnoille. Tai jos avaudumme, helposti unohdamme tai käännämme selkämme kaikelle omallemme.

Toisaalta samaan aikaan nähtiin myös aivan upeita kohtaamisia, auttamista ja luottamuksen syntyä. Kummiperheitä, jotka saivat uusia kummilapsia, vanhus-ten ja turvapaikanhakijoiden niin lämpimiä auttamiskohtaamisia ja paljon muuta. Seurakunnissa syntyi paljon innostusta, uuden arvopohjan löytämistä ja toisista välittämistä. Yhdistävänä tekijänä positiivisissa kokemuksissa oli toinen toisensa kohtaaminen, kunnioittaminen ja aito kuuleminen.

Myös sosiaalinen media heräsi 2015 eloon, ja valemedioita syntyi tai aktivoitui. Jokainen meistä julkisuudessa olleista sai kokea, että oma puhe ja esiintyminen muokattiin aivan toisen sävyiseksi ja näköiseksi ja levitettiin totena YouTubessa. Olimme yhtäkkiä joutuneet tilanteeseen, jossa kukaan ei tuntunut tietävän, mikä on totta ja mikä ei. Viranomaiset ja perinteinen media tekivät kyllä kaikkensa, jotta oikeata tietoa olisi saatavilla. Taistelu julkisuudessa oli ja on niin kovaa, että alle jää totuus, mutta myös eri tahojen oikeutetusti erilaiset näkemykset ja tulokset. Yksi, jostain syystä leviämään lähtevä käsitys onkin yhtäkkiä ainoa totuus.

Valemedia haastoi virkamiehet, poliitikot ja turvallisuusviranomaiset. Mutta varmasti myös monen kansalaisen luottamuksen. Mihin voisi uskoa, mikä on totta? Taas kerran sana luottamus nousi esille. Olimmeko, olinko, luottamuksen arvoisen? Toimimmeko oikein, ovatko arvomme kohdallaan? Onko jokainen ihminen oikeasti mielessämme Jumalan luoma ja ansaitsee kunnioituksen ihmisenä? Näissäkin tilanteissa kohtaaminen, keskustelu ja kuunteleminen ovat lisänneet ymmärrystä ainakin sille joukolle, joka oikeasti on ollut kiinnostunut. Ihmisten kohtaaminen kantaa eteenpäin – tähän uskon itse vahvasti.

Keitä sotessa pitäisi kuulla?

Suomen suuri kansallinen projekti, johon ei Euroopan unioni juurikaan vaikuta, on sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus. Se on ollut Suomessa usean ”tuotanto-

kauden” juttu, sillä se alkoi jo vuonna 2003. Parhaillaan uusi hallitus tekee seuraavaa tuotantokautta, kun elämme vuotta 2020. Onnellisen lopun soisi jo tulevan.

Olemme siis Suomessa kehittäneet ikiliikkujan. Isossa mutta vähäväkisessä maassamme ei näytä olevan helppoa kehittää ja huolehtia palveluista, joita jokainen meistä tarvitsee. Ja kun siihen sotkeutuvat tunteet, poliittiset intohimot, palveluiden kalleus, kova vaatimus osaamiselle, valtapolitiikka ja ammattiyhdykset ammatilliset, on pitkä tarina valmis. Käsissämme on monimutkainen, jopa viheliäinen ongelma, johon ei ole yksinkertaisia ratkaisuja. Hyvän laadun ja tehokkaiden toimintatapojen yhdistäminen ei vain ole koko Suomen mitassa onnistunut. Yhtä mieltä ollaan siitä, että näin ei voi jatkua. Ikääntyminen, kaupungistuminen, syntyvyyden aleneminen ja alhainen maahanmuutto ajavat väistämättä tilanteeseen, jossa palveluiden tarjontaa ei pystytä koko Suomessa takaamaan. Vaikeuserointa nostaa vielä se, että maailma ympärillämme muuttuu nopeasti.

Meidän olisi hyvä nöyrytyä ja palata juurillemme. Mitkä ovat yhteisesti tunnustetut faktat, ja mitä oikeastaan pitäisi kehittää? Yhteisen tilannekuvan luominen ei synny kokemukseni mukaan mitenkään muuten kuin tiukkojen faktojen ja niiden avulla käytävien keskustelujen kautta. Ensin pitää olla yhteinen ymmärrys tilanteesta, sitten yhteinen ymmärrys toimenpiteistä ja sitten toimeenpanosta. Yksinkertaista, mutta silti niin vaikeaa. Puhumattomuus, ohipuhuminen ja asioiden vääristely vaikeuttavat yhteisten ratkaisujen löytymistä. Puolentoista vuoden maakunta- ja soteuudistuksen projektinjohtajan tehtävässäni kokemusta karttui kaikista edellä mainituista.

Olisiko siis kuulemisesta ja kuuntelemista jotain opittavaa myös sote-tarinassa? Keitä nyt tulisi kuulla ja kuunnella? Viisas vastaus olisi varmaan: kansalaisia, tutkijoita, ammattilaisia, lainsäädännön asiantuntijoita. Yksinkertaisesti: toinen toisiamme. Ilman ennakkoluuloja ja ennakkokäsityksiä. Ilman vastakkainasettelua, tavoitteena ymmärtää toisen näkökulmaa ja etsiä Suomelle ja suomalaisille parasta mahdollista ratkaisua. Näin voisi syntyä yhteinen tilannekuva ja löytyä yhteiset tavoitteet. Näin tulisivat näkyviin myös variaatiot, joiden avulla tavoitteisiin ihan oikeasti voidaan päästä eri keinoin. Pirulliset ongelmat kun tarvitsevat monimuotoisia ratkaisuja ja pitkäjänteistä yhteistä työtä, jossa keinot välillä voivat muuttua. Polku mutkittelee, mutta päämäärän on oltava selvä.

Kuka kuulee syrjäytyntä?

Syrjäytymiskehitys on meillä Suomessa erittäin vakava ongelma, sisäisen turvallisuuden näkökulmasta keskeisin haaste. Yhteiskuntamme ei ole löytänyt keinoja pysäyttää negatiivista kehitystä. Osa ihmisistä kokee olevansa, ja käytännössä onkin, aivan kokonaan yhteiskuntamme turvaverkkojen ulkopuolella. He eivät koe olevansa osa Suomea, osa meitä.

Sisäisen turvallisuuden selonteossa todetaan: kansalaisten yhdenvertaisuus on ollut ja on Suomen voimavara ja yhteiskuntaa koossa pitävä voima. Polarisaatio niin yhteiskunnallisista kuin teknologisista syistä on kuitenkin vaarassa syventyä. Syrjäytyminen ja huono-osaisuus uhkaavat kasautua. Niiden heijastumia ovat myös radikalisoituminen ja poliittisten järjestelmien toiminnan ongelmat. Suomessa on merkkejä siitä, että syrjäytymisuhan piirissä olevien nuorten aikuisten osuus on kasvamassa.

Tutustuessani konkreettisesti poliisin kenttätöyöhön sain kuulla – en vain yhdeltä, vaan usealta kenttäpartiolta – toteamuksen: voi kunpa näillä nuorilla, jotka ovat ensimmäisen rikkeensä tehneet tai tekemässä, olisi yksi aikuinen, joka ottaisi kasvattajan roolin. Kulkisi rinnalla, kuulisi, auttaisi, ojentaisi, antaisi anteeksi, toimisi kuin isä tai äiti lastensa kanssa. Kokeneet poliisimiehet ja -naiset näkivät, että näillä nuorilla ei ollut ketään. Poliisi saattoi olla heidän paras ystävänsä, ainoa taho, joka välitti.

Kuuleeko meitä kukaan? Tätä kysymystä ei voi jättää kysymättä myöskään syrjäytyneiden ihmisten osalta. Jotain on tapahtunut heidän elämänuransa aikana, jotain sellaista, joka on saanut heidät tähän tilanteeseen. Turvaverkko kuulevine ihmisi-
neen ei ole heitä suojellut. Turvaverkko pitäisi saada toimimaan aktiivisesti jo lapsuudessa. Siksi sosiaali- ja terveydenhuollon ikuisuusprojektikin pitäisi nyt saada maaliin. Että voisimme suunnata voimavaroja oikein, oikeisiin kohteisiin, ennaltaehkäisyyn. Voisimme katsoa koko sote-kenttää kokonaisuutena, ei vain osiensa summana.

Miksi juuri nyt pitäisi kuunnella?

Suomi on noussut maailman vauraimpien maiden joukkoon vain muutaman sukupolven aikana. Menestyksen ja vahvan talouskasvun taustalla ovat olleet toimiva

demokratia ja sen kyky saada aikaan päätöksiä, vakaa, turvallinen ja luottamukseen perustuva yhteiskunta, panostukset väestön koulutukseen, hyvinvointiin ja sosiaaliturvan luomaan turvaverkkoon sekä luonnonvarojen hyödyntäminen. Nämä vahvuudet ovat tukeneet myös maamme selviämistä rajuistakin suhdannevaihteluista ja auttaneet kääntämään talouden ja yhteiskunnan rakenteita ravistelleet muutokset mahdollisuuksiksi, uusiksi liiketoiminnoiksi ja työpaikoiksi.

Kun Suomi täytti sata vuotta, Tilastokeskus kokosi kansainvälisistä tilastoverteiluista maamme tilaa hyvin kuvaavia faktoja. Meidän on hyvä muistaa nämä positiiviset asiat, kun pohdimme tulevaa: Suomi on maailman vakain valtio, Suomessa on maailman paras hallinto, Suomi on maailman turvallisin maa, Suomessa on maailman vähiten järjestäytyntä rikollisuutta, Suomessa on maailman kolmanneksi vähiten korruptiota, Suomessa viranomaistiedon saatavuus on EU:n parasta, Suomi on Norjan ja Ruotsin ohella maailman vapain maa.

Kysymykseni kaiken kokemani ja alussa kertomani mukaan onkin, kuinka pidämme vahvuuden kunnossa ja kehitämme mahdollisuuksiamme? OECD:n (Organisation for Economic Co-operation and Development) luottamusindikaattori on Suomen osalta kääntynyt laskusuuntaan. Taso, josta lähdemme, on onneksi korkea verrattuna muihin OECD-maihin. Mutta käänne on tapahtunut. Kansalaisyhteiskunnan luottamus päättäjiin, viranomaisiin ja toinen toisiimme on heikentynyt. Säilyykö luottamusyhteiskuntamme?

Yhteiskuntaan kohdistuva luottamus koostuu oman kokemukseni mukaan kolmesta perusasiasta: 1. oikeusvaltiosta, jossa kaikkia kohdellaan samalla tavalla, jossa heikoimmista pidetään huolta; 2. fyysisesti turvallisesta yhteiskunnasta, jossa infrastruktuuri on kunnossa ja jossa palvelut toimivat; 3. henkisesti tasapainoisesta yhteiskunnasta, jossa päätöksentekojärjestelmä toimii, arvopohja on riittävän yhtenäinen ja luottamus päätöksentekijöihin on olemassa.

Nyt olemme tilanteessa, jossa demokraattinen järjestelmämme oireilee esimerkiksi äänestysaktiivisuuden alenemisen vuoksi ja jossa kansakuntamme henkistä tasapainoa koetellaan.

Seuraavien vuosien aikana meillä on myös edessämme monia vaikeita ongelmia, jotka vaativat ratkaisuja. Ilmastonmuutos, väestön ikääntyminen, teknologinen murros ja maailmanpolitiikan jännitteet haastavat meidät ja muut läntiset demo-

kratiat taloudellisesti ja poliittisesti. Suomi kohtaa erityisesti väestön ikääntymisen aiheuttamat paineet monia muita maita aiemmin. Maamme työikäinen väestö supistuu ja eläkemenot sekä julkisten palveluiden tarve kasvavat. Lisäksi rakenteellinen työttömyys on jäänyt korkealle tasolle ja tuottavuuden kasvu on hidastunut.

Vahvuksiensa ansiosta ja mahdollisuuksia kehittämällä Suomi voi ratkaista edessä olevat ongelmat, kääntää käynnissä olevat suuret yhteiskunnalliset murrokset hyödykseen ja pysyä kehittyneiden maiden eturintamassa. Tämä kuitenkin edellyttää, että pystymme myös tekemään ja toimeenpanemaan tarvittavia poliittisia päätöksiä. Luottamusyhteiskunta on se arvopohjainen asia, joka mahdollistaa sekä olemassa olevien haasteiden ratkomisen että uusien tunnistamisen; ja siihen kuuluu toinen toisemme kohtaaminen, kuunteleminen ja toisemme kunnioittaminen.

Kuuleeko meitä kukaan? Tehdään jokainen omalta osaltamme lupaus, että opetellemme kuuntelemaan ja olemaan läsnä avoimin mielin. Pienistä puroista syntyy iso joki. Laitetaan purot liikkeelle.

YLI RAJOJEN

KUPLIA VERKOSSA

Vesa-Matti Paananen

FM, sovellettu matematiikka
Teknologiajohtaja, kumppanit
Microsoft Oy

”You are standing at the end of a road before a small brick building. You hear some noises in the distance.” Monitorin mustalla pinnalla juoksee nopeasti vihreitä hohtavia kirjaimia. Velho nimeltä Dark Dante ratkoo kuumeisesti eteensä tulevia arvoituksia, kun minun sormeni hyppivät rytmikkäästi näppäimistöllä. Tällä kertaa kyseessä on niin vaikea pähkinä, että hän päättää kysyä apua muilta seikkailijoilta. Onneksi Dark Dante ei ole yksin seikkailemassa ja taistelemassa hirviöitä vastaan.

Kurkkaan nopeasti, keitä muita peliin on kirjautuneina. On lokakuun sateinen ilta vuonna 1989. MUD eli Multi User Dungeon on minulle vielä uusi ja ihmeellinen asia, koska aloitin matematiikan opiskelun Jyväskylän yliopistossa vasta muutamaa viikkoa aiemmin. Kirjoitan lyhyen viestin Markille, joka vastaakin heti. Ajattelen ehdottaa hänelle, että nähtäisiin ja juteltaisiin – näin saattaisin saada uuden opiskelukaverin. Hän vastaa olevansa Vancouverin kampuksella ja kysyy minulta, missä minä olen. Luen viestin ja minusta tuntuu, kuin aivoihini olisi iskenyt salama! Kuplani puhkeaa.

Tuo kolmenkymmenen vuoden takainen hetki on edelleen mielessäni kirkkaana. Tuolloin tajusin, että internetin kautta viestit kulkevat ihmisten välillä ympäri maailman lähes valonnopeudella ja mahdollistavat aivan ennen näkemättömiä kohtaamisia. Olin 19-vuotias opiskelija, joka ei ollut koskaan käynyt Kanadassa tai missään muuallakaan ulkomailla. Pystyin silti keskustelemaan meitä yhdistävästä aiheesta täysin vieraan ihmisen kanssa vaivattomasti ja käytännössä ilmaiseksi. Tunsin, kuinka maapallo kutistui muuttuen samaan aikaan aivan uudella tavalla saavutettavaksi.

Koko maailman kuplaksi

Tämän päivän teini ei viettäisi minuuttiakaan tekstipohjaisen verkkopelin kanssa. Internet-teknologiat, nopeat verkot ja älylaitteet mahdollistavat käyttäjilleen valtavasti rikkaita kokemuksia tarjoavat palvelut, jotka 1980-luvulla olivat käytännössä sciifiä. Mutta internetin historia on osoittanut, että hyvin yksinkertaisistakin rakennuspalasista tehdyt palvelut tuottavat vahvoja kokemuksia ja herättävät suuria tunteita.

IRC eli internet relay chat oli yksi ensimmäisistä reaaliaikaisista netin keskustelupalveluista. Se lähti leviämään Oulusta maailmalle vuonna 1988. IRC-galleria eli Galtsu eli kukoistustaan 1990-luvun lopun Suomessa, ja se oli tämän päivän Facebookien, Instagramien ja Snapchatien esi-isä. Vaikka IRC ei ollut kuin tekstipohjainen palvelu viestikanavineen ja yksityisviesteineen, se osoitti silti globaalien ja vapaan viestintäverkon voiman ja mahdollisuudet sen käyttäjille.

Sain seurata useammankin ystäväni verkkoromanssia yli maiden ja mantereiden rajojen. Jotkut suhteista johtivat jopa häihin asti. Tekstipohjainen chattailu oli ja on riittävän ilmaisuvoimainen media digitalisoimaan tunteet ja välittämään mielikuvan ventovieraasta ihmisestä toiselle puolelle maailmaa. Tämä mielikuva ei aina vastannut todellisuutta, vaan oli ehkä enemmänkin vastaanottajan unelmien ja toiveiden mukainen, samaan tapaan kuinka kirja eroaa sen elokuvaversioon synnyttämistä mielikuvista ja fantasiaista.

Uskon, että itse asiassa tämä uusi kanava antoi mahdollisuuden monelle introvertille tai muuten vain hiljaisemmalle bittinörtille ilmaista itseään, kiinnostuksen alueitaan, mielipiteitään ja jopa tunteitaan tasavertaisella tavalla ekstrovertimpien lajikumppaneidensa kanssa.

Tämä alkukantainen viestintä näkyy vielä tänäkin päivänä meidän päivittäisessä elämässämme jo tuolloin syntyneiden lyhenteiden kuten LOL (Laughing Out Loud), OMG (Oh my God) ja ROTFL (Rolling On The Floor Laughing) (oma suosikkini) kautta. Silloiset kömpelöt merkkiemojit tosin ovat jalostuneet näyttävämiksi graafisiksi kuviksi ja ikonografiaksi, joita nyt lähes koko maapallo käyttää sujuvasti päivittäisessä viestinnässä ja markkinoinnissa.

Askel askeleelta internet kasvoi yliopistojen ja tutkimuslaitosten verkosta koko maailman verkoksi, joka mobiililaitteiden myötä sujahti työpöydältä taskuun. Siitä tuli kupla, jossa me lähes kaikki päivittäin elämme. Aluksi me ”menimme internetiin”, mutta nykyään tämä on jäänyt jo lähes pois puhekielestäkin, koska käytännössä internet palveluineen on erottamaton osa päivittäistä reaalielämää.

Ilmaiset lounaat kuplassa

Aina kun syntyy uusi media, se aluksi hakee muotoaan ja muuttuu ajan myötä. Teknologian kehitys tarjosi uusia mahdollisuuksia, ja me ihmiset tietysti olimme

innokkaita kokeilemaan niitä ja luomaan uutta. Syntyi uusia verkkopalveluita, joita nykyään kutsumme alustoiksi.

Analogisesta maailmasta tutut roolit menivät sekaisin, kun median omistaja ei enää ollutkaan sisällöntuottaja. Syntyi Facebookin ja YouTuben kaltaiset globaalit alustat, joiden käyttäjät loivat niiden sisällön. Niiden omistajalle ja ylläpitäjälle jäi vastuulleen keksiä liiketoimintamalli, jolla voisi kattaa alustojen tarjoamisesta syntyneet kulut ja tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen.

2000-luvun vaihteessa kuvioihin astui uusi liiketoimintamalli: mainosrahoitteisuus. Kun käyttäjien määrä ylitti kriittisen massan, myös mainostajat kiinnostuivat tästä uudesta sähköisestä mediasta. Verkkomainonta alkoi viattomista kaikille suunnatuista bannereista. Muutamassa vuodessa se kasvoi huippukohdennetuksi ja räätälöidyksi digitaaliseksi markkinoinniksi, jossa markkinoija pääsee automaattisesti tekoälyn avulla kohdentamaan viestinsä satojen miljoonien profiilien kohderyhmästä poimitulle dynaamiselle joukolle. Ja tulokset ovat ennennäkemättömiä.

Meistä ja profileistamme tuli arvokasta kauppatavaraa. Sanonta ”ilmaisia lounaita ei ole” muuttui todellisuudeksi, kun ihmisistä kerätään entistä enemmän tietoa. Suurinta osaa meistä tämä ei edes haittaa, koska palvelut ovat kehittyneet niin hyväksi ja vaivattomaksi osaksi arkipäiväämme, että mielellämme syötämme lisää informaatiota niihin.

Tämän kehityksen seurauksena 2010-luvulla maailman suurimmat yritykset ovatkin täysin immateriaalisia palveluita tuottavia globaaleja digijättejä, jotka syrjäyttivät öljy-, energia- ja virvoitusjuomayhtiöt maailman pörssien kärjestä. Ne ovat kasvaneet niin suuriksi ja vaikutusvaltaisiksi, että regulaattorit alkoivat nähdä ne jopa kansallisena uhkana. Eivätkä täysin aiheetta.

Rooleja kuplassa

Elämme siis maailmassa, jossa käytämme päivittäin erilaisia digitaalisia alustoja kommunikointiin ja sisällön levittämiseen. Samaan aikaan ne keräävät käyttäjistään, heidän toimistaan, sijainnistaan ja sisällöistään enemmän ja enemmän informaatiota, jota ne käyttävät ansaitsemismalliensa kautta rahan tekemiseen omistajilleen. Data on tämän päivän yritysten öljy. Ihmisten profiilitiedon ja tekemisten avulla voidaan paremmin analysoida kohderyhmiä ja massojen käyttäytymistä.

Meidän verkkopalveluihin luovuttamaamme tietoa voidaan käyttää tekoölyalgoritmien kehittämiseen ja entistä pidemmälle vietyyn automatisointiin ja analytiikkaan.

Miksi annamme tämän tapahtua? Siksi, että emme tiedä tai emme yksinkertaisesti välitä. Saamamme palvelu on niin hyvää tai koukuttavaa, että haluamme sitä lähes ”hinnalla millä hyvänsä”.

1990-luvun alusta mieleeni on jäänyt lähtemättömästi Peter Steinerin *The New Yorker* -lehteen piirtämä pilakuva, jossa musta koira toteaa tietokoneen äärestä toiselle koiralle: ”On the Internet, nobody knows you’re a dog.” Tämä viittaa internetin anonyymiteettiin, koska et voinut olla varma, kenen kanssa verkossa keskustelit – etkä voi olla vielääkään.

Tämä anonyymiteetin tarjoama mahdollisuus ja kuvitelmamme kyvystämme kontrolloida verkkoa on varmasti edelleen yksi suurimmista syistä, miksi niin mielellämme käytämme verkkopalveluita niin hanakasti.

Facebook, Instagram, Snapchat, LinkedIn ja muut vastaavat palvelut antavat meille kanavan rakentaa omaa julkista minäämme ja tarjoavat tunteen, että pystymme tätä kautta kontrolloimaan, millaisen kuvan muut meistä saavat. Ja kun sitten keskustelemme verkossa, piiloudumme tämän roolin taakse. Mutta kuten monet nettijulkisten tarjoamat esimerkit ovat osoittaneet, tämä glooria voi kadota hyvin nopeasti.

Toisaalta on myös aivan totta, että kuka tahansa meistä voi rakentaa yhden tai useamman täysin keksityn identiteetin verkossa ja alkaa elää oman alter egonsa avulla rinnakkaista elämää henkilönä tai hahmona, jota ei edes ole olemassa. Tämä on kieltämättä kiehtova ja houkutteleva ajatus. Mutta vaikka se on mahdollista, tekeekö se siitä sallittua?

Rehellisyys on yksi yhteiskuntamme ja kulttuurimme kulmakiviä; toisen tietoista harhaanjohtamista ei pidetä hyväksyttävänä. Silti teemme tätä eri tavoin lähes päivittäin valitsemalla tilanteeseen sopivia rooleja ja antamalla itsestämme sopivimman kuvan. Verkossa se on vain paljon helpompaa ja vaivattomampaa – ja muiden on niin helppoa painaa peukutusnappia.

Vuorovaikutusta kuplassa

Vuorovaikutus muiden kanssa on yksi ihmisen perustarpeista. Digitaaliset mediat antavat meille uusia keinoja tähän. Valtaosa verkon viestinnästä on edelleen tekstipohjaista. Se jättää paljon tilaa subjektiivisille tulkinnoille ja mielikuville, ja se välittää emojeista huolimatta kehnosti nonverbaalista viestintää kuten ilmeitä, äänenpainoja, katsekontaktia ja eleitä.

Vuosien varrella olen huomannut, kuinka perisuomalainen sarkasmi on hyvin terävä ja vaarallinen kaksiteräinen miekka. Edes me suomalaiset emme aina pysty tunnistamaan sitä kirjoitetusta tekstistä – puhumattakaan muista kulttuureista tulevista viestin vastaanottajista. Kun kirjoittaja pyrkii tiivistämään viestiään kiireessä tai silkkää laiskuuttaan, vastaanottajan riski tehdä vääriä tulkintoja kasvaa lähes eksponentiaalisesti. Viestin tai kommentin lukijalle jää valtavasti tilaa löytää ja lukea ei-tarkoitettuja viestejä varsinaisten rivien välistä. Tämä lisää väärinymmärtämisen mahdollisuutta ja haittaa vuorovaikutusta.

Toisaalta verkon näennäinen anonymiteetti antaa oman mausteensa kommunikointiin. Henkilö voi kirjoittaa verkon miljoonille palstoille keksityn identiteetin suojista ihan mitä vain. Riski jäädä kiinni on häviävän pieni, ellei jokin tarpeeksi vaikutusvaltainen taho, jolla on riittävästi teknistä osaamista ja resursseja, halua selvittää, kuka kirjoitusten takana todellisuudessa on.

Nämä ja verkon muut epävarmuustekijät tekevät verkosta hyvin haastavan median yksilön kannalta ja antavat erilaisia tarkoituseriä omaaville tahoille valtavan harmaan alueen toimia ja ajaa etuaan. Esimerkiksi vahvan tunnistamisen tarpeesta on puhuttu vuosia, mutta toisaalta sanan- ja mielipiteen vapauden nimissä on aivan asiallisesti myös ajettu vahvempaa anonymiteettiä yksilön suojaksi. Mistä löytyy tasapaino?

Mielestäni verkon digitaaliset alustat tarjoavat monia hyviä vaihtoehtoja käydä erilaista vuoropuhelua, mutta meidän käyttäjien medialukutaitoa pitäisi parantaa jatkuvasti. Meidän pitäisi ymmärtää paremmin, mitkä alustoista soveltuvat parhaiten minkäkinlaiseen vuorovaikutukseen ja läsnäoloon. Ja ennen kaikkea meidän pitäisi ymmärtää alustojen mahdolliset riskit yksityisyyden suojan ja turvallisuuden suhteen.

Empatiakato kuplasta

Viestintä on muuttunut kasvottomammaksi, kun emme puhu suoraan toisillemme kuten teemme fyysisessä maailmassa. Tämä näyttää johtavan siihen, että kommunikointi kärjistyy herkemmin. Empatia jää taustalle, ja oma narsistinen minämme nostaa päätään: viestimme pää punaisena omia mielipiteitämme ja näkemyksiämme pysähtymättä kuuntelemaan toista ja hänen näkökulmiaan.

Tähän ilmiöön meistä jokainen voi törmätä päivittäin erilaisilla keskustelupalstoilla ja kommenttikentissä. Entisajan ihmisestä voisi vaikuttaa siltä, että olemme kokonaan unohtaneet alkeellisimmatkin käyttäytymissäännöt ja -normit, ja olemme nousseet omaan norsunluutorniimme julistamaan yhtä ainoaa totuutta.

Äärimmillään tämä empatian puute johtaa mielestäni yhteen aikakautemme suurimmista vitsauksista, josta käytetään myös termiä nettikiusaaminen. Se koskee kaikkia ikäryhmiä, sukupuolia ja sosiaalisia taustoja. Nettikiusaamisella on tuhansia erilaisia ilmenemismuotoja. Kun teknologia tekee siitä vielä suhteellisen helppoa ja anonyymiä, meiltä helposti niin sanotusti lähtee lapasesta.

Kiusaamista on hyvin monenlaista, ja kiusaamisen kokemus on aina henkilökohtainen. Kiusaamisen ei tarvitse olla pelkästään aktiivista kiusaamista, vaan se voi olla myös passiivista, jolloin kiusattu esimerkiksi eristetään yhteisön ulkopuolelle. Ihmisten välisessä kiusaamisessa ei ole tietenkään mitään uutta, mutta verkon kautta kiusaajan ja kiusatun ei ole tarvinnut ikinä edes tavata, ja kiusaamisen kohde saattaa valikoitua täysin satunnaisesti. Nettikiusaaminen on erityisen riskialtista nuorten keskuudessa, koska heillä digitaaliset kanavat korostuvat päivittäisessä viestinnässä. Hyljätyksi tuleminen tuntuu verkossa yhtä pahalta kuin fyysisessä maailmassa. Kenellä on vastuu nettikiusaamisesta ja sen ehkäisystä?

Kun Microsoftilla käynnistimme Empatiaa nettiin -hanketta vuonna 2019, teetimme kyselytutkimuksen, jossa selvitettiin noin 1 000 suomalaisen vanhemman ja yli 400 opettajan näkemyksiä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta nettikiusaamisesta. 68 prosenttia vanhemmista oli kyselytutkimuksen mukaan sitä mieltä, että ensisijainen vastuu nettikiusaamisen ehkäisemisessä on vanhemmilla, mutta silti lähes joka kolmas vanhempi ei ollut keskustellut nettikiusaamisesta lapsensa kanssa. Mielestäni huolestuttavin löydös oli, että kyselyyn vastanneista vanhemmista 19 prosenttia ei osannut sanoa, oliko omaa lasta kiusattu netissä.

Teleoperaattori Elisan syksyllä 2018 teettämän selvityksen mukaan 15 prosenttia 15–17-vuotiaista nuorista oli joutunut nettikiusatuksi, mutta jopa 63 prosenttia nuorista kertoi joutuneensa joskus häiriköinnin tai ahdistelun kohteeksi verkossa.

Microsoftin teettämän tutkimuksen tulokset kertoivat myös, että vanhemmista 50 prosenttia ja opettajista 42 prosenttia uskoo, että tekoäly ja uudet teknologiat voisivat auttaa nettikiusaamisen ehkäisemisessä.

Robottien kupla

Internetiin liittyvissä teknologioissa on tapahtunut muutama massiivinen murros 2000-luvun aikana. Käyttäjille näkyvin muutos on ollut mobiliteetti, joka älylaitteiden kautta on mahdollistanut palveluiden käytön ja kommunikoinnin mistä vain ja milloin vain. Suomessa 4G-verkkojen nopeudet ovat maailman huippua ja yhteyden kuukausihinnat jo alle 10 euroa. Siksi me suomalaiset käyttäjät olemmekin käytännössä jatkuvalla napanuoralla kiinni verkossa, ja sen informaatiokupla seuraa meitä kaikkialle.

Suuri murros taustalla on ollut pilvipalveluiden yleistymisen ja sitä kautta tietojenkäsittelyn ja tiedon tallentamisen yksikköhinnan romahdusmainen lasku. Tänä päivänä kuka tahansa meistä voi käynnistää globaalin palvelun luottokortilla muutaman kymmen kuukausimaksulla ja skaalata sitä käytön mukaan ylös ja alas. Kaikki tämä onnistuu ilman valtavia alkuinvestointeja, mikä puolestaan mahdollistaa ketterien startupien perustamisen ja kaikenlaisen uuden kokeilun.

Mutta mielestäni kaikkein suurin murros koko digitalisaation sateenvarjon alla on ollut tekoälyn, koneoppimisen ja kehittyneen analytiikan läpimurto. Alustoihin kertynyttä tietoa ja sisältöä voidaan analysoida ihmiselle käsittämättömällä nopeudella, ja sen avulla voidaan opettaa tekoälyä tekemään väsymättä asioita, jotka vaativat ihmisiltä valtavia ponnisteluja. Tämä on johtanut aivan uudenlaisiin palveluihin ja ansaintamalleihin.

Maallikon on vaikea ymmärtää, minkälainen koneisto on vajaassa sekunnissa näytölle hakutuloksia lävyyttävän hakupalvelun sisällä. Palvelu, joka on käynyt läpi satoja miljardeja verkkosivuja, näyttää niistä 20 osuvinta ja yhdistää sivulle vielä erittäin kohdennettua markkinointia, jonka hinta määräytyy eräänlaisen huutokaupprosessin mukaan.

On vaikea ymmärtää myös, mitä tapahtuu, kun käyttäjä kysyy puheen avulla älypuhelimeltaan tietä lähimpään avoinna olevaan apteekkiin. Tai kun hän keskustelee verkkosivulla asiakaspalvelijan kanssa verkkokaupasta tilaamastaan tuotteesta, ja vastapuolella onkin asiakaspalvelurobotti. Kaikkialla on entistä kehittyneempää sulautettua älykkyyttä, jota voidaan hyödyntää niin hyvään kuin pahaankin.

Kone ei ole kehittynyt vielä ihmisen tasolle, mutta monissa tehtävissä tekstin kääntämisestä puheen tunnistukseen se on viimeisten vuosien aikana ohittanut keskimääräisen ihmisen kyvyt ja tarkkuuden. On hienoa, että verkkosivut kääntyvät vieraista kielistä omalle kielelle, ja konekäännös on jo aivan ymmärrettävää jopa suomeksikin. Käännösaumatit auttavat ihmisiä kommunikoimaan työpaikoilla esimerkiksi Teams-ryhmissä yli kielirajojen, ja jopa PowerPoint-esityksen pitäjän puhe kääntyy automaattiseksi tekstitykseksi kansainvälisessä konferenssissa. Näin kone auttaa vieraskielisten lisäksi vaikkapa kuulovammaisia osallistumaan yhteiseen tekemiseen entistä paremmin.

Mutta kaikella tällä on myös synkempi puoli. Tekoäly on juuri niin tasa-arvoinen tai eettinen kuin millaiseksi se on opetettu ja ohjelmoitu. Käytännössä tekoälyn opettamiseen tarvitaan opetusaineistoa. Jos haluamme erottaa kissat ja koirat kuvista, koneelle pitää näyttää riittävästi kuvia kissoista ja koirista, jotta se voisi oppia erottamaan ne. Sinänsä tämä on hyvin helppoa ja suoraviivaista.

Mutta kuka pitää huolen siitä, että koneen opetuksessa käytetty aineisto ei ole vinoutunut? Tästä on olemassa karmeita esimerkkejä vaikkapa rikollisuuteen liittyen, kuten USA:ssa rakennettu COMPAS-järjestelmä, jolla pyritään tunnistamaan mahdolliset rikoksenuusijat. Vuonna 2016 nousi epäilyjä siitä, että COMPAS määrittelee tummaihoisen merkittävästi useammin potentiaalisesti rikoksenuusijaksi kuin valkoishihoisen. Koska kyseinen algoritmi on yrityssalaisuuden suojissa, tätä epäilyä ei ole voitu tutkia tarkemmin.

Jos teknologia on rikollisten käsissä, tekoälyä ja kehittyneitä analytiikkaa voidaan hyödyntää moniin hämäriin tarkoituksiin. Julkisuuudessa on puhuttu viime aikoina erilaisesta massavaikuttamisesta sosiaalisessa mediassa, ja esimerkkeinä ovat olleet epäilyt vaikuttamisesta esimerkiksi vaalien tuloksiin. Tämä on vain jäävuoren huippu.

Verkossa olevaan keskusteluun voidaan tietysti osallistua aivan käsin kirjoite-tuin ja tarkoituksenmukaisesti harhaanjohtavin tai kiihottavin viestein. Tällaisista

”trollitehtaista” on olemassa todisteitakin. Mutta tekoälyn avulla ja käyttämällä ohjelmoituja robotteja tällainen toiminta voidaan skaalata aivan uusiin mittasuhteisiin. Kone pystyy väsymättömästi tarkkailemaan verkon miljoonia keskustelupalstoja ja osallistumaan keskusteluun kontekstiin sopivin viestein, joiden lähettäjän ei-elollista alkuperää on lähes mahdotonta arvata. Valeutisten ja -viestien lähettäminen kohdennetusti miljoonille ihmisille alkaa olla lastenleikkiä.

Vuoropuhelua kuplassa

Verkko ja digitaalinen media ovat erottamaton osa nykypäivän vuorovaikutusympäristöä. Meidän jokaisen tulisi varmistaa, että ymmärrämme edellä kuvatuista ilmiöistä niiden seurauksena syntyvät asiat, jotka vaikuttavat, muokkaavat ja aiheuttavat kohinaa verkossa käytäviin keskusteluihin. Tätä medialukutaitoa pitää opettaa jo lapsille, ja meidän jokaisen on päivitettävä osaamistamme jatkuvasti pysyäksemme kehityksen mukana.

Verkko on loistava paikka käydä myös arvokeskustelua. Mielestäni arvot pitäisi erottaa itse välineestä, mutta on tärkeää käydä keskustelua siitä, miten arvoja voidaan soveltaa verkossa toimimiseen.

Ei ole nähtävissä mitään syytä, miksi digitaalisen maailman kehitys pysähtyisi tai hidastuisi. Päinvastoin tekninen kehitys menee eteenpäin jatkuvasti eksponentiaalisesti kiihtyvää vauhtia. Virtuaalitodellisuus laajenee yhdistetyksi todellisuudeksi ja tekee verkkokokemuksesta entistäkin mukaansa tempaavampaa ja koukuttavampaa. Nurkan takana hämmäyttävä kvanttietokone tulee tarjoamaan nykyiseen klassiseen tietokoneeseen verrattuna lähes äärettömästi enemmän laskentatehoa.

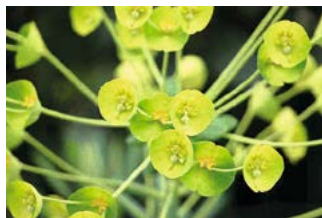
Jatkuvan kehityksen myötä vuoropuhelu arvoista on välttämätöntä ja kiireellistä. On otettava kantaa siihen, miten varmistetaan hurjaa vauhtia kehittyvän tekoälyn eettisyys. Meidän on yhdessä sovittava, miten ja mihin kaikkea verkkoon säilöttyä tietoa saa käyttää ja mikä on yksilön oikeus tietoihinsa. Yhtä tärkeää on suojata kaikki tieto, ettei se joudu väärin käsiin. Euroopan unioni on jo ottanut ensimmäisiä askeleita, mutta globaalien keskustelun ja päätösten tarve on suuri. Unescolla onkin merkittävä rooli koota maailman johtavat tutkijat, filosofit, ohjelmistokehittäjät ja lainsäätäjät yhteen luomaan ohjeet ja toimintatavat.

Mutta lakien ja reguloinnin rinnalla myös meidän kaikkien yksittäisten ihmisten pitää varmistaa, että digitaalinen maailma pysyy inhimillisenä ja turvallisena paikkana. Myös heikommät yksilöt ja heidän oikeutensa pitää huomioida tässä kokonaisuudessa. Meidän on käytävä vuoropuhelua siitä, että kasvavan digitaalisen individualismin ja jopa narsismin sijaan saamme lisättyä empatiaa verkossa ja koko digitaalisessa maailmassa sen eri ilmiöissä.

Inhimillisinä olentoina meillä on mahdollisuus opettaa empatiaa luomillemme koneille ja palveluille ja tehdä niistä eettisesti kestäväällä pohjalla toimivia. Vastuu ei ole vain etiikan, filosofian tai teologian ammattilaisilla vaan jokaisella järjestelmällä ja palveluilla kehittäväällä insinöörillä, datanomilla, matemaatikolla tai palvelusuunnittelijalla. Siksi tietotekniikan alalle tarvitaan kaikkien tieteiden alojen osaajia ja entistä laajempaa diversiteettiä.

Tämän lisäksi me voimme ottaa teknologian apuun tunnistamaan ei-toivottu, epäeettinen tai rikollinen digitaalinen toiminta, jota kuitenkin vääjäämättä esiintyy, ja panemaan toimeen siitä määrätty rangaistus tai sanktio.

Nyt on aika käydä tätä laajaa vuoropuhelua Suomessa ja yhdessä sopia pelisääntöistä ja koodistosta, jotka koskevat kaikkia toimijoita. Myös kristilliset arvot ovat digitalisoitavissa, ja niiden etiikan avulla voidaan rakentaa myös entistä parempia tulevien vuosien virtuaalipalveluita.

EUROOPPA TARVITSEE YHTEISTÄ KIELTÄ ENEMMÄN KUIN KOSKAAN

Liisa Jaakonsaari

Toimittaja

Kansanedustaja 1979–2009

Euroopan parlamentin jäsen 2009–2019

EU-politiikka on kompromissien taidetta. Miten muuten voisi ollakaan, kun yhteisymmärrys on luotava historialtaan ja kulttuuriltaan erilaisten jäsenmaiden kanssa. Kasvavan epävarmuuden aikana EU:n vahvuus ja yhtenäisyys ovat äärimmäisen tärkeitä. Yhteiset arvot ovat se liima, joka yhdistää. Voiko arvoista tehdä kompromisseja, ja mitä ne arvot oikein ovat?

Euroopan puoluekenttä pirstoutuu kovaa vauhtia. Viime aikoina vaalien suuri paradoksi on ollut, että perinteisistä kansanpuolueista julistetaan vaalien voittajaksi se, joka häviää vähiten. Kannatusta kasvattavat laitaioikeisto ja vihreät, kun taas maltillinen oikeisto ja sosiaalidemokraatit menettävät. Vaalitulosten pohjalta on yhä vaikeampaa muodostaa kansalaisten tahtoa toteuttava enemmistö. Yhteisymmärryksen löytäminen on entistä haastavampaa, usein jopa mahdotonta.

Rauha ja vapaus Euroopan pohjana

Euroopan idea perustuu rauhaan ja vapauteen. Euroopan mantereella on syttynyt kaksi maailmansotaa, ja eurooppalaisen kolonialismin haavat ovat monien kriisien juurisyytä vielä tämän päivän maailmassa. EU:n rajoilla kuohuu, mutta unionin jäsenmaiden kesken on eletty rauhan ja hyvinvoinnin vuosikymmeniä. Oikeutetusti sanotaan, että EU on rauhanprojekti. EU jatkaa tänään rauhan lujittamista rakentamalla siltoja. Ensimmäinen silta nousi keskenään sotivien Saksan ja Ranskan välille, mistä seurasikin historiallisen pitkä rauhan aika. Seuraava projekti oli EU:n laajentuminen itään, mikä kaikkine ongelmineenkin oli ja on vieläkin Euroopan unionin historian ja oman sukupolveni suurimpia saavutuksia.

Kolmas suuri sillanrakennustyömaa olisi voinut olla Turkin EU-jäsenyys. Tultuani valituksi Euroopan parlamenttiin halusin Turkki-valtuuskuntaan, sillä idealistinen ajatukseni oli rakentaa Turkin avulla silta Euroopan ja maltillisen islamilaisen maailman välille. Turkin jäsenyysperspektiivi saikin alussa maassa aikaan edistystä: naisten asema parani hieman, ja vähemmistöjen, kuten esimerkiksi kurdien, elämä helpottui. Pessimismi sai kuitenkin pian vallan sekä Euroopassa että Turkissa. Berliinistä ja Pariisista kantautui epäileviä ääniä, ja laajentumisväsymys valtasi alaa koko EU:ssa.

Tänään jäsenyysneuvottelut Turkin kanssa ovat umpijäässä. Turkki ei välitä oikeusvaltion, sananvapauden eikä ihmisoikeuksien perusarvoista, vaan rakentaa maastaan entistä autoritaarisempaa valtiota, jossa poljetaan ihmisoikeuksia,

oikeusvaltion periaatteita sekä lehdistönvapautta. Turkissa on toimittajia vankiloissa enemmän kuin missään muussa maassa. Tapahtumat Turkin ja EU:n välisissä suhteissa kuvaavat laajemminkin ilmapiirin muutoksia maailmassa.

Rauhan lisäksi yhteisiä arvoja ovat oikeusvaltio, ihmisoikeudet, vapaa lehdistö ja vähemmistöjen suojelu. Tiivistäisin arvot sanaan solidaarisuus. Solidaarisuuden sanomasta ovat nousseet esimerkiksi sosiaalirahasto ja rakennerahastot. Ajatuksesta on auttaa työttömiä sekä rakennemuutoksesta kärsiviä kansalaisia ja alueita, jotka ovat jääneet jälkeen, uudistumaan ja parantamaan kansalaisten hyvinvointia.

Tällä hetkellä EU ei ole parhaimmillaan, vaikka sen uskottavuus kansalaisten silmissä on korkeammalla kuin pitkään aikaan. Naiivi kuvitelma Euroopasta arvoiltaan ylivoimaisena mantereena on kokenut kolauksen. Koko Euroopan globaali merkitys uhkaa vähentyä. Suuri haaste koko maanosalle ja sen arvoille on sitkeällä työllä rakennetun, sääntöihin perustuvan maailmanjärjestyksen murtuminen. Esikuvanaan Yhdysvaltain presidentti Donald Trump autoritaariset johtajat kopioivat toistensa oppeja ympäri maailmaa, myös Euroopassa. Autoritaarisuuden leviämistä auttaa sosiaalinen media. Se luo erilliset sosiaaliset todellisuudet, joita autoritaariset hallitsijat osaavat käyttää hyväkseen.

Nykyjärjestelmä perustuu paljolti länsimaisiin arvoihin. Euroopan ja Yhdysvaltojen vahva transatlanttinen suhde on kuitenkin heikkenemässä. Myös Venäjä on kääntänyt selkänsä Euroopalle.

En haluaisi jättää tätä maapalloa yksin Yhdysvaltojen, Kiinan enkä Venäjän käsiin. Haluan Euroopan unionin arvoineen olevan vahvasti mukana, kun maapallon kohtalosta päätetään. Nykyinen sääntökehikko on haastettu. Kamppailu siitä, mille arvopohjalle ja minkälaiselle johtajuudelle tuleva järjestys pohjautuu, on jo alkanut. Siksi Euroopan unionia tarvitaan enemmän kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen.

Meillä on kolme isoa haastetta

Edessä on kolme isoa haastetta. Ihmisiä huolettaa erityisesti ilmastonmuutos. Eurooppa onkin ollut ilmastopolitiikassa globaali edelläkävijä. Tavoite päästä nollapäästöihin vuoteen 2050 mennessä on lisännyt EU:n ilmastouskottavuutta.

Euroopan unioni on ottamassa vastaan myös digitalisaation ja informaatiovallankumouksen tuomia haasteita. Esimerkiksi viime vaalikaudella Euroopan parlamentissa hyväksytystä tietosuojasetuksesta on tulossa koko maailmassa suunnannäyttävä. Digikapitalismin kesyttäminen on osoittautunut välttämättömäksi ja kiireelliseksi, sillä ei ole oikein, että digijätit tekevät mitä haluavat kansalaisilta keräämällään datalla, eivätkä maksa edes veroja.

Ilmastonmuutoksen ja teknologisen murroksen lisäksi kolmas haaste on Euroopan väestön ikääntyminen. Suomen puheenjohtajuuskauden aikana Helsingissä kesällä 2019 pidetty seminaari Hopeatalous eli Silver Economy nosti väestön ikääntymisen suurimmaksi Euroopan tulevaisuutta uhkaavaksi tekijäksi. Seminaarissa todettiin dramaattisesti, että väestön ikääntyminen on Euroopalle taloudellisesti ja poliittisesti suurempi koetinkivi kuin ilmastonmuutos. Rohkeasti linjattu, mutta tarpeellinen herätys.

On aika panostaa ikääntymishaasteeseen ja selvittää, millaisia resursseja hoitoon ja hoivaan tarvitaan ja miten ikääntymiseen liittyviä sairauksia voitaisiin ennaltaehkäistä. On ehdottomasti panostettava tutkimuksiin, joilla esimerkiksi demen-tiaan ja Alzheimerin tautiin sairastuneiden elämää voidaan helpottaa. Seminaarissa todettiin, että lääkkeiden kehittämisessä ollaan läpimurtovaiheessa.

Kansainvälinen ympäristö on vaikea

Euroopan unioni toimii yhä vaikeammassa kansainvälisessä ilmapiirissä. Suurvaltojen kuten Yhdysvaltojen ja Venäjän aggressiivisuus ovat vahvistaneet jäsenvaltioiden halua kehittää EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Lissabonin sopimus loi EU:n ulkosuhdehallinnon, jonka päällikkönä ja komission varapuheenjohtajana on ansiokkaasti toiminut korkea edustaja Federica Mogherini. Kuvaavaa on, että häntä ei kutsuta ulkoministeriksi, mikä saattaisi monien mielestä kuulostaa liian ”federalistiselta”. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on tiukasti jäsenmaiden käsissä, eikä yhteistä säveltä aina löydetä.

EU:n kannan ilmoittavat usein Saksan liittokansleri Angela Merkel tai Ranskan presidentti Emmanuel Macron, harvemmin korkea edustaja Federica Mogherini. Joskus tuntuu, että ”mies ja kännykkä” eli samaa tehtävää ensimmäisenä hoitanut espanjalainen Javier Solana sai enemmän tilaa olla Euroopan ulkopoliittinen ”kasvo”.

Monenkeskinen kansainvälinen yhteistyö on kriisissä maailmanlaajuisesti, myös Euroopan unionissa. Saksassa Eurooppaa rakentava hallituskoalitio on vaikeuksissa. Kaiken kunnioituksemme ansaitsevan pitkäaikaisen liittokanslerin Angela Merkelin kausi lähenee loppuaan.

Ranskan presidentti Emmanuel Macron on ottamassa Merkelin paikan. Macronin aktiivisuus Euroopassa saa koko ajan uusia kierroksia. Hän on puolustanut Pariisin ilmastopöytäkirjasta ja esiintynyt Euroopan kasvoina, kun Brasiliassa on yritetty estää polttamasta Amazonin metsiä. Macronin mainetta on kasvattanut myös yhteiseurooppalaisen rintaman rakentaminen, kun on pyritty herättämään tietoisuutta Kiinan taloudellisen vallan kasvusta Euroopassa.

Arvoja testataan kriiseissä

Pettymysten ja pessimismin keskellä on hyvä muistaa Euroopan unionin perustajaisä Robert Schumanin toteamus Euroopan rakentamisesta kriisien kautta. Kriisit ja niistä oppiminen antavat Euroopalle energiaa ja vievät eteenpäin.

Juuri nyt Euroopassa voimistuu kansallisia etuja korostava linja. Nationalismia on myös Suomessa. Sitä on ryhdytty hienostelevasti kutsumaan kansallismielisyydeksi. Näin on onnistuttu rakentamaan asetelma: nationalistit vastaan globalistit. Kuitenkin globaalissa maailmassa tarvitaan globaalia politiikkaa. Se ei ole vastakkaisista kansalliselle politiikalle.

Brexitin opettamana nationalistit eivät enää halua erota Euroopan unionista, vaan tehdä unionin ”kaltaisekseen”. Kyse on isosta poliittisesta, Euroopan ideaa koskettavasta käsityserosta. Kuinka kopernikaaninen muutos on, selviää vasta myöhemmin. Käytännössä tuo kansallisia etuja korostava linja näkyy juuri nyt hallitustenvälisyyttä korostavana linjana. Hallitustenvälisyys johtaa usein siihen, että todellisuudessa päätöksen tekee Saksa tai Ranska, eivät molemmat yhdessä. Se ei ole pienten maiden kuten Suomen etu.

Arvot testataan kriiseissä. Tällöin demokraattiset arvot joskus kyseenalaistetaan, ja usko markkinoiden kyvystä ratkaista ongelmia vahvistuu. Talousliberalismin nousun aikoihin poliittisen järjestelmän koettiin vain haittaavan markkinoiden toimintaa. Kun nopean rahan tekeminen ja ahneuden ajan politiikka ajautuivat kriisiin, politiikkaa huudettiin apuun korjaamaan markkinoiden synnyttämiä taloudellisia ja moraalisia ongelmia.

EU:n perusarvot solidaarisuudesta unohtuivat Kreikan taluskriisissä vuonna 2010. Se johti myös Suomessa kreikkalaisten pilkkaamiseen. Suomessa oli havaittavissa outoa Kreikka-vihaa, kun tarkoitushakuisesti luotiin mielikuvaa kreikkalaisista laiskoina ja petollisina.

EU kärsi Kreikan taluskriisistä. Kreikan ja koko euroalueen ahdinko alkoi helpottaa vasta, kun saatiin aikaan sopimus Kreikan auttamisesta kolmivuotisella ohjelmalla. Samalla luotiin koko Euroopan vakauttamismekanismi. Kreikan pelastamisessa oli kysymys eurooppalaisesta solidaarisuudesta: yksi kaikkien ja kaikkien yhden puolesta.

Me suomalaiset emme ole menestyneet viime aikoina järin hyvin kamppailussa vaikutusvallasta ja poliittisista asetelmista. Olisikohan siihen yksi syy nihkeä suhtautuminen tukea ja apua tarvitseviin jäsenmaihiin? Suomi ei aina ymmärrä solidaarisuuden merkitystä, mikä saattaa joskus kostautua.

Arvomme on haastettu

Euroopan unioni on selittänyt monet taluskriisit, mutta nyt uhkana on sisäinen rapautuminen talouttakin vakavammissa asioissa – arvoissa. Unionin arvot on haastettu jäsenmaiden kuten Unkarin ja Puolan toiminnalla. Oikeuslaitoksen riippumattomuus ja lehdistönvapaus ovat arvokartan keskeisiä elementtejä. Unkarissa oikeuslaitosta on murjottu. Omistusjärjestelyjen avulla maan lehdistönvapautta on kavennettu. Suomi jää EU:n puheenjohtajamaana historiaan unionin arvojen puolustajana.

Ensimmäinen kokemukseni Euroopan äärioikeiston noususta oli Lipposen ensimmäisen hallituksen ajoilta. Itävallan oikeistajohtaja Jörg Haider lietsoi muukalaisvihaa. Silloin EU pani Haiderin boikottiin. Muistan hyvin pääministeri Paavo Lipposen sanat: Euroopassa ei saa olla tilaa fasismille eikä rasismille. Nyt ”haideireita” on monissa Euroopan maissa, ja lisää näyttää tulevan. Kansalaisten keskuudessa on aina ollut monenlaisia poliittisia virtauksia, mutta on ennenkuulumatonta, että ministerit puhuvat kuin nahkatakkiset uunatsit.

Suomi on EU-puheenjohtajamaana toiminut arvokriisissä kunnioitusta herättävällä tavalla. Suomen johdolla Euroopan unioni ajaa muutosta, jolla perusarvojen, erityisesti oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen, sidotaan pitkän aikavälin

rahoituskehykseen. Unkarin Viktor Orbánin syntejä ovat perusarvojen loukkausten lisäksi EU:n yhteisen linjan murtaminen maahanmuuttopolitiikassa sekä Venäjä-politiikassa.

Solidaarisuus ja yhteiset arvot ovat joutuneet koetukselle Eurooppaa kohdanneessa maahanmuuttokriisissä. Se ei tullut yllätyksenä, sillä väestötieteilijät ovat jo pitkään varoittaneet muuttoliikkeen voimistumisesta. Kuitenkin ilmiöstä puhutaan kuin luonnonkatastrofista. Puhumme muuttovirroista, tulvista ja tragediasta, ikään kuin niille ei olisi voitu mitään.

Välinpitämättömyyden seurauksena on Välimerellä vuodesta 2014 lähtien hukunut Yhdistyneiden kansakuntien siirtolaisjärjestö IOM:n mukaan yli 18 000 ihmistä. Se on enemmän kuin tragedia. Se on myös rikos ihmisyyttä kohtaan. Sanojen ja tekojen ristiriita ei voisi olla suurempi.

Milloin EU joutuu Haagin tuomioistuimeen? Ja kun joutuu, niin kuka joutuu ja ketä syytetään? Italian sisäministeri on ylpeillyt vähentäneensä siirtolaisten määrää kriminalisoimalla merihätään joutuneiden avustamisen. Ajattelulle on antanut tukensa myös kansanedustaja Jussi Halla-aho. Tilanne kärjistyi, kun merihätään joutuneita pelastamaan lähtenyt, nuori saksalainen merikapteeni Carola Rackete vangittiin. Hänen tuekseen syntyi laaja eurooppalainen solidaarisuusliike. Myös Suomi osoitti häivähdyksen solidaarisuutta ja humanismia liittymällä niiden maiden joukkoon, jotka halusivat ottaa vastaan muutaman Sea-Watch 3:sta pelastetun ihmisen. Oli hämmentävää seurata sitä nopeutta, jolla kuoleamalla leikittelevä politiikka alkoi tuntua normaalilta. Nopeasti unohtui kautta historian itsestään selvänä pidetty eettinen ohje auttaa merihätään joutuneita.

EU:n alueelle on tullut eniten turvapaikanhakijoita Syyriasta, Afganistanista ja Irakista. Yleisin motiivi Eurooppaan tulemiselle on sodan ja väkivallan uhka. On totta, että rikollisverkostot ovat tienanneet turvapaikanhakijoiden salakuljetuksesta miljardeja euroja, mutta se on äärimmäisen kyyninen ja epäeettinen peruste olla auttamatta hätään joutuneita ihmisiä.

Euroopan unionin toimet siirtolaiskriisissä ovat saaneet kohtuutontakin arvostelua. EU vastasi turvapaikanhakijoiden kasvaneeseen määrään perustamalla mairhinnousupisteitä eli niin sanottuja hotspotteja. Ongelmaksi muodostuivat sisäiset siirrot, joilla suojelun tarpeessa olevia olisi haluttu sijoittaa jäsenmaihiin.

Osa EU-maista kieltäytyi vastuunjaosta. Syntyi sitkeä solidaarisuusvaje. Joku komission teknokraatti keksi käsitteen ”joustava solidaarisuus”, jonka mukaan solidaarisuudesta kieltäytyvät maat voivat tukea turvapaikanhakijoita ottavia maita esimerkiksi taloudellisesti tai muulla keinoin.

Voiko perusarvojen kuten ihmisoikeuksien loukkausta korvata rahalla, ja onko tien päässä ”joustava oikeusvaltio” tai ”joustava lehdistönvapaus”?

Sanat ja teot: tarvitsemme reformaatiota

Johanneksen evankeliumi alkaa: ”*Alussa oli Sana. Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala.*” Puhuttu sana oli ennen kaikkea teko. Sana oli pyhä. Sana hallitsi. Sanoja seurasivat teot. Sana tuli tekojen kautta lihaksi. ”Sanansa pitäminen” on luterilaisen ajattelun eetos.

Martti Lutherin oppilas Mikael Agricola käänsi Raamatun suomen kielelle, jotta ihmiset voisivat itse tutkia Sanaa ja ymmärtää sitä ilman välikäsiä. Samalla hän loi suomen kielen. Lutherin ja Agricolan käänteentekevä oivallus oli, että jokaisella kansalaisella pitää olla oikeus lukea Raamattua, ymmärtää Sanaa ja etsiä totuutta omalla äidinkielellään. Oivalluksesta käynnistyi reformaatio.

Nykyään sanat ovat kokeneet inflaation, eikä niiden enää uskota olevan tekoja. Ne ovat vain sanoja, todetaan usein. Erityisesti EU-politiikassa tarvitaan ”reformaa-tiota”, jotta ihmiset voisivat ymmärtää nykyistä paremmin, mistä on kysymys.

Kun puhutaan Euroopasta, sanoja on paljon, mutta ihmiset eivät useinkaan ymmärrä, mitä sanoilla tarkoitetaan. EU-kieli on äärimmäisen vieraannuttavaa. Tuskallista on myös on sanojen ja tekojen ristiriita. Sen seurauksena ihmiset kuit-taavat vakavastikin tarkoitetut puheet kyynisesti vain vaalipuheina.

Viimeksi käytyjen Euroopan parlamentin vaalien ideana oli luoda ”kasvot” Euroo-palle nimeämällä kärkiehdokkaat, joista ihmiset sitten voisivat vaaleissa valita komission puheenjohtajan. Parhaimmillaan se olisi lisännyt tietoisuutta siitä, mitä Eurooppa-politiikka on. Ainakaan politiikan ei pitäisi olla loputonta nahistelua Berliinin, Pariisin, Helsingin, Rooman ja muiden kesken vaan arvoihin perustuvaa argumentointia ja yhteisistä keskusteluista vedettäviä johtopäätöksiä.

Monien käänteiden jälkeen komission puheenjohtajaksi tuli kuitenkin valituksi Ursula von der Leyen, jota ihmiset eivät voineet arvioida vaaleissa. Oliko tapahtuma kompromissien taidetta vai aiempien sanojen pettämistä?

Yhdysvaltain presidentti Donald Trump on vienyt sanojen ristiriidan uusiin ulottuvuuksiin. Hänen presidenttikautensa aikana on ehtinyt syntyä käsite ”post-truth society” eli totuuden jälkeinen maailma.

Onko totuus siis tullut tarpeettomaksi? Ainakin sitä on vaikea löytää, vaikka vasta totuus on tekevä meidät vapaiksi. Informaatiotulva on käsittämättömän suuri. Meidän pitäisi pystyä erottamaan informaatio tiedosta. Mielikuvamme maailmasta tulisi olla mahdollisimman totuudenmukainen. Ihmisyyden asian esille nostaminen informaatiotulvasta voisi olla yksi kirkon tehtävistä.

Voisiko kirkko olla positiivinen paikka, jossa on tilaa ja aikaa keskustelulle ja kysymyksille ja jossa kukaan ei voisi pelätä sanovansa jotain ”väärää”? Ihmiset kuitenkin edelleen ovat kiinnostuneita arvoista ja ideologioista.

VEM FÅR HÖRAS I DAGENS VÄRLD?

Peter Stenlund

Ambassadör
Statssekreterare/kanslichef vid
utrikesministeriet 2014–2018
Ambassadör i Norge 2006–2010

Jag blev ombedd att behandla mitt ämne på mitt modersmål, svenska. Jag tog det som en positiv markering av ärkebiskopen, att han vill ombesörja att också den svenska befolkningen i Finland och naturligtvis också andra mindre befolkningsgrupper får höras i dagens värld.

Kyrkan hör till de bästa institutionerna då det gäller att slå vakt om att svenskan som nationalspråk vid sidan om finskan får synas och höras i vårt land. Så länge som jag tjänade som statssekreterare och kanslichef vid utrikesministeriet fick jag inbjudan att närvara vid de ekumeniska gudstjänsterna i samband med till exempel firandet av självständighetsdagen eller vid öppnandet av riksmötet. De är fyllda av viktig symbolik utöver ordet från predikstolen. Ekumeniken är betydelsefull som uttryck för förståelse och respekt mellan kyrkorna. I sig ett viktigt budskap i dagens värld. Och den föredömliga tvåspråkigheten vid dessa gudstjänster. Alltför många samhälleliga institutioner förbiser symbolvärdet i att svenskan finns med i officiella sammanhang, även om de flesta närvarande svenskspråkiga kanske talar en någorlunda god finska. I exempelvis Kanada försummar man inte denna inkluderande symbolhandling.

Kullkastar cyberfriheten regimer?

Vem får höras i dagens värld? Internet lanserades med löftet att alla skulle få höras. I sin bok *Totuuden jälkeen* hänvisar Antto Vihma och hans medförfattare till Al Gores vision för internet som skapare av en öppen kommunikationsplattform, som låter den demokratiska diskussionen blomstra. Internet blev också ett hot mot diktaturer och despoter. Många var vi som lät oss entusiasmeras av de nya utsikterna för demokrati i länder och regioner som i stort sett saknade traditioner baserade på demokratiska och frihetliga värderingar. Tyvärr resulterade arabvåren mera i blod än i genuina demokratiska reformer. Då de första försöken att med Förenta Nationernas, FN:s hjälp ta kontroll över internet initierades hörde jag ändå till dem som ville slå vakt om cyberfriheten baserad på samadministration mellan privata aktörer och politiska makthavare.

Uppenbart är att auktoritära krafter lät sig bekymras allt mer av internets revolutionära kraft. Länder som Kina och Iran gick i spetsen för att ta kontroll över cybersfären i sina egna nationella domäner. Det västliga och frihetliga cyber- och internetledarskapet i samarbete med de privata aktörerna blev alltmera utmanat

av en framväxande, kontrollersträvande gruppering under Kinas ledning. Den nya likasinnade grupperingen hjälptes fram av det så kallade Shanghai-samarbetet men också av Kinas One Belt One Road program. Jag noterar att inte heller västliga intressenter kunnat nonchalera att närvara vid olika Kina-ledda toppsamlingar – de kommersiella utsikterna i synnerhet i Asien var för attraktiva för det.

Regimen i Ryssland såg också med bekymmer på hur cyberfriheten användes till att kullkasta regimer i länder som legat under den kommunistiska Sovjetregimen. Uppenbart är att Kreml kalkylerade i termer av intressesfärer långt innan det slutliga sammanbrottet för den OSSE-baserade (Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa) säkerhetsordningen kom i och med annekteringen av Krim. Steg för steg har Kreml tagit ett allt hårdare grepp om cybersfären och numera är det lätt att se hur Ryssland agerar mera likasinnat med Kina än med Europeiska Unionen och dess demokratiska och frihetliga värderingar.

Samtidigt har förutsättningarna för internetfrihet i de demokratiska länderna blivit alltmera komplicerade. Friheten motsvarar inte längre Al Gores idealbild utan den har lämnat sig öppen för missbruk och aggressivt utnyttjande på många olika sätt.

Sociala medier utan hantering av etiska risker

De gigantiska cybersfär-bolagen med Facebook i spetsen har låtit snålheten bedra visheten. De sociala medierna har lanserats utan hantering av de etiska riskerna. Yttrande- och tryckfriheten har i de traditionella medierna gått hand i hand med ett etiskt ansvar som saknats i de sociala medierna. Situationen har öppnat för missbruk både inifrån de demokratiska samhällena och utifrån av aggressivt sinnade aktörer. Också demokratiska länder behöver en väl fungerande underrättelseverksamhet för att upprätthålla säkerheten då terrorister av olika slag utnyttjar nätet.

I de västliga demokratierna har ett latent missnöje under en längre tid vuxit sig starkare till följd av teknologibetingade omstruktureringar i näringslivet. Också globaliseringen har lämnat efter sig både vinnare och förlorare. I många sammanhang har både arbetskraftsinvandring och flyktingströmmar blivit hatfenomen för dem som upplever att de blivit försummade i sina samhällen.

Det latent missnöjet har på ett skrupelfritt sätt utnyttjats av högerextrem populism och i vissa länder också av extrem vänsterpopulism. Respekten för sanning och vetenskap har samtidigt försvagats. Beryktat är Brexit-kampanjmakarnas utbrott om att de har fått nog av sakkunniga och experter. Bland sannfinländarna hörs också vetenskapsförringande röster. Långt innan Brexit förundrades vi av att Tea-partyrörelsen kunde växa sig så stark i toppvetenskapslandet USA.

Verktyg för vetenskapskeptiker och högerextremister

Många fröjdas av att de sociala medierna ger dem verktyg att göra sig hörda utan mellanhänder som redigerar och kanske censurerar. Ur den här synvinkeln kan alla göra sig hörda i dagens värld, i den delen av världen där internet och de sociala medierna kan fungera tämligen fritt. Och många lyckas. Pekka Sauri har byggt vidare på sin kända personlighet och lyckats få över 100 000 följare på Twitter. Det är långt utöver en bubbla av likasinnade. Många är vi som följer Sveriges förra utrikesminister och statsminister Carl Bildt, som med hjälp av Twitter alltid håller den utrikes- och säkerhetspolitiska agendan uppdaterad för oss samtidigt som han försvarar liberaldemokratiska värden i alla geopolitiska riktningar. Janne Riicheläinen i Joensuu har med hjälp av de sociala medierna lyckats etablera sig som en respekterad utrikes- och säkerhetspolitisk debattör som på ett exemplariskt sätt bryter sig ut ur bubblan av likasinnade och gör outtröttliga försök att tala reson med populisterna av alla de slag. För att inte tala om Jessikka Aro som med träffande kritik lyckats irritera självaste Donald Trump efter att först ha avslöjat de ryska trollfabrikerna.

Ibruktageandet av artificiell intelligens leder in kommunikationen i en helt ny fas. Nätförsäljarna av till exempel böcker ger en försmak av vad som komma skall. Vi erbjuder böcker som roboten tror att vi vill ha på basen av våra tidigare inköp. På motsvarande sätt får vi erbjudanden då vi söker oss fram på Twitter och andra sociala medier. Risken är att allt flera nöjer sig med tillvaron i sina bubblor av likformat material och låter sig förstärkas i sina uppfattningar och fördomar utan att låta sig bekymras av problematiserande fakta. Roboten blir ett farligt verktyg i händerna på manipulerande populistiska ledare och ett hot mot en genuin opinionsbildning baserad på analys av vilka slutsatser som bör dras av de fakta som vetenskapen lyfter fram.

Artificiell intelligens och robotar i fel händer

Ännu farligare är robotarna i händerna på diktatorer. Artificiell intelligens erbjuder aldrig tidigare skådade möjligheter att kontrollera all opinionsbildning och att spåra oliktankare långt innan något reellt hot mot en diktatorisk regim hunnit uppstå. En kontrolleffektivitet som Stasi i DDR inte ens kunde drömma om. Det teknologiskt avancerade Kina går i spetsen för denna utveckling och erbjuder en modell och inspirationskälla för auktoritära regimer runt om i världen.

Parallellt med kommunikationsteknologins utveckling har världsordningen hamnat i oreda. I Finland var vi väl inte särskilt begeistrade över Francis Fukuyamas analys och vision i *The End of History* (1989) om den slutliga segern för den liberaldemokratiska världsordningen. Medan de västliga demokratierna räknade in fredsdividender och trappade ned sina försvar upprätthöll Finland sin allmänna värnplikt i strid med tidens anda. Våra nedärvda historiska erfarenheter gjorde det svårt att lita på att alla ulvar skulle ha förvandlats till lamm.

Med Fukuyamas vision skulle också Kina med ökat välstånd genomgå en reformutveckling med förstärkning av mänskliga rättigheter och ökad demokrati. Länge kunde Kina förstärka sin ekonomiska ställning och lyfta miljoner efter miljoner människor ur fattigdom utan att detta upplevdes som en dramatisk förändring av världsordningen. Då och då påmindes Kina om sina WTO-förpliktelser (World Trade Organization) och nödvändigheten av mera öppenhet i sin egen ekonomi. Först under president Trumps administration utmanas Kina på allvar med ett oroväckande handelskrig som följd.

Ryssland och alla andra länder som frigjort sig från kommunismen ville väst och inte minst Finland stöda i moderniserings- och demokratiseringsutvecklingen. Aningslöst befrämjade EU demokratiska och marknadsekonomiska reformer baserade på sina värderingar också i Ukraina utan att fullt förstå hur hotfull en sådan utveckling tedde sig för en alltmera auktoritär regim i Ryssland. Rysslands ledare signalerade långt innan annekteringen av Krim att man känner missnöje med det OSSE-baserade säkerhetssystemet, som ger enskilda länder – också de små – rätt att själva välja sin samhällsordning och säkerhetspolitiska orientering. Ryssland försökte utan framgång öppna OSSE-ordningen för nyordningar, som utan tvekan skulle ha innehållit ökande inslag av intressesfärer, i strid med folkens suveräna rätt att besluta om sin orientering.

Åtgärderna för att återupprätta Ryssland som en maktpolitisk stormakt med en rysk intressesfär (Russkij Mir) blev allt mera dominerande i Kremls politik. I synnerhet USA men också EU skulle tvingas lyssna till och respektera Rysslands syn innan de utformade sin utrikes- och säkerhetspolitik. På kort sikt är det tydligen ett mindre bekymmer för Kreml att de samtidigt satt sig i famnen på makthavarna i Beijing.

Den ryska återupprättningspolitiken har genomförts med stor hänsynslöshet. Krim togs med våld och i östra Ukraina hålls krigets sår öppna. I Syrien skulle den blodbesudlade Assad inte hållit greppet utan Rysslands militära insats.

Inom ramen för en allomfattande så kallad hybridkrigföring underställs också sanningen de maktpolitiska intressena. Detta har lett till en situation som gjort att det blivit omöjligt att veta om ryska officiella kommentarer är förenliga med sanning och faktiska förhållanden eller inte. Sanning och lögn presenteras i en enda röra, som också professionella analytiker och journalister får allt svårare att reda ut, särskilt som lögner och medvetna vilseledande kommentarer snabbt sprider sig globalt i de sociala medierna.

Hybridpåverkan genom sociala medier

Det är välkänt hur illasinnade krafter som ett led i sin hybridpåverkan eller till och med krigföring utnyttjat de fria sociala medierna i demokratiska länder. Avsikten har varit att både destabilisera demokratier och hjälpa fram makthavare som bättre tjänar hybridpåverkarnas intressen. Ryska intressen ville skada Hillary Clinton genom att hjälpa fram Donald Trump. President Macrons En Marche! rörelse lyckades i tid parera försöken att skada kampanjen. Försök har också gjorts för att undergräva Angela Merkels politiska förtroende. Främjande av Brexit blev ett instrument i att försvaga det demokratiska Europa i relation till andra globala aktörer. Stöd för Salvini i Italien passar väl in i bilden.

Man kunde kanske hoppas att det faktum att både trollfabriker och andra metoder åtminstone i efterskott avslöjats skulle göra aggressiv inblandning och manipulation av demokratiska processer mindre användbara och att resiliensen i de demokratiska samhällena skulle ha ökat. Det kan tyvärr vara fråga om en from förhoppning. En valpolitisk situation är alltid färskvara som ger olika möjligheter.

I hybridpåverkan och -krigföring är informationsmanipulation en alternativ metod som måste ses i samband med andra. En makthavare som Turkiets president Erdogan vet väl hur politiskt sårbart Europa är i fråga om flyktingströmmar. I en situation med ohanterliga flyktingströmmar behövs ingen extern informationspåverkan för att hjälpa fram extrema populister av alla de slag. Såsom Ivan Krastev formulerar sig då han ifrågasätter konventionell visdom: “What Europeans found particularly scary in a world of mutually assured disruption is the fact that using migrants as instruments of pressure proved to be particularly successful when used against liberal democracies” (Ivan Krastev i *After Europe*, 2017). I Finland och Norge fick vi uppleva en variant av detta då de ryska gränsmyndigheterna lät medborgare från tredje länder ta sig över gränsen för att anhålla om asyl vintern 2015.

Slå vakt om ett okränkbart valsystem

Under alla omständigheter är det uppenbart att vi också i ett land som Finland måste slå vakt om valsystemets okränkbarhet. Därför skall vi inte överge systemet med papperröstsedlar även om vi därmed kanske betraktas som ålderdomliga. Också värnplikten betraktades som ålderdomlig tills pendeln svängde.

Även om Fukuyamas världsbild visade sig vara förhastad framstod den liberaldemokratiska världsordningen baserad på multilateralt samarbete, internationella avtal och respekt för överenskommelser som den självskrivna ordningen förbi finanskrisen 2007–2008 och fram till den fas då Ryssland slutligen bröt med väst genom att överge det OSSE-baserade säkerhetssystemet i Europa.

Justeringar i FN-systemet kunde behövas eftersom maktbalansen hade sina rötter i utgången av andra världskriget. En förstärkning av inflytandet för det ekonomiskt framgångsrika Asien och det åsidosatta Afrika upplevdes som rimliga anpassningar till dagens världssituation. Men själva världsordningen behövdes för att mänsklighetens stora ödesfrågor skulle kunna hanteras. I denna världsordning kunde alla röster ändå höras, inte enbart stormakternas.

Det skall också sägas att världsordningen aldrig varit harmonisk. De permanenta medlemmarna av FN:s säkerhetsråd uppnådde sin ställning då FN grundades och besitter fortsättningsvis en privilegierad ställning som upplevs orättvis. Storbritannien och Frankrike hörs från Europa. Förslag om att låta EU inta deras plats har

aldrig tagits seriöst. Efter Brexit är platsen i säkerhetsrådet ett av Storbritanniens få trumfkort. Ur ett asiatiskt perspektiv bevakar Kina sina intressen medan Indien, Japan och Indonesien känner sig orätt behandlade. Ingen talar för Afrika bland de permanenta medlemmarna.

De permanenta medlemmarnas röst och makt förstärks ytterligare av att de alla innehar kärnvapen. Innehav av massförstörelsevapen har blivit en alltför lockande och farlig väg till internationell makt för länder som inte litar på att den existerande världsordningen ger dem säkerhet. Ofta handlar det om diktaturer och olika schatteringar av auktoritära regimer.

Stormakternas respekt för de avtalsbaserade arrangemangen har i alla tider lämnat mycket i övrigt att önska. Paradoxal är USA:s kluvna inställning till den internationella ordning som i mycket tillkommit under amerikanskt ledarskap. USA har lämnat sig utanför viktiga konventioner, ibland med hänvisning till sin federala struktur, ibland till sin unika ställning som världsmakt och garant för den globala säkerheten. Vi har svårt att förstå varför USA inte i sitt eget intresse ratificerat den internationella havsrättskonventionen, som ger fungerande instrument och spelregler att hantera de känsliga kontinentalsockelfrågorna i bland annat Arktis. USA:s utanförskap vad beträffar den Internationella brottsmålsdomstolen ICC har förhindrat en reell global förstärkning av folkrätten.

Hotet mot demokrati och mänskliga rättigheter

Trots denna kluvenhet ifråga om de multilaterala arrangemangen har ändå det transatlantiska samarbetet fungerat som ett långsiktigt fundament för demokrati, mänskliga rättigheter, rättsstatliga principer, fri handel och marknadsbaserad ekonomi. I och med att Barack Obamas administration byttes till Trumps kaotiska regim kan vi inte längre vara säkra på att detta fundament håller. Även om presidenten har en stark ställning i den amerikanska demokratin är makten balanserad och fördelad på ett sofistikerat sätt (checks and balances). Trots detta får vi oroväckande signaler, till exempel då Obamas vicepresident Joe Biden varnar för att systemet inte kommer att klara av två perioder med Trump.

Redan nu har USA lämnat flera organ inom FN-systemet istället för att tillsammans med Europa kämpa för reformer. EU har inbjudit USA till samarbete för

att modernisera världshandelsorganisationen WTO utan att få klarhet i vad USA egentligen vill. Utan snabba åtgärder förlorar WTO sin funktionsduglighet inom kort, något som Trump med sin kuriösa syn på handeln kanske vill.

Trump och hans administrations inställning till själva fundamentet i det transatlantiska samarbetet, alliansen NATO, är svajig, även om praktiken på ett annat sätt än retoriken ger intryck av vilja till kontinuitet. Trump-administrationens destruktiva inställning till EU försvagar utan vidare det transatlantiska samarbetet. Förutsättningarna att förlita sig på USA som samarbetspart och avtalspartner har också försvagats av att de mest professionella krafterna i Trump-administrationen har lämnat sina poster av frustration eller tvingade därtill. Trump-administrationen inledde med att kraftigt försvaga kompetens och kapacitet inom diplomatin. Numera gäller förlusterna också försvarsadministrationen i det land som innehar världens mest slagkraftiga militära förmåga.

Alarmistiska iakttagare menar att den världsordning vi förlitat oss på redan är förlorad. Maktens språk har ersatt det multilaterala samarbete som producerat spelregler för ett brett register av internationellt samröre, från mänskliga rättigheter till vapenkontroll och klimatfrågor. Istället väntar ett system av uppgörelser mellan stormakterna där svagare aktörer obönhörligen får anpassa sig utan att kanske ens ha en chans att ta sig till förhandlingsbordet.

Ökat inflytande från Ryssland och Kina

Med sin vacklande inställning har Trump redan låtit både Kina och Ryssland få ett ökat inflytande i hanteringen av världspolitiska frågor. Det är också värt att hålla i minnet att USA inledde nedtoningen av sitt globala ansvar redan under Obamas tid, uttröttat av misstag som gjordes under den senaste Bush-administrationen.

I och med att Xi Jinping steg till makten i Beijing 2012 har tongångarna från Kina steg för steg ändrats. Landet nöjer sig inte längre med enbart ekonomiska framgångar. Tålmodigheten att föra samtal om mänskliga rättigheter har mer eller mindre försvunnit. Norge fick finna sig i att för flera år frysas ut ur samröret med Kina efter att den norska Nobelkommittén beviljade fredspriset åt en kinesisk människorättsaktivist. Sverige har stora svårigheter att försvara rättssäkerheten för sina medborgare i Kina och den kinesiska ambassadören i Stockholm reagerar i yttrandefrihetsärenden på ett sätt som börjar påminna om den sovjetiska ambas-

sadörens beteende i Finland under de år då självcensuren spred sig allra värst i vårt land. Enskilda EU-länder lånar sig till att förhindra ett enigt uppträdande från EU då det gäller rättsstatliga frågor i Kina i hopp om att få motta kinesisk finansiering för infrastrukturprojekt. Kina kan genomföra sina rättsvidriga åtgärder mot uigurnerna utan att ens islamiska regeringar uttrycker någon solidaritet. Allt detta talar om hur atmosfären förändrats i det internationella samarbetet. Madeleine Albright befarar i sin bok "Fascism, a warning" (2018) att Trumps efterföljare får arva en värld som tagit Kina till ledare inte enbart inom ekonomin utan också ifråga om att sänka normerna ifråga om arbetslivet, mediefriheten, de religiösa friheterna och mänskliga rättigheter generellt.

Oredan i världsordningen har spridit sig också till följd av det multilaterala systemets oförmåga att agera kraftigt i krissituationer. Under finanskrisen 2008 flyttades initiativet ut ur FN, Internationella valutafonden och Världsbanken och de största ekonomiernas gruppering G20 steg in. Norden lämnades i kylan trots sin samlade ekonomiska kraft. FN-systemet övergavs till förmån för ökat inflytande för de största och starkaste. Trots vissa ansträngningar är de nordiska länderna fortsatt utanför denna gruppering och kan göra sig hörda endast med hjälp av EU eller i enskilda frågor något likasinnat land, till exempel Tyskland eller Storbritannien.

I sin politik att återupprätta USA:s storhet tycks president Trump förlita sig på att den amerikanska styrkan fortsatt är tillräckligt överlägsen för att framtinga lösningar som bättre tillgodoser amerikanska intressen än tålmodigt arbete för att ta fram internationella avtal och spelregler.

Kina agerar långsiktigt och räknar med att återta sin historiskt rättmätiga ställning. De mest utmanande målsättningarna om att uppnå en dominerande ställning i världsekonomin har av taktiska skäl tonats ned men säkert inte ambitionen. Det strategiska programmet One Belt, One Road kombinerar ekonomiska och säkerhetspolitiska strategier till en flexibel helhet. Trump har kanske inte räknat med att Kina agerar med långsiktigt tålmod utan att låta sig tvingas till förnedrande eftergifter.

Ryssland har lyckats förstärka sin ställning genom att igen ta i bruk kärnvapen som politiskt påtryckningsinstrument. Strategisk oberäknlighet gör att Ryssland inte kan förbises trots att landet inte lyckats aktivera sina potentiella ekonomiska resurser.

Kan ett demokratiskt Europa bevaras?

Hur kan det demokratiska Europa hävda sig i denna situation då de mäktigaste allt mera vill göra upp sinsemellan? Hur kan Finland få sin röst hörd och sina intressen beaktade? Europeiska ledare med sinne för proportioner vet att ett enskilt land är svagt i fall överenskomna spelregler förlorar sin kraft. Frankrikes nuvarande president Macron inser detta. Också det starka Tysklands ledare vet att de behöver ett funktionsdugligt EU kanske mer än någonsin. I Finland är det endast Sannfinländarna som inte inser allvaret i världssituationen.

Olyckskorpar har siat om EU:s sammanbrott. Den liberala bulgaren Ivan Krastev analyserar riskerna och hoten på ett intelligent sätt men också han har tillsvidare visat sig vara för dystur. De konstruktiva Europapartierna höll makten i Europaparlamentet i valet 2019. EU-institutionerna får starka och trovärdiga ledare.

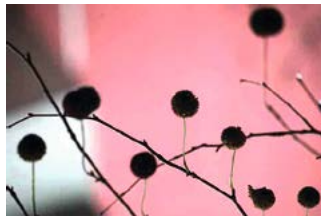
Riskerna skall dock inte undervärderas. En extrem högerpopulistisk regering i Italien kunde göra mycket skada. Ungerns och Polens problem med de rättsstatliga frågorna saknar lösning. Turkiets Erdogan sitter med oroväckande starka kort och kan skapa en oerhörd oreda med en ny ohanterlig flyktingsituation. Ibruktage av artificiell intelligens avancerar snabbt och kommer att dela folken i vinnare och förlorare. Samtidigt med dessa utmaningar står vi inför den existentiella nödvändigheten att bromsa klimatförändringarna och anpassa oss till dem. Hur detta skall ske utan att aldrig skådad populism uppstår hör till de största utmaningarna i de liberaldemokratiska samhällena. Det finns skäl att lyssna till den kloka Madeleine Albright. Hon påminner oss om lärdomen från historien att fascister kan nå höga positioner genom demokratiska val. Lyckas de med detta inleder de omedelbart med att underminera positionen för konkurrerande maktcentra, till exempel parlamenten. Varningen ter sig alltför aktuell.

EU-samarbete är nödvändigt

Med alla dessa bekymmer framför oss behöver vi EU-samarbetet kanske mer än någonsin även om ofta vi upplever det som trögt, långsamt och byråkratiskt. Likaså behöver vi FN och alla organisationer i FN-familjen, trots ineffektivitet och reformbehov. Det finns också en lista på framgångar i dessa dystra tider. Parisavtalet om klimatet föddes trots allt. FN:s agenda för hållbar utveckling tas

på allvar i stora delar av världen. EU:s framgångar i de handelspolitiska förhandlingarna balanserar ännu så länge de protektionistiska åtgärderna som initierats av president Trump och andra.

Att få rösten hörd i EU är inte en självklarhet. Uppgårelsen om nyckelposterna lämnade de konstruktivt arbetande nordliga medlemsstaterna i marginalen. Brexit ändrar den interna balansen i bland annat handels- och finanspolitiken. Vad beträffar EU:s externa relationer fortsätter den sydliga lutningen. Det nya läget talar för bättre samverkan bland de nordliga medlemsländerna. Det gäller dock att undvika en sådan blockbildning som skapar motblock med blockering som enda resultat. Vilja till öppet samarbete bland likasinnade i hela EU behövs liksom tidigare, något som vår vägröjande EU-pionjär Paavo Lipponen redan hunnit påminna om.

KESKUKSESSA JA REUNOILLA

KAUPUNKI JA MAASEUTU – KAKSI ERI SUOMEA?

Anna-Kaisa Ikonen

YTT, kansanedustaja

Tampereen yliopiston työelämäprofessori ja

Tampereen kaupunginvaltuuston

puheenjohtaja

Istun parhaillani maatalon puutarhakeinussa ja katselen kurkia pellolla. Olen kasvanut kaupungissa, johtanut suurta kaupunkia ja puhunut paljon kaupunkipolitiikasta. Minut tunnetaan kaupunkipoliitikkona. Harva kuitenkaan tietää, että pakenen usein vapaina hetkinäni maaseudun rauhaan. Tämä sukutila on lähes toinen kotini.

Juuri tämä on omassa elämänkehikossani hyvä paikka pysähtyä ajattelemaan. Olen luvannut arkkipiispalle kirjoittaa kaupungista ja maaseudusta ja pohtia, ovatko ne kaksi erillistä maailmaa.

Kaupungeista ja maaseudusta keskusteltaessa on hyvä muistaa, että alueet ovat kukin omanlaisiaan omine indentiteetteineen ja tarinoineen. Se on tärkeää ottaa huomioon kaupunkien ja maaseudun elinvoiman kehittämisessä, jotta paikalliset erityispiirteet eivät jäisi suurten linjojen alle.

Esitän artikkelissani viisi kaupunkiteesiä ja viisi maaseututeesiä, jotka kertovat siitä, miten erilaiset kehityskulut ja arvomaailman muutokset vaikuttavat eri tavoin kaupunkeihin ja maaseutuun. Teen tietoisesti jaon kaupunkien ja maaseudun välillä tarkastelussani tiedostaen, että todellisuudessa raja on hämärämpi ja että kaupungin ja maaseudun keskinäistä suhdetta kuvaa kenties paremmin symbioosi.

Kaupunkien uusi yhteisöllisyys

Aloitan viidellä teesillä kaupungistumisesta. Ne nousevat kaupunkitutkimuksesta, mutta myös kokemuksistani Tampereen kaupungin ja kaupunkiseudun kehityksestä.

1800-luvun lopulla Tampereen kaupungin asukasluku oli 20 000, mutta tuolloin elettiin voimakkaan kasvun aikaa. Erityisesti Finlayson, mutta myös muut tehtaat imivät maaseudulta työvoimaa. Noin 15 vuodessa kaupungin väkiluku kaksinkertaistui, ja suurin osa kasvusta johtui muuttoliikkeestä.

Suomi kaupungistuu edelleen, vaikka olemmekin jäljessä muusta Euroopasta. Kaupungistuminen on myös globaali ilmiö; yli puolet maailman ihmisistä asuu jo kaupungeissa.

Myös Tampere kaupungistuu – kymmenen viime vuoden aikana se on kasvanut 24 000 asukkaalla. Ennusteen mukaan vuoteen 2040 mennessä Tampereen seudun asukasluku kasvaa 100 000:lla hengellä. Mielenkiintoinen trendi on sekin, että kaupungin suurin ikäluokka on 24-vuotiaat. Varsinkin nuoret, mutta myös monet eläkeläiset haluavat etsiä asuinpaikkansa paitsi kaupungista niin myös aivan kaupungin keskustasta.

Teesi 1: Kaupungistuminen on megatrendi

Kaupungistuminen ei ole asia, joka olisi poliitikkojen päätettävissä. Toki sitä voidaan yrittää jarruttaa poliittisin päätöksin, esimerkiksi kaavoittamalla liian vähän asuntoja kaupunkikeskuksiin. Se olisi kuitenkin aika julma ja tehoton keino. Se nostaisi asuntojen hintoja ja lisäisi työttömyyttä toisaalla ja työvoimapulaa toisaalla. Se ei loisi työpaikkoja ja vaurautta niille alueille, joilta ihmiset haluavat kaupunkiin muuttaa.

Megatrendit ovat sellaisia, joihin yksittäisen kaupungin tai maan on paras sopeutua. Se mitä voimme tehdä, on yrittää kääntää ne vahvuuksiksi. Kaupungistumisen taustalla on talouden murros eli globaali digitalous, joka mullistaa yhteiskunnan rakenteita läpikotaisin. Mutta taustalla on myös kulttuurin ja arvojen muutos: ihmiset muuttavat kaupunkiin, koska kaupunki tarjoaa sitä, mitä he elämältä haluavat. Elämyksiä, turvaa, yhteisöllisyyttä, itsensä kehittämistä, mahdollisuuksia ja sujuvuutta.

Niinpä meidän ei pidä jarruttaa kaupungistumista tai esimerkiksi työvoiman liikkuvuutta. Näin esittivät taannoin ilmestyneessä Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA:n pamfletissa ”Kaupunkien voitto” Osmo Soininvaara ja Mikko Särelä.

Myös aluetutkija, valtiotieteiden tohtori Timo Aro on todennut, että Suomessa on käynnissä muuttoliike, joka on verrannollinen 1970-luvun suureen muuttoon. Eriyisesti nuoret opiskelijat ja työssäkäyvät muuttavat kasvukeskuksiin.

Teesi 2: Keskuskaupungit ovat digitalouden ajassa kasvun kehoja

Toinen teesini kertoo jotain siitä, mistä kaupungistuminen johtuu. Jos Finlaysonin puuvillatehdas kasvatti Tamperetta 1800-luvun lopulla, tänään Tampere kasvaa aineettoman arvon luoja voimasta eli palvelualojen, tutkimuksen, terveyden, luovien alojen sekä ICT-tekniikan ja digitalisaation kehittäjien ansiosta.

Timo Aro on listannut suurimpien kaupunkiseutujen vetovoimaa seuraavilla tekijöillä: Niissä on muuta maata korkeampi tuottavuuskehitys ja arvonlisäys. Ne ovat ”kontaktikaupunkeja”, ja se synnyttää nykyajassa innovaatioita. Kilpailu ja ”luova tuho” kirittävät niitä synnyttämään uutta. Väestönkasvu luo uutta palvelukysyntää ja dynamiikkaa kaupunkiseuduille. Kansainväliset yritykset, koulutustarjonta ja innovaatioympäristöt ovat niin sanottuja kovia vetovoimatekijöitä, jotka houkuttelevat niin yrityksiä kuin opiskelijoita ja työntekijöitä kaupunkeihin.

Tulevaisuuden kasvun kärkialoiksi Suomessa halutaan digitaloutta, teollista internetiä, bio- ja kiertotaloutta ja hyvinvointiteknologiaa. Näitä tutkitaan ja kehitetään nimenomaan yliopistokaupungeissa. Innovaatioiden ympärille syntyy startupeja ja kasvuyrityksiä, jotka luovat ympäristöönsä lisää vetovoimatekijöitä, vaurautta ja hyvinvointia.

Mutta kaupungit kutsuvat myös pehmeillä vetovoimatekijöillä. Niitä ovat tapahtumat ja elämykset, kulttuuri ja vapaa-ajan palvelut, ravintolat, kahvilat ja muut kohtaamispaikat sekä erilainen spontaani tai perinteisempi kaupunkikulttuuri ja kaikenlainen urbaani ”pöhinä”.

Teesi 3: Kaupungit ovat yhteisöllisyyden näyttämöitä

Kaupunkiyhteisöllisyys on vapaaehtoiisiin valintoihin perustuvaa yhdessä tai rinnakkain elämistä. Siinä yksilöllisyys ei jää yhteisön alle. Siksi se kiehtoo varsinkin nuoria sukupolvia. Kaupunki tarjoaa lukemattomia mahdollisuuksia olla yhdessä ja samalla toteuttaa itseään.

Ihmiselle on tärkeää olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Vastavuoroisuus, keskinäinen tuki sekä luottamus ovat elementtejä, jotka ovat tärkeitä niin ihmiselle kuin koko yhteiskunnalle. Etääntyminen ja vieraantuminen yhteiskunnasta sekä toisista ihmisistä ovat vahingollisia ilmiöitä, joita juuri kaupungit pyrkivät torjumaan ennaltaehkäisevästi erilaisin keinoin. Ihmiselle on luontaista asettua sinne, missä on elämää ja yhteisöllisyyttä.

Myös maahanmuuttajat asettuvat mielellään isoihin kaupunkeihin, jotka ovat monikulttuurisia. Erilaiset alakulttuurit kukoistavat isoissa kaupungeissa. Niissä on helpompi löytää omat heimot, nykyajan urbaani yhteisöllisyys, joka on usein asuinpaikasta riippumatonta, omaehtoista kaupunkikulttuuria. Turvallisuus ja

yhteenkuuluvuuden tunne ovat merkittäviä tekijöitä, jotta kotoutuminen ja integroituminen sujuisivat mahdollisimman hyvin.

Teesi 4: Urbaani elämäntapa ja identiteetti ovat arvovalinta

Neljäs teesini liittyy kaupunkien henkiseen vetovoimaan.

Kaupunki on parhaimmillaan kiehtova alusta, joka tarjoaa mahdollisuudet oman elämäntavan ja identiteetin rakentamiseen. Rakennuspuita on tarjolla joka lähtöön, lähes rajattomasti. On hyviä ja huonoja rakennuspuita, mahdollisuus kasvaa henkisesti ja tiedollisesti, löytää se oma juttu – mutta on mahdollisuus myös ajautua syrjäytymisen laskevaan kierteseen.

Siksi kaupunki ei voi kehittyä omalakisesti, mielivaltaisesti. Siitä tulenkin viidenteen ja viimeiseen kaupunkiteesiini, joka koskee kaupunkien johtamista.

Teesi 5: Kaupunkia on johdettava avoimena alustana

Kaupunkikehitystä on aktiivisesti ohjattava yhteisen hyvän suuntaan, on luotava positiivisia mahdollisuuksia kaikille ja kehitettävä sellaista kaupunkiyhteisöä, joka on sukupolvien saatossa ja koko luomakunnan mitassa ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä. Kaupungin on oltava toimintatavoiltaan avoin, tasavertainen ja kaikkien ihmisoikeuksia kunnioittava.

Vain silloin kaupunkien henkinen vetovoima tuottaa hyvää kaupunkia. Jotain sellaista, jota taiteilija Ambrogio Lorenzettin kuuluisa fresko hyvän hallituksen vaikutuksista visioi. Fresko on maalattu Sienan kaupungintalon seinälle vuonna 1338.

Siinä on monia hyvän kaupungin ilmentymiä: vapaita ja aktiivisia kansalaisia, tanssivia ihmisiä, käsityöläisiä ja kauppiaita, koulua käyviä lapsia, rakennustyöntekijöitä. Ja kaupunginmuurien ulkopuolella leviää hyvä maaseutu: viljelijöitä on peltotöissä, jotkut tuovat myytävää torille, ratsumiehet ovat lähdössä metsälle, pelot ovat viljavia, kaupunki ja maaseutu elävät rauhaisaa yhteiseloä.

Toteutuuko sama yhteiselon ihanne tämän päivän Suomessa?

Maaseudun voimavarat

Katsotaanpa seuraavaksi kehitystä maaseudun näkökulmasta. Tuleeko maaseudun intressit nähdä puhtaasti vastakohtana kaupunkinäkökulmalle? Merkitseekö kaupungistumiskehitys samaa kuin maaseudun tyhjeneminen? Onko kaupunki ja maaseutu nähtävä kahtena erillisenä maailmana ja toistensa vastapoolleina?

Helppo vastaus olisi tehdä tällainen jaottelu ja asettaa alueet vastakkain, kuten julkisessa keskustelussa varsin usein tehdään. Todeta, että kaupungistumisen kääntopuoli on, että maaseutu autioituu.

Oma vastaukseni on kuitenkin, ettei näitä kahta tule asettaa vastakkain. Väitän, että kaupungistumiskehityksenkin keskellä kaupunki ja maaseutu tarvitsevat toisiaan. Sienan kaupungintalon freskon ideaali yhteiselosta on relevantti yhä tänäkin päivänä. Tarina kaupungistumisesta ei hallitsevuudestaan huolimatta ole koko totuus, vaan yhteiskuntamme ja arvomaailmamme kehitys on moniäänisempää. Siksi esitän myös maaseudun kehityksestä viisi teesiä.

Teesi 1: Väestöllinen painopiste ja ikärakenne muuttuvat

Vääjäämätön tosiasia on, että kaupungistumiskehitys jatkuu, maaseudulta muuttaa ihmisiä kaupunkeihin ja maaseudun väestö ikääntyy. Se tuo tullessaan monenlaisia haasteita lähtien palveluiden järjestämisestä ja rahoituksesta.

Maassamme on kuitenkin kautta vuosien ollut vahva periaate pitää koko Suomi asuttuna. Vaikka haja-asumisen laajentamisen sijaan nyt suositaan tiivistysrakentamista muun muassa ilmastoystä, elämisen mahdollisuudet on haluttu taata kaikille asuinpaikasta riippumatta. Se on ollut arvovalinta.

Yhteiskunnan ei tule kuitenkaan ottaa vain passiivisen ylläpitäjän vaan aktiivisen kehittämisen ote. On kyettävä näkemään maaseudun mahdollisuudet, ne kehityskulut, jotka luovat maaseudulle uusia mahdollisuuksia ja pitovoimaa. Se on ainoa tie maaseudun kestävään tulevaisuuteen. Samalla on kuitenkin vältettävä vastakkainasettelua aluepolitiikan ja kaupunkipolitiikan välillä, sillä yhtä totta on myös kaupunkien veturiroolin tärkeys: jos maakunnan kaupungit eivät pärjää, ei pärjää maakuntakaan.

Teesi 2: Paikallisen yhteisöllisyyden ja juurten kaipuu korostuvat

Jokaisella paikkakunnalla ja alueella on oma historiansa ja tarinansa, omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Maaseudun vahvuus on siinä, että siellä ihmisten juuret ja yhteisöllisyys juontavat usein jo pitkälle historiaan; paikallisidentiteetti ja omat juuret saatetaan kokea eräällä tavalla vahvempana kuin kaupungeissa.

Toisaalta yhä useampi ihminen liikkuu paikkakunnalta toiselle. Kotoisuuden tunne voikin liittyä useampaan paikkaan – myös moni kaupunkilainen on sukunneen kotoisin maaseudulta jostakin päin Suomea ja saattaa kokea yhteenkuuluvuutta sinne. Toki on myös maailmankansalaisia, jotka eivät osaa nimetä tiettyä kotipaikkaa tai koe tarpeelliseksi kiinnittyä tunteella jonnekin. Uskon kuitenkin, että valtaosalle meistä paikallisidentiteetillä on merkitystä. Maailman tuulissa on tukevampi ja turvallisempi olo, kun voi kiinnittää ja tuntea juurensa. Sille tulisi osata antaa enemmän arvoa.

Teesi 3: Metsästä kasvua ja ruoasta omavaraisuutta

Maaseutu asukkaineen, elinkeinoineen ja luonnonvaroineen tarjoaa ratkaisuja moniin tulevaisuuden ongelmiin. Huoltovarmuuden ylläpito, omavaraisuus ja ruoan tuottaminen ovat perinteisesti keskeinen osa turvallisuuspolitiikkaamme. Puhtaan suomalaisen ruoan kysyntä on kasvanut laajemminkin, ja esimerkiksi luontomme superfoodit ja maaseudun luomuruoka ovat kysytyjä niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Ne ovat täyttäneet suuren markkinaraon ja kasvattaneet ympärilleen toimialan, joka on luonut Suomeen lisää niin kasvavia yrityksiä, kuin tietouttakin hyvinvoinnista ja terveydestä.

Mahdollisuuksia avaa myös metsien kestävä käyttö. Metsät ovat tuoneet työtä ja elantoa monille sukupolville. Ja edelleen näyttää siltä, että metsistä saatavat uudet tuotteet ja palvelut luovat uusia mahdollisuuksia Suomen viennille. Tässä yhteydessä ei myöskään pidä unohtaa ympäristöarvoja: ilmastonmuutosta voidaan hillitä muun muassa vahvistamalla Suomen metsien kasvua metsienhoito-ohjelmalla.

Teesi 4: Monipaikkaisuus ja liikkuvat palvelut avaavat mahdollisuuksia

Vaikka muutto maaseudulta kaupunkeihin haastaa monella tapaa jäljelle jäävien elämää maaseudulla, niin on myös toiseen suuntaan vaikuttavia tekijöitä. Synergia kaupunkien kanssa näkyy siinä, että monia vaativampia palveluita on saatavilla

läheisestä kaupungista. Myös liikkuvat palvelut helpottavat maalla asuvien tilannetta. Palveluiden saatavuus näyttäytyy usein arkielämässä hyvin kriittisenä tekijänä.

Samoin työn murros on maaseudun näkökulmasta kiinnostava. Teimme taannoin Kuntaliiton varatoimitusjohtaja Timo Reinan kanssa selvitystyön valtion alueellistamispolitiikan tulevaisuudesta. Se osoitti, että valtion läsnäoloa alueilla tarvitaan jatkossakin, mutta katse on syytä siirtää perinteisestä alueellistamisesta, kuten virastojen siirtämisestä, enemmän työn organisointiin monipaikkaisuutta ja paikkariippumattomuutta hyödyntäen. Tavoitteena on siten luoda joustavia työnteon käytäntöjä, vahvistaa alueellisia osaamiskeskittymiä ja varmistaa asiakaspalvelun saatavuus. Uskon vastaavan monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden yleistyvän monessa muussakin työssä, mikä yhdessä liikkuvien palveluiden kanssa vahvistaa mahdollisuuksia maalla asumiseen.

Teesi 5: Luontosuhde tulee nousemaan uuteen arvoon

Puhtaan luonnon merkitys ihmisen hyvinvoinnille on suuri. Tänä päivänä liian monella on kuitenkin luontosuhde hukassa. Maaseudun asukkaille luonto näyttäytyy joskus jopa arjen itsestäänselvytenä, kun taas kaupungeissa on yhä enemmän ihmisiä, jotka ovat vieraantuneet luonnosta. Toisilla taas suhde luontoon on liiankin romantisoitu.

Ihmisten ympäristötietoisuuden kasvun ja yhä kiireisemmäksi muuttuvan elämän myötä on todennäköistä ja toivottavaa, että luonnon arvo aletaan nähdä yhä suurempana. Mitä tiiviimmin ihmiset asuvat kaupungeissa, sitä suurempi arvo on mahdollisuudella rauhoittua luonnon helmassa ja kenties ilmastovastuun vauhdittamana hakea myös osa ruoasta lähialueelta. Lähi- ja luontomatkailu voikin olla yksi sillanrakentaja kaupunkien ja maaseudun välillä: hengähdysmahdollisuus kaupunkilaisille ja elinkeino maaseudulle.

Kirkko keskellä kylää

Niin kaupunkien kuin maaseutupitäjien kehitykselle yhteistä on historiassa ollut se, että keskellä kylää on seissyt kirkko. Sillä on ollut paitsi hengellisesti, myös monella muulla tavoin keskeinen rooli yhteisön rakentumisessa.

Ehkä juuri nytkin tarvitaan kirkkoa, sillä muutoksen keskellä ihminen – niin maalla kuin kaupungissakin – kaipaa usein turvaa. Samoin ajassa, jossa jatkuvasti puhutaan yhtenäiskulttuurin murenemisesta, on yhä edelleen tunnistettavissa tarve yhteiselle arvopohjalle ja yhdistäville tekijöille. Nyt jos koskaan tarvitsemme arvoja, jotka luovat yhtenäisyyttä, korostavat lähimmäisyyttä ja tuovat ihmisiä yhteen.

Silti edellä kuvatut kehityskulut haastavat myös kirkkoa. Rakennukset seisovat yhä keskellä kylää, mutta kirkon yhteisöllinen rooli on muutoksessa. Kaupungeissa syntyvät uudet yhteisöllisyyden muodot voivat tarjota kirkonkin näkökulmasta uudenlaisia kohtaamisen mahdollisuuksia, ja vastaavasti maaseudun ja luonnon rauha mahdollisuuksia pysähtymiselle, pyhän kokemiselle hektisen arjen keskellä.

Palaan ajatuksistani pihakeinuun. Kurjet nousevat siivilleen. On elokuu. Pian on niiden muuttoaika ja näemme kurkiaurojen suuntaavan etelään, josta ne palaavat takaisin ensi vuonna. Palaan itsekkin maalta kaupunkiin, kuten niin moni meistä. Mukaan pakkaan ämpärillisen mustikkaa ja järvestä pyydetyn kuhan. Matkassani kulkee pysyvästi myös tämä mielenmaisema.

Toivon, että voimme kukin kuljettaa mukaanamme henkisesti sitä rikkautta, mikä maamme moninaisuuteen kätkeytyy. Että kaupunkiin suuntautuvan muuttoliikkeen keskelläkin muistamme nähdä arvon niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Molempia tarvitaan. Sykettä ja rauhaa, tuotantoa ja kuluttajia, pientä ja suurta. Suomen hyvinvointi syntyy siitä, että onnistumme rakentamaan maatamme molempien vahvuuksille.

Kirjallisuutta

Aro, T., 2016. Kaupunkien kovat ja pehmeät vetovoimatekijät. Kaupunkisuunnitteluseminaari (12.10.2016), Oulu.

Ikonen, A-K. & Reina, T., 2019. Valtio alueiden, alueet valtion voimavarana – Alueellistamisesta paikkariippumattomaan työhön. Alueellistamispolitiikka ja -periaatteet 2020-luvulla - selvityshenkilöhankkeen loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:15.

Soininvaara, O. & Särelä, M., 2015. Kaupunkien voitto. Kuusi keinoa vapauttaa kaupunkien kasvu. EVA Pamfletti 1/2015.

SAANKO MINÄKIN SANOAA?

Marianna Ohtonen

FM, toiminnanjohtaja
Kehitysvammaliitto ry
Ratkaisukeskeinen työnohjaaja

Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus on ollut voimassa Suomessa vuodesta 2016. Sopimus on ihmisoikeussopimus, joka turvaa vammaisille ihmisille samat ihmisoikeudet kuin kaikille muillekin. Vaikka Suomessa on vammaisia koskeva lainsäädäntö pääasiassa kunnossa ja vaikka tietoa on saatavilla, ei kaikkien ihmisten osallisuus ja yhdenvertaisuus toteudu.

Kerron aluksi kolme erilaista tarinaa osallisuuden toteutumisesta ja kuulluksi tulemisesta. Henkilöiden nimet on muutettu, mutta muutoin tarinat ovat sen mukaisia, mitä perheet kertoivat.

Kuunteleeko meidän perhettämme kukaan?

”Me tarvitsemme ennen kaikkea esteettömän kodin, missä Taru voi liikkua ja me kaikki voimme elää tavallista lapsiperheen arkea”, kertoo perheen isä. Istumme perheen keittiössä teekupin ääressä ja juttelemme siitä, millaista elämä on, kun perheessä on paljon tukea tarvitseva vammaisen lapsi. Miten yhteiskunta tukee ja auttaa perhettä arjessa, onko tuki riittävää ja mikä auttaa jaksamaan? Taru on kohta esikouluikäinen, ja kotona tarvitaan jokapäiväistä elämistä ja liikkumista tukevia apuvälineitä. Koko perhe tarvitsi lisää tilaa ja tytär esteettömän kodin. Uusi koti löytyikin läheltä, ja perheen tukiverkosto seurasi muutossa mukana. Paikka on tuttu ja kaikille hyvän mielen tyyssija. Ainoa kysymys on, miten koti saadaan esteettömäksi. ”Teidän täytyy sitten muuttaa pois”, sanoi päättäjä, kun kertoi asunnonmuutostöihin liittyvästä kielteisestä päätöksestä. Vanhemmat eivät voi ymmärtää päätöstä, kun siihen oli saatu monia puoltavia lausuntojakin.

Tee jäähtyy kupissa ja mietimme, kuunteleeko kukaan lasta, äitiä, isää ja lähipiiriä. Saavatko vanhemmat sanoa mitä tarvitsevat ja haluavat?

Kehitysvammaisten asumisohjelma (KEHAS) käynnistyi jo vuonna 2010. Ohjelman tavoitteena oli kehittää yksilöllistä asumista ja siihen liittyviä tukipalveluja sekä vähentää laitosasumista. Valtakunnallisten suunnitelmien mukaisesti lasten oikeus tavalliseen lapsuuteen ja kasvuympäristöön on varmistettava kotiin tuotavilla lähipalveluilla, joita täydennetään tarvittaessa erityispalveluilla. Palvelusuunnittelussa huomioidaan perheen kokonaisvaltainen tilanne. Valtio on luvannut huolehtia riittävästä valtion tuesta erityisryhmien asumiseen ja yhteisöllisen asumisen kehittämiseen. Lupaukset vastaavat perheen tarpeita ja toiveita, mutta voiko näihin lupauksiin luottaa? Kuunteleeko päättäjä?

Jatkamme keskustelua Tarun äidin ja isän kanssa. Vanhemmat kertovat myös myönteisistä kokemuksista, mutta toisaalta ihmettelevät aidon dialogin puutetta. Kuka päättää, mikä on lapsen etu? Eikö YK:n vammaissopimus velvoita ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen edun ja kuuntelemaan lasta ja perhettä?

Kuunteleminen ja kohtaaminen ovat taitoja, joita opettelemme koko elämän ajan. Kuulluksi tuleminen on meille jokaiselle elintärkeää. Se varmistaa, että yksilölliset tarpeet huomioidaan aidosti ja arvostetaan ihmisen omaa näkemystä oman elämänsä ratkaisuista. Nämä vanhemmat kuuntelevat ja kohtaavat, mutta kuulaaanko heitä?

Minulta ei kysytty

”Äitini joi, kun odotti minua ja aiheutti minulle kehitysvamman”, kertoo Arto. Istumme kahvilla ja keskustelemme siitä, mitä Arto, nyt jo 35-vuotias nuori mies, ajattelee elämästään ja siitä, että äidin raskaudenaikainen alkoholinkäyttö aiheutti hänelle kehitysvamman. Olemme elämän suurten kysymysten äärellä. Saiko Arto sanoa, kysyikö kukaan, minkälaisen elämän hän haluaa? Tiesikö Arton äiti, mitä seuraamuksia alkoholinkäytöstä on hänen syntymättömälle lapselleen?

Vaikeita ja isoja kysymyksiä, joihin meillä ei ole antaa vastauksia. Sen sijaan tiedämme nyt, että raskaudenaikainen alkoholinkäyttö on tällä hetkellä yksi merkittävimmistä kehitysvammaisuuden aiheuttajista länsimaissa. Se on myös ainoa tekijä, jonka aiheuttama haitta olisi täysin estettävissä. Siihen riittää odottavan äidin täysraittius raskausaikana.

Odottavien äitien raskaudenaikainen alkoholinkäyttö aiheuttaa vuosittain kehitysriskin tuhansille sikiöille. Joka vuosi syntyy Suomessa 600–3 000 lasta, joilla on jonkinasteinen alkoholivaurio. Vaikeimmin vammautuneet lapset ovat kehitysvammaisia. Alkoholien aiheuttamien sikiövaurioiden laajaa kirjoa kuvataan termillä FASD (fetal alcohol spectrum disorders). FASD-lapset ja -nuoret eivät muodosta piirteineen ja tarpeineen yhdenmukaista ryhmää. He tarvitsevat laaja-alaista, yksilöllistä tukea ja apua oppimisessaan ja elämässä selviytymisessä pitkälle aikuisuuteen asti.

Arto kertoo miettineensä nuorempana, eikö äiti ymmärtänyt raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaaroista, eikö hän saanut apua vai eikö jaksanut hakea sitä. Tärkeintä

Arton mielestä on tarjota odottaville äideille tietoa raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaaroista, kysyä mitä kuuluu, ottaa puheeksi ja tukea.

Artolla itsellään on elämä kunnossa, on työ, oma koti ja ystäviä, ja hän saa tarvittaessa tukea asioihin, jotka ovat vaikeita hoitaa. Päivätyön lisäksi Arto toimii vertaistukena muille FASD-nuorille ja valistaa raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaaroista.

Tapaamisen päätteeksi Arto kertoo rakkaasta isoäidistään, jonka kanssa hän sai kasvaa. Isoäiti rakasti, kannusti elämässä eteenpäin, kysyi ja kuunteli. Isoäiti uskoi Arton pärjäämiseen – ja hän pärjäsi. Nyt Arton ja isoäidin roolit ovat vaihtuneet. Arto käy viikoittain isoäidin luona ja kysyy, mitä isoäidille kuuluu ja mitä hän haluaa. Hänen mielestään parasta olisi, jos isoäiti muuttaisi palvelukotiin. Isoäiti tietää mitä haluaa, isoäiti saa sanoa ja Arto kuuntelee mitä isoäiti sanoo. Isoäiti haluaa asua omissa kodissaan.

Minulla on asiaa

”Eniten minua harmittaa se, että minua ei kuunnella ja puhutaan ohii”, kertoo Kaisa omista kokemuksistaan. Hänen mielestään siitä, miten ympäristö suhtautuu puhevammaisiin ihmisiin, pitäisi puhua paljon enemmän. Kommunikoinnin onnistumisen kannalta tarvitaan tietoa ja osaavia keskustelukumppaneita. Olenko riittävän osaava ja osaanko kuunnella, huomaan miettiväni tavatessani Kaisan ensimmäistä kertaa. Huoli on turha, Kaisa osaa ja minä seuraan.

Kaisa on puhevammaisen kokemustoimija ja tietää mistä puhuu. Kaisa käy kertomassa kokemuksistaan sote-alan opiskelijoille eli tuleville ammattilaisille ja tukee vertaiskokijana vasta sairastuneita ja puhekyvyn menettäneitä. Työtä riittää.

Vaikeasti puhevammaisia henkilöitä on Suomessa noin 65 000. Puhevammaisuus ei ole yksittäinen diagnoosi, vaan puhevammaisuuden kirjon ihmisillä voi olla eri syistä johtuvia vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin haasteita. Nämä voivat olla synnynnäisiä, kehityksellisiä tai johtua vammautumisesta tai sairastumisesta. Puhevamma koskettaa aina lähipiiriä, ja kommunikoinnin onnistumisen kannalta lähipiiri ja keskustelukumppanit ovat ratkaisevassa asemassa. Kohtaaminen ja ymmärretyksi tuleminen vaativat taitoa, tietoa ja yhteistyötä, johon jokainen tuo oman panoksensa.

Kaisalla kommunikoinnin vaikeudet johtuvat synnynnäisestä CP-vammasta, joka vaikuttaa hänen puhumiseensa ja liikkumiseensa. Epäselvä puhe on aiheuttanut muissa hämmästystä ja kummastusta. Useimmiten tilanteista on selvitty, mutta se on vaatinut sitkeyttä, kekseliäisyyttä ja ennakointia.

Kaisa valmistelee ennakkoon asioita kirjoittamalla niitä ylös, varaa mukaansa muistiinpanovälineet ja käyttää puhevammaisten tulkkia erityisesti asioimistilanteissa. Siitä huolimatta hän on epävarma, tuleeko aina ymmärretyksi ja saako sanottua asiansa. Autokaupassa asioitaessa hän vaihtoi kauppa, koska ei saanut asiallista palvelua ensimmäisessä paikassa. Autoa myytiin mukana olleelle tulkille, ei hänelle, vaikka hän oli maksava asiakas. ”Ohi meni sen kauppiaan tilaisuus”, naurahtaa Kaisa.

Kaisa kertoo lapsuudestaan, opinnoistaan, sadoista työhakemuksista ja työkokemuksesta esittelijänä. Kaisa haluaa, että kirjoitan hänen tittelikseen ”kahden pojan äiti”. Tärkeintä hänelle on olla äiti kahdelle pojalleen. Vanhin poika on lukiossa ja on parasta aikaa vaihto-oppilaana. Nuorempi poika on peruskoulussa. Lasten asiat Kaisa haluaa hoitaa ilman tulkkia ja varmistaa näin, että asioista neuvotellaan suoraan hänen kanssaan eikä puhuta ohi. ”Muistan aina, kun tulin vanhimman poikani kanssa laitokselta kotiin ja neuvolan terveydenhoitaja tuli käymään. Ainoa, mikä hänen käynnistään jäi mieleen, olivat hänen sanansa: ’Lapsi täytyy laittaa päiväkotiin, että hän oppii puhumaan’. Lapsi oli tuolloin vasta viikon ikäinen. Kumpikin pojista on kyllä oppinut puhumaan ennen päiväkotimenoa”, muistelee Kaisa.

Kaisa kertoo pohtineensa paljon suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää ja byrokraatia. Pääpiirteissään hän on tyytyväinen, mutta jatkuva huoli toimeentulosta vie kohtuuttoman paljon voimia. Hänen on myös vaikeaa ymmärtää, miksi hän joutuu kerta toisensa jälkeen todistamaan vammaansa asioidessaan alati vaihtuvien viranomaisten kanssa. Viranomaisten resurssiongelmat eivät saisi jättää asiakasnäkökulmaa taka-alalle. Mieluummin Kaisa käyttäisi byrokraatian kuluva ajan keskusteluun ja kokemusasiantuntijatiedon jakamiseen. Asiaa Kaisalla on.

Osallisuuden edellytykset

Näiden tarinoiden Suomi on totta siitä huolimatta, että lainsäädäntö on pääosin kunnossa. Miksi siis vammaisten oikeudet eivät toteudu lain edellyttämällä tavalla?

Vammaissopimus edellyttää yhteiskunnan rakenteiden kehittämistä sellaisiksi, joissa vammaisuuden ja vammattomuuden välisellä erottelulla ei ole merkitystä. Yksi vammaissopimuksen keskeisistä periaatteista on vammaisten henkilöiden täysimääräinen osallistuminen ja osallisuus yhteiskunnassa.

Vammaissopimuksen voimaantulo näkyy jo monin tavoin vammaisten ihmisten arjessa. Samanaikaisesti kuitenkin huoli heidän osallisuudestaan ja toimeentulostaan sekä palveluiden heikennyksistä on lisääntynyt. Sekä vammaiset ihmiset itse että heidän läheisensä raportoivat osattomuudesta omassa elämässään ja epäkohdista, joita he tai heidän läheisensä kokevat. Vammaisten ihmisten kuuleminen ja aito osallisuus eivät siis vielä toteudu Suomessa vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla.

Osallisuus edellyttää, että ihmisellä on käytössään riittävä toimeentulo, että hän on toimijana omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa ja että hänellä on sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä ihmissuhteita. Osallisuus tarkoittaa kuulumista, vuorovaikutusta ja toimimista jossakin ryhmässä. Miten nämä edellytykset toteutuvat vammaisten ihmisten kohdalla suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa?

Yhteiskunnan tuista ja palveluista huolimatta vammaisten ihmisten elämänlaatu, elintaso, elämäntavat ja kokemus osallisuudesta poikkeavat enemmistön elämäntilanteesta. On syytä tarkastella sitä, mitkä ovat niitä tekijöitä, jotka tekevät vammaisista ihmisistä osattomia.

Julkisen talouden niukkuus ja kuntien säästöpainet heijastuvat vammaisten ihmisten tavalliseen elämään ja osallisuuteen. Tiukentunut kuntatalous näkyy palvelujen rajaamisessa ja jatkuvuudessa. Vammaispalvelujen myöntämisperusteet näyttävät tiukentuneen, ja kielteisistä päätöksistä johtuvien valitusten määrä on kasvanut. Niukkuus johtaa väistämättä ihmisten ja perheiden ulosrajaamiseen. On kohtuutonta, että ollakseen osallisena ja saadakseen arjen elämää helpottavia palveluja vammaiset ja heidän lähi-ihmisensä joutuvat taistelemaan ja hakemaan muutoksia tehtyihin päätöksiin valitusoikeuden kautta. Lisäksi vammaisten ihmisten ja heidän läheistensä on oltava hyviä asiantuntijoita, jotta he voisivat pärjätä sosiaaliturvaviidakossa. Monille avun hakeminen vaatii suunnattomasti voimavaroja, jotka pitäisi voida suunnata muuhun kuin palvelujen ja tukien hakemiseen ja avuttomuuden todistamiseen. On ristiriitaista, että tukia saadakseen on todistettava olevansa avuton ja tuen tarpeessa, ja toisaalta pystyäkseen hakemaan tukea, on oltava osaava ja asiantunteva.

Taloudellisten tekijöiden lisäksi sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinoistuminen on muuttanut vammaispalvelujen kenttää; se on tekemässä vammaisista ihmisistä osattomia omaa elämäänsä koskevissa päätöksissä. Hoivapalvelujen markkinoistumiseen liittyy myös olemassa olevan lainsäädännön soveltamiseen liittyviä epäkohtia.

Hankintalakia sovellettaessa on valitettavan usein jäänyt vähemmälle huomiolle palvelujen laatu ja asiakkaan osallisuus. Yksi tähän vaikuttava tekijä on riittävän hankintaosaamisen puuttuminen kunnissa. Kuntien palvelutoimintaa kritisoidaan usein siitä, että toimintamuodot eivät salli valintamahdollisuuksia tai asiakkaiden tarpeiden huomioon ottamista. Voimassa oleva sosiaalilainsäädäntö painottaa vastaavasti hyvää hoivaa ja asiakkaan yksilökohtaisten tarpeiden huomioimista. Eri lakeja pitäisi soveltaa aina asiakkaan parhaaksi, mutta talouden reunaehtojen paineen vuoksi vammaisen asiakas jätetään joskus syrjään ja osattomaksi. Vammaiselta ihmiseltä tai hänen läheisiltään ei kysytä, ja palveluntarjoaja saattaa vaihtua kilpailutusten seurauksena.

Markkinoistumisesta johtuva hoivapalvelujen muutos on ollut nopea, eikä vaikutuksia vammaisten ihmisten elämänlaatuun ja osallisuuden kokemukseen ole riittävästi kyetty ennakoimaan, saati tutkimaan. Haavoittuvassa asemassa olevien kehitys- ja puhevammaisten ihmisten elämässä tapahtuvat äkilliset muutokset voivat horjuttaa hyvinvointia ja terveyttä. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat ne vammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat hoivaa ja huolenpitoa ympäri vuorokauden läpi koko elämän. Turvallinen ympäristö ja tuttu henkilökunta mahdollistavat kuulluksi tulemisen myös niille vammaisille, joiden osallisuuden toteutuminen on kokonaan toisen vuorovaikutuskumppanin varassa.

Mukana työelämässä vai sen ulkopuolella

Elämänlaadun ja osallistumisen parantaminen edellyttää myös niukkuuden vähentämistä. Valtaosa kehitysvammaisista ihmisistä elää takuueläkkeen ja eläkettä saavan hoitotuen varassa ja siirtyy 16-vuotiaana suoraan eläkkeelle. Tämä ryhmä ei näin ollen ole lainkaan mukana työelämässä, vaikka heillä olisi työssä tarvittavia taitoja, koulutusta ja motivaatiota. Heikko työelämäosallisuus johtaa vähävaraisuuteen, joka on kehitysvammaisilla ihmisillä yleensä elämänmittaista. Työelämän ulkopuolelle jääminen rajaa vammaiselta ihmiseltä pois myös työyhteisön ja kaventaa mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnassa.

Vammaisten ihmisten työelämään pääseminen on haasteellista, jos yhteiskunnassa kaikki mitataan tuottavuudella ja kilpailukyvyllä. Työmarkkinoilla on kuitenkin tälläkin hetkellä paljon sellaisia tehtäviä, jotka soveltuvat hyvin vammaisille henkilöille. Työnantajille on myös tarjolla tukea vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja osatyökykyisten palkkaamiseen.

Tutkimusten mukaan vammaispalveluja tarvinneiden yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen on huomattavasti vähäisempää kuin muilla, lukuun ottamatta järjestötoimintaan osallistumista. Taloudellisten tekijöiden lisäksi osallistumisen esteitä syntyy, jos saavutettavuutta ja esteettömyyttä ei ole huomioitu. Lisäksi esteeksi saattaa muodostua avustavan henkilökunnan vähäisyys ja sopivien osallistumismuotojen tarjonnan niukkuus.

Osa vammaisista ei kykene vammansa, sairauden tai muun syyn vuoksi työelämään tuettunakaan. Yhteiskunnan tehtävä on turvata heille hyvä ja omannäköinen elämä. Jokainen ihminen on arvokas riippumatta ominaisuuksistaan tai saavutuksistaan. Ihmisen arvoa ei saa eikä voi mitata tuottavuudella.

Asenteet ja yhdenvertaisuus

Vammaisten ihmisten asema yhteiskunnassa ja asenteet heitä kohtaan ovat merkitseviä tekijöitä osallisuuden ja kuulluksi tulemisen toteutumisessa. Koetaanko vammaiset ihmiset aidosti kanssakulkijoina ja oman elämänsä subjekteina? Vai kohtelemmeko heitä objekteina ja hoivan ja huolenpidon kohteina vai yhteiskunnan kuluerinä? Vammaissopimus velvoittaa kohtelemaan vammaisia henkilöitä yhdenvertaisesti ja edellyttää yhteiskunnan rakenteiden muuttamista niin, että vammaisten ja vammattomien välinen ero menettää merkityksensä. Vammaissopimuksen sanoma on yhtä kristillisen perussanomana kanssa. Jokainen ihminen on yhtä arvokas ja kaikki ihmiset ovat ehdottoman tasa-arvoisia. Kaikkien ihmisten elämä on pyhää ja loukkaamatonta riippumatta yksilöllisistä ominaisuuksista tai saavutuksista.

Ovatko vammaiset ihmiset toisen luokan kansalaisia vai yhdenvertaisia kanssakulkijoita? Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja oikeusministeriön selvitys vammaisten kokemasta syrjinnästä antaa karun kuvan siitä, miten vammaiset itse kokevat asemansa. Kyselyyn vastanneista vammaisista ihmisistä yli puolet on sitä mieltä, että

asenneilmapiiri vammaisia kohtaan Suomessa on huono tai erittäin huono. Vallitsevat negatiiviset asenteet estävät vammaisia ihmisiä osallistumasta ja asettavat heidät eriarvoiseen asemaan yhteiskunnassa. On selvää, että Suomessa tarvitaan tiedon levittämistä, opastusta ja koulutusta vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksista.

Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus ja täysi kansalaisuus toteutuvat vain, jos kaikessa toiminnassa yhteiskunnassa tunnetaan ja tiedetään vammaisten henkilöiden oikeudet. Vammaissopimus velvoittaa julkista valtaa puuttumaan ehkäisevin ja korjaavin toimin sellaisiin yhteiskunnallisiin käytäntöihin, jotka synnyttävät vammaisuuteen perustuvaa syrjintää. Myös yhdenvertaisuuslaissa kielletään välillinen ja välitön syrjintä vammaisuuden perusteella.

Suomi on laatinut vammaissopimuksen kansallisen toimintaohjelman, jossa korostetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä ja osallistua toimintaan yhteiskunnassa. Vammaissopimuksen toimintaohjelmassa korostuu myös tavoite esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Hyvä saavutettavuus on erityisen tärkeää ihmisille, joilla on haasteita palvelujen tai laitteiden käytössä vamman tai muun toimintarajoitteen vuoksi. On arvioitu, että Suomessa on yli miljoona ihmistä, joiden voi olla vaikeaa käyttää esimerkiksi verkkopalveluja, etenkin jos palvelujen saavutettavuuteen ei ole kiinnitetty huomiota. Digitalisaation myötä palvelut, tieto ja tiedon vaihto siirtyvät yhä enemmän verkkoon, ja tämä edellyttää palvelun saavutettavuutta kaikille käyttäjille. Saavutettavista digipalveluista huolimatta tarvitaan henkilökohtaisia asiointipalveluja, jotka mahdollistavat palvelujen ja tiedon saannin myös niille henkilöille, joille teknologian käyttö on mahdollista tai vaikeaa.

Lopuksi

Sain tilaisuuden kuulla kolme erilaista tarinaa ja kolme kokempuspuheenvuoroa. Kaikki kokempusasiatuntijat peräänkuuluttivat oikeutta olla osallisena ja tulla kuulluksi. Osallisuus edellyttää riittävää toimeentuloa, toimijuutta ja sosiaalisesti merkityksellisiä ihmissuhteita. Elinolojen laadun, vaikutusmahdollisuuksien ja elämän merkityksellisyyden turvaaminen luovat perustan hyvinvoinnille. Erityisesti yhteiskunnan resursointia tarvitaan silloin, kun hyvinvoinnin perustan

rakentaminen ja ylläpito on väliaikaisesti tai pysyvästi heikentynyt vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tehtävä on huolehtia kaikkien kansalaisten hyvinvoinnista.

Kirjallisuutta

Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160706>

Laitoksesta yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman toimeenpanon arviointi ja tehostettavat toimet vuosille 2016–2020.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74818>

FASD. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/fasd/>

Nind, M. & Hewett, D., 2011. Voimauttava vuorovaikutus. Opas toimintatavan käyttöön. Kehitysvammaliitto ry.

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160666>

Seppälä, H., 2017. Erilaiset eväät – kirja kehitysvammaisuudesta. Kehitysvammaliitto ry.
Teittinen, A. & Vesala, H., 2015. Vammaispalveluja tarvinneiden taloudellinen tilanne ja osallistuminen – ATH-tutkimuksen tuloksia (urn.fi). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereita 25/2015, s. 25–31.

Vaarla, S., 2011. Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Kehitysvammaliitto ry.

Vammaisena olen toisen luokan kansalainen. Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa.
https://www.syrjinta.fi/documents/10181/40035/Vammaisselvitys_uusin/2506b079-2a76-4aff-ae1d-5e9728f38657

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027>

FATTIGDOMS- BETRAKTELSE

Mathias Rosenlund

Författare och litteraturkritiker

Den fattiges dagar är som ett ont mantra, obönhörligt upprepat.

Den fattige är en ständig förlorare, inte minst därför att hen ständigt misslyckas med att leva upp till (det moraliska) imperativet att förtjäna mer pengar – eftersom den fattiges val anses som felaktiga eller dåliga om de direkta konsekvenserna av dem inte är att en tjänar mer pengar.

En fattig människa är en vars prioriteringar ständigt läggs under lupp, som aldrig kommer ifrån kraven som placeras på en utifrån.

Ur led är den fattiges fotsteg.

Som en grubblande Marcus Aurelius är det korta, aforistiska formuleringar jag mejslar fram medan jag mediterar över fattigdom – ett ämne jag inte blir kvitt. Jag har en gång börjat berätta och skriva om vad fattigdom är, och kanske jag en dag ska sluta med det. Men inte än. För även om jag känt mig trött på allt som har med fattigdom att göra, finns det fortfarande så mycket mer att säga, beskriva och gestalta. Hur fattigdomen känns då den är pågående i en människas vardag år efter år, årtionde efter årtionde, hur det kan se ut när en människa inte bara är fattig, men dessutom beroende av rusmedel och dras med psykiska sjukdomar, hur fruktansvärt hopplösa fattigdomen får ens ansträngningar och ens tro på sig själv att framstå –

Till sist känns det som att fattigdomen är ens eget fel, även om man desperat gång efter gång försöker påminna sig själv om att fattigdom i vårt västerländska samhälle oftare handlar om systemiska missförhållanden än om individuella tillkortakommanden. Att den relativa fattigdom som hundratusentals människor i till exempel Finland lever i *just nu* med större sannolikhet handlar om att deras arbete är underbetalt än att de är frivola med sina pengar, och att deras fortlöpande, helt basala levnadskostnader i form av hyra, livsmedelsutgifter, elräkningar, etc. gör det rent ut sagt absurt att påstå att deras ekonomiska predikament skulle konstituera en situation som berättigar användningen av det förhatliga men beklagligt bevingade uttryck som så ofta hörs sägas om fattiga: att de lever över sina tillgångar.

Det är självklart att det finns fall där en människa själv har orsakat sin fattigdom. Men jag säger ändå trotsigt att de flesta fattiga har en mycket liten skuld till sin egen fattigdom. Jag har fått höra arga åsikter då jag hävdade det här offentligt. Jag

har fått höra att jag varit fattig på grund av att jag är dum, lat och dålig. Att jag har mig själv att skylla. Punkt slut. Men jag vägrar godta det, eftersom en sådan förståelse av fattigdomen är oerhört banal och felaktig. Den är helt enkelt kunskapslös.

Brist på allt

Det har hänt att jag i mina samtal och i svar till mina texter om fattigdom har stött på så hårda attityder och så mycket oförståelse av hur fattigdomen fungerar som socioekonomiskt fenomen att jag har varit tvungen att inse att en del människor betraktar den som en beklagansvärd och föraktlig biprodukt i det som de verkar anse vara ett slags socialdarwinistiskt samhällsbygge. *Den som inte klarar sig får skylla sig själv. Alla har samma förutsättningar, vi lever ju i ett klasslöst samhälle.*

Det finns en stor cynism i en sådan livsåskådning och människosyn. Det är en utpräglad individualistisk världssyn, en sådan som inte rymmer föreställningar om det kollektiva ansvaret, som inte är bred nog för att se eller intressera sig för komplexiteten i de sociala problem och missförhållanden som oundvikligen uppstår då miljontals människor täcks av samma byråkratiska, politiska och ekonomiska paraply – där det enligt mig är fullkomligt självklart att en individ kan råka i en livssituation som hen inte har någon skuld till.

Det finns saker som är fel i en fattigs fel, även om fattigdomen själv inte är den fattiges fel. Det som är fel i den fattiges liv är i all korthet och brutalitet *bristen*. På mat, kläder och pengar. På trygghet, säkerhet.

Bristen på hemförsäkring för att man inte har råd.

Bristen på pengar till två månaders hyresgaranti, så man kan inte flytta till ett område man skulle trivas i utan är tvungen att bo där man bor eftersom det kanske inte finns något val i praktiken även om det teoretiskt sett finns det.

Bristen på framtidstro.

Bristen på självförtroende.

Bristen på god hälsa.

Bristen på en ny dator då den egna går sönder eller blir stulen.

Bristen på uppmärksamt och resurs-starkt socialt nätverk som kunde agera som upplyst landningsbana då den fattige hotar störta från skyarna i blindo.

Bristen –

För den fattige uppfylls aldrig behovet av att lugnt kunna konstatera att morgondagen inte bär på någon nöd. Och om det under en nådig dag trots omständigheterna ändå gör det, så punkteras lugnet lika snart av ytterligare en dag då mängden veteax i skafferiet visar sig alltför otillräcklig.

Brist. Ett koncept som definierar vad det benämnda saknar. Definieras då en fattig människa av det hen inte har?

Fattigdomen i arv

Om de referenser och metaforer jag inleder den här texten med ter sig en aning arkaiska (Marcus Aurelius är tyvärr inte så dagsaktuell som jag skulle önska), så beror det på att jag inte kan acceptera att vårt moderna samhälle – som är rikare än något annat samhälle i historien, där det finns relativt sett mer pengar i omlopp än någonsin tidigare – fortfarande inte bara tillåter men – faktiskt! – möjliggör groteska uttryck av ekonomisk och social ojämlikhet. Jag drar mig från att analysera varför fattigdom finns i dag, jag måste först försöka acceptera att stora delar av alla nya generationer i världshistorien kollektivt sett har fått fattigdom i arv.

Det är som om varje fattigt barn föds i en situation där de gångna generationerna står på rad och sträcker fram sina livsöden emot dem, och säger: ”Varsågod. Vi har försökt göra något bättre av allt detta, men vi har misslyckats. Hoppas att du lyckas bättre.”

Jag är medveten om att den här bilden av mänsklighetens generationsskiften må föranleda någon att beskylla mig för att propagera för en deterministisk syn på människan, men jag hoppas att en enkel påminnelse om att forskningen otvetydigt konstaterar att fattigdomen sociologiskt sett går i arv räcker för att göra mig kvitt mina läsares misstankar om att det är så.

En son till en fattig man blir oftare än andra även han fattig. En dotter till en fattig kvinna lever med större sannolikhet än bemedlade mödrars döttrar nära eller under fattigdomsgränsen.

För några år sedan skrev en brittisk journalist en krönika där han undrade vad Charles Dickens skulle tycka och tänka om avgrunden mellan de fattigaste och de rikaste i våra västerländska samhällen. Journalisten refererar också till statistik över att fattigdomen bland familjer där de vuxna lönearbetar under det senaste årtiondet har ökat med 70 % i Storbritannien, samt till organisationen Shelter som rapporterat att det år 2015 fanns 100 000 barn i Storbritannien som var hemlösa. Liknande statistik står att finna i flera andra europeiska länder.

Se här, vilken fattigdom, sa Dickens i sina böcker. Om jag då i min tur utbrister, med pekat finger mot våra rika samhällen: *Se här, vilken ekonomisk ojämlikhet!* Vilken reaktion får jag då? Hur kommer det sig att klyftan mellan de rikaste och fattigaste bara ökar, trots att så många bevisligen anser att det är fel, och att det bör finnas en större balans i hur pengaflödet dirigeras genom våra samhällen?

Ur led är vår samtid.

Jag förs alltså tillbaka i tiden medan jag skriver, till Marcus Aurelius Rom, till Shakespeares tid, till Dickens London. När och var levde den första människan som kom att kallas fattig? Vid vilket stadium av den mänskliga historien uppstod fattigdom så som vi förstår den i dag? En lika betydelseladdad fråga är denna: vem började definiera vad egendom och ägande är?

Fattigdom, brist och nöd är något mycket arkaiskt, något primitivt och uråldrigt som vidrör sådana delar av våra psyken som kanske också de reagerar på omständigheter på ett mycket primitivt sätt. Det är svårt att göra logiska val och brainstorma fram långsiktiga strategier för stabiliseringen av ens privatekonomi då det bara finns ett paket ris och två lökar i kylskåpet och kontot står på minus fyra euro under ännu en veckas tid. Jag vet det. Jag har varit i den situationen, fler gånger än jag vill minnas. Jag har vänner och familjemedlemmar som jämför olika brödköer sinsemellan. En vän konstaterade nyligen irriterat att det fanns över hundra tjugo människor före hen i kösystemet i brödkön, att det antagligen bara skulle finnas lite gammalt rågbröd och bruna bananer kvar då det blev min väns tur.

Avunden mot de lyckligt lottade i brödkön, det är något jag aldrig har tänkt förut.

Fattigdomen är primitiv. Reaktionerna på den är ofta lika primitiva.

Var är våra utopier?

Nu lever vi år MMXIX anno Domini, och fortfarande finns denna uråldriga best, fattigdomen, i alla hörn av vår värld, och jag undrar varför?

Var är våra utopier?

Hur ser ett bättre samhälle ut, ur vårt samtida perspektiv? På många sätt är världen en bättre plats nu än för hundra år sedan. Medicinen och teknologin har gjort oerhört stora framsteg som underlättar livet för väldigt, väldigt många. Och ändå, ständigt denna fattigdom som dikterar de vardagliga villkoren för hundratals miljoner människor, kanske rentav fler än så. En miljard fattiga, finns det så många av oss som lever i fattigdom? Två miljarder?

Trots att jag har tänkt på och skrivit mycket om fattigdom, har jag fortfarande fler frågor än svar.

Jag är fortfarande, kronologiskt sett, inte särskilt långt från mitt eget livs fattigdom, den som jag har beskrivit i mina böcker. Och jag fruktar ständigt att jag igen ska ramla ner. Och på ett sätt har jag aldrig gjort mig kvitt mitt livs fattigdom – den finns kvar i mig i form av minnen, känslolägen, välbekanta vibrationer av en ilande ångest då jag inser att jag kommer att ha fler utgifter än vanligt under de kommande veckorna eller månaderna.

Om några veckor ska jag börja med ett nytt jobb. Det kommer att vara det bäst betalda jobbet jag någonsin har haft. Den lön jag kommer att få ligger ändå nästan en tusenlapp under den finska medianlönen för min åldersgrupp från år 2016. Det här är en gåta för mig. Jag kommer att ha en lön som fram tills nu har känts outhärlig, men samtidigt är den rejält mycket mindre än vad många andra har i motsvarande livssituation. Det är ännu en påminnelse om hur komplext det kan vara med relativ statistik.

Det är också en påminnelse om att tiotusentals människor i Finland antagligen tittar på mitt liv så som det hittills har sett ut, och önskar att de hade haft det så bra som jag har haft det. Jag har ju – med undantag för två års hemlöshet – alltid haft en hyreslägenhet att kalla hem. Jag har också alltid hittat jobb då jag har behövt det, jag har aldrig gått länge arbetslös. På många sätt har jag haft det bra och tryggt.

Ändå är jag så intimt bekant med fattigdomen. Ändå har jag gråtit mig till sömns oräkneliga gånger på grund av en rasande oro över att inte ha råd med mat åt mina barn. Jag vet hur det är att inte ha råd ens med elräkningarna, för att inte tala om försäkringar eller telefon- och internetabonnemang. Fyra gånger i mitt liv har elbolaget kapat strömmen från mitt hem på grund av obetalda elräkningar. Då har jag legat där på nätterna och febrilt hoppats att mina barn har trott på mig då jag har ljugit om att elbolaget har något problem som gör att elen kapats i vissa lägenheter i den stadsdel där vi har bott. En gång då strömmen stängdes av hade jag en gäst från Frankrike som övernattade hos mig i några nätter, och även den gången ljög jag och sa att det ofta är så här, att eldistributionen i vårt husbolag är lite opålitlig.

Det är fortfarande smärtsamt att tänka på de där gångerna. Med de här minnena är det inte så att tiden förgyller dem, att jag bara minns det positiva och det goda. Nej, de gör fortfarande ont.

Fattigdomen och mina minnen och erfarenheter av den formar mig fortfarande. Därför ljuger jag inte då jag säger att jag inte vet vem jag vore utan fattigdomen.

Jag kan inte säga att jag skulle ha varit lyckligare utan fattigdom, eftersom jag aldrig helt och hållet har levt utan den – varken i min barndom, min ungdom eller nu som vuxen. Jag kan inte heller säga att mitt liv skulle ha varit lättare utan fattigdomen, eftersom jag inte har några erfarenheter som talar om att det vore så. Hade jag inte varit fattig som ung vuxen, hade jag till exempel kanske haft möjlighet att ta ett stort bostadslån för att köpa en fin och bra lägenhet åt min familj, men då hade jag eventuellt jobbat ihjäl mig av den stress som amorteringarna på ett stort lån innebär. Hade jag lidit mindre av ångest och oro utan fattigdomen? Skulle jag ha behövt gå igenom alla de helvetiska depressionsperioder som har gjort mig så sjuk och handlingsförlamad om jag inte hade varit fattig?

Jag har ingen aning.

Om en människa är fattig, formas hens liv efter det. Fattigdomen definierar inte en människa, missförstå mig inte, men den formar en.

Om därför en människa är fattig, är det *ett* liv som formas, eller möjligen en familj. Om däremot ett samhälle har hundratusentals eller rentav miljontals fattiga, då formas hela samhällskroppen av det.

Den fattiges dagar är som ett ont mantra, obönhörligt upprepat.

Hundratals gånger har jag varit arg på Gud för att jag så ofta har känt att döden framstått som en bättre plats att vara på än livet. Jag har aldrig varit självmordsbenägen, men har många gånger känt en längtan efter att inte finnas till, efter att bara få vara i glömska och frånvaron av det fysiska. Ofta har de här känslorna framkallats under tider i mitt liv då jag varit deprimerad. Ja, fattigdomen och den ständiga psykiska press den tvingat på mig är en av de starkaste bidragande orsakerna till flera av de perioder i livet då jag har varit mitt inne i allomfattande, djupa depressioner.

Då luften har gått ur mig helt och hållet.

Då jag inte klarat av att arbeta eller skriva.

Då jag känt mig så trött att jag knappt har orkat klä på mig själv.

Då jag inte kunnat ägna mina parförhållanden den tid och energi de har krävt för att upprätthållas och fördjupas – eller ens haft en tanke på att det skulle behövas.

Då det knappt har gått en timme ur mitt liv utan att gråten hotar tränga fram, en gråt som sagt det jag inte klarat av att förklara i ord: att jag varit så trött och så desperat att jag snart inte vetat vad jag ska ta mig till.

Fattigdomen och mörka scenarier

Ett ont mantra som bärs över från en dag till nästa dag.

Ett litet löv som långsamt, långsamt dras mot avloppet i en stor bassäng som är på väg att tömmas på vatten.

Fattigdomen ger upphov till så mörka scenarier, till så tröstlösa människöden. Fattigdomen är inte kul, det är så helvetes anti-kiva. Den är tröttsam. Jag blir ofta arg. Den skulle inte behöva finnas. Jag vet inte om jag är ensam om den tanken. Det är jag antagligen inte. Många måste ju inse samma sak, det är det självklart att de gör. Att fattigdomen inte skulle behöva finnas. Så vitt jag vet undgick fattigdomen Newtons blick då han observerade och formulerade sina naturlagar.

Varför är jag då så upptagen av fattigdom att jag drivs att skriva om den, tala om den? Givetvis är det till stor del därför att jag så länge jag levt med den, i den, genom den. Den har format mig, etsat sig fast i mitt medvetande. Det är också för att jag fortfarande är mycket rädd för den, och psykologiskt sett inser jag att det kan vara till nytta att möta sin rädsla snarare än att undertrycka den.

Det finns dock en helt annan orsak: att jag känner solidaritet med alla dem som också lever med fattigdom, i den och genom den. Jag vill att de ska kunna bli kvitt sin fattigdom. Jag vill, åter igen, tänka som Marcus Aurelius: ”Vi är skapade för samverkan liksom händer, fötter, ögonlock och käkar. Att motverka varandra vore alltså naturvidrigt.”

Jag brukar ibland reflektera över att jag, när livet är svårt, mörkt och tungt, på ett nästan fysiskt sätt kan känna hur jag *nöts*. Det är något som skaver i mig medan jag försöker ta mig genom svårigheter som hotar att få mina värderingar och ideal att erodera. Psykisk trötthet, depression och fattigdom är hemska saker, inte minst för att de alla tre tenderar att locka fram de mest självcentrerade sidorna hos människor. Det är en slags självbevaringsdrift antar jag.

En tanke ekar ofta i mitt sinne och har gjort det i minst två årtionden om inte mer. Jag vet egentligen inte varifrån den kommer eller när den har uppstått, men den finns alltid med mig: *Förgängligheten är alltings innersta väsen.*

Att skriva en text är barmhärtigt, texten tar nämligen slut, den blir färdig någon gång. Mening. Punkt. Stycke. Nästa stycke. Färdigt. Det är gjort, det är över. Men så länge en fattig människa lever kvar i sin fattigdom är det inget som blir färdigt, inget som är över.

Den fattiges dagar är som –

PUHUMALLA PARAS

SAMAN PÖYDÄN ÄÄRESSÄ

Minna Helle

OTK, työmarkkinajohtaja
Teknologiateollisuus ry

”Be nice, or leave!” kertoo kyltti teknologia-alan start upin henkilökuvassa. Suomalaisasukuisen Marissa Mayerin Lumi Labs -yrityksen valokuvassa iloiset, työstään nauttivat ammattilaiset poseeraavat kameralle. Viesti on vahva: tässä työpaikassa arvostetaan ja kunnioitetaan muita ja halutaan auttaa toisia onnistumaan yhdessä. Jos et ole mukava toisille, on parempi etsiä töitä muualta. Kyltti kertoo paljon siitä, mistä parhailla työpaikoilla nyt puhutaan. Menestys syntyy viime kädessä siitä, että ihmisten välinen vuorovaikutus toimii. Mitä avoimemmin tietoa jaetaan ja mitä mutkattomampaa kommunikaatio on, sitä parempia ideoita ja ratkaisuja syntyy. Tällaiseen kulttuuriin kuuluu olennaisena osana uteliaisuus uusille asioille, epäonnistumistenkin salliminen ja niistä oppiminen. Parhaissa työyhteisöissä erilaisuus on suurimpia voimavaroja: samasta puusta veistetyt, samalla tavalla ajattelevat ihmiset eivät opi toisiltaan yhtä paljon kuin eri tavoin ajattelevat. Teknologian kehitys vain vahvistaa tätä kehitystä. Hyvän työyhteisökulttuurin tuloksia on vaikea kopioida, ja siitä voi saada sellaista lisäarvoa, mitä uusintakaan teknologiaa hyödyntämällä ei yksin saa. Teknologian kehitys korostaa vuorovaikutustaitojen merkitystä myös toisella tapaa: kun koneet tekevät koneiden työt, voivat ihmiset keskittyä sellaisiin töihin, joita koneet eivät voi korvata. Näissä töissä hyvät vuorovaikutustaidot korostuvat. Vastaavasti työt, joissa sosiaalisten taitojen tarve on vähäistä, vähenevät.

Samaan aikaan, kun edistyksellisillä työpaikoilla pohditaan, miten kaikki tuntisivat olonsa hyväksytyksi riippumatta sukupuolesta, ihonväristä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta vastaavasta syystä, tapahtuu muualla yhteiskunnassa myös toisenlaista kehitystä. Nykyajalle on leimallista myös, että näkemuserot eri ääripäiden välillä kasvavat. Maltilliset näkemykset jäävät radikaalimpien näkemysten alle, kun sekä perinteinen että sosiaalinen media rummuttavat viimeksi mainittuja. Tälle ajalle tuntuu olevan tyypillistä, että ei edes nähdä tarvetta ymmärtää muita. Ajatellaan, että oikeus omaan mielipiteeseen tarkoittaa sitä, ettei tarvitse alistua kenenkään muiden ”väärille” mielipiteille. Ne voi vain sulkea pois ja elää omassa kuplassaan. Mikäli tällainen ajattelu vahvistuu, se merkitsee yhteiskunnallisen eheyden rapistumista.

Ei olekaan ihme, että empatiasta puhutaan yhä enemmän. Yhteiskunnallinenkin kehitys suorastaan huutaa parempia vuorovaikutuksen taitoja: kykyä kuunnella, halua ymmärtää ja oppia muilta. Sosiaaliseen mediaan sosisikin hyvin sama käyttäytymissääntö kuin Lumi Labsissa on käytössä: käyttäydy hyvin tai häivy. Ja kysehän ei ole siitä, etteikö saisi olla eri mieltä ja haastaa, päinvastoin. Mutta

eri mieltä voi olla toisia arvostaen ja pitäen mielessä myös sen mahdollisuuden, että muiden mielipiteistä kiinnostumalla ja niihin avoimesti suhtautumalla saattaa oppia jotain uutta. Voi käydä niin, että saa itse jonkin ahaa-elämyksen, joka muutoin olisi jäänyt saamatta. Juuri tämä on hyvän vuorovaikutuksen suola, ja siksi avoimeen vuorovaikutukseen satsaavat yritykset tulevat menestymään paremmin kuin muut.

Pitääkö kaikkien kanssa olla mukava?

Lumi Labsin viesti siitä, että kaikkien tulee työpaikalla käyttäytyä fiksusti toisiaan kohtaan, on tärkeä. On itsestään selvää, että meidän tulee kyetä arvostamaan toisiamme ja olemaan kiinnostuneita toistemme ajatuksista niin työpaikalla kuin muissakin ihmissuhteissa. Vaikka hyvän vuorovaikutuksen merkityksen tiedostaa, se ei ole helppoa. Hyvä käytös tulisi muistaa myös silloin, kun on väsynyt, kiireinen tai kun asiat eivät muutoin suju kuten haluaisi. Väistämättä syntyy myös tilanteita, joissa persoonat tai kemiati eivät kohtaa tai toisen ihmisen ajattelun logiikka ei vain aukea. Työpaikalla ei voi olla mukava työkaveri vain niille, jotka ovat samalla aaltopituudella. Mikäli työkuulttuurista halutaan irti paras, on sen eteen todella tsemppattava, joka ikisen työkaverin kanssa.

Sama koskee muutakin elämää. Saman pöydän ääressä on mukavinta istua hyvien ystävien seurassa tai oman perheen parissa. Uusienkin tuttavuuksien kanssa on hienoa vaihtaa ajatuksia, kun kemiati sattuvat kohtaamaan ja juttu luistaa. Emme kuitenkaan pysty aina valitsemaan ihmisiä, joiden kanssa olemme tekemisissä. Joudumme neuvottelemaan ja sovitttelemaan erilaisia näkemyksiä yhteen niin kotona ja työelämässä kuin liike- ja ystävyysuhteissa. Kaukaisen sukulaisen kanssa ei välttämättä tarvitse tulla toimeen. Työpaikoilla, taloyhtiöissä ja perheissä tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan usein ole. On siis vain osattava kommunikoida erilaisten ihmisten kanssa ja kyettävä ratkaisemaan mahdolliset eteen osuvat ihmissuhdepulmat. Se on välillä todella vaikeaa.

Pahimmillaan joudumme saman pöydän ääreen riitaisina, niin että näkemyksemme ovat kaukana toisistaan. Joskus tilanne voi olla niin konfliktoitunut, että saman pöydän ääreen ei edes mahduta. Jo toisen näkeminen tai äänen kuuleminen voi olla liikaa. Toisen ihmisen kuunteleminen voi tuntua riitatilanteessa liian suurelta myönnytykseltä. Se kuitenkin kannattaa. Olen huomannut, että konflikteissa

ei pärjää järkiargumenteilla eikä lyömällä nyrkkiä pöytään. Paljon tuloksetkaampaa on, että keskittyy kuuntelemaan vastapuolta, on aidosti kiinnostunut ja ottaa selvää, millaisia tarpeita, tunteita ja huolia tällä on.

Ristiriitaista kyllä, riitelemineen on helpompaa kuin sopiminen. Kun jatkaa riitelemistä, ei tarvitse katsoa peiliin eikä kohdata omia ennakkoluulojaan, asenteitaan tai muita sokeita pisteitä, jotka vaikuttavat omaan käyttäytymiseen. Ei tarvitse myöntää olevansa miltään osin väärässä. Ei tarvitse kohdata omia pelkoja. Voi haudata häpeän ja piiloutua syytösten taakse. Ei tarvitse myöskään tunnustaa, ettei kenties osaa tai tiedä riittävästi.

Silti kannattaisi, sillä kyky tunnistaa omat sokeat pisteet ja uteliaisuus nähdä asioita toisten näkökulmasta on tehokkain keino ratkaista eteen tulevia erimielisyyksiä toisten ihmisten kanssa. Kun huomaa, että asiat eivät ole toisten ihmisten näkökulmasta samanlaisia kuin omasta, saattaa bonuksena saada jopa onnellisemman elämän.

Hyvä vuorovaikutus ei todellakaan ole rakettitiedettä, vaan enemmänkin ihmistaitojen perusasioiden muistamista niissäkin tilanteissa, joissa ne meinaavat unohtua. Kaikille ei tarvitse olla mukava, mutta jokaista tulisi arvostaa ja nähdä yksilönä. Kuuntelemalla ja kiinnostumalla siitä, mitä toiset ajattelevat ja miksi, pääsee valtavan pitkälle.

Kuuntelemisen vaikeus

Ensimmäinen este paremman vuorovaikutuksen tiellä on yksinkertainen: huono kuuntelu. Ihmiset ovat käsittämättömän huonoja kuuntelijoita. Nekin, jotka väittävät olevansa hyviä kuuntelijoita, harvoin ovat sitä. Kuuntelu on hieman kuin autolla ajamista: suurin osa kuvittelee olevansa siinä keskiarvoa parempia.

Ymmärsin itse kuuntelutaitojen merkityksen toden teolla vasta, kun aloin työskennellä edellisessä työssäni valtakunnansovittelijana. Näin siitä huolimatta, että olin ennen tuota työtä toiminut ammattineuvottelijana jo pitkään. On erittäin opettavaista istua pöydän päässä riitelevien osapuolien välissä ilman omaa agendaa. Sovittelija on puolueeton taho, jonka tehtävänä on auttaa osapuolia löytämään toisensa, ei kertoa heille miten asiat pitää ratkaista. Tajusin nopeasti, että tehtävässä ei voi mitenkään onnistua, jos ei siirrä huomiota kokonaan pois omasta itsestä ja

suuntaa sitä riiteleviin osapuoliin ja heidän auttamiseensa. Huomasin myös, miten yksinkertaisiin virheisiin ihmiset riitatilanteessa sortuvat. Kokemus oli mullistava.

Välillä minusta tuntui, että riitojen sovittelussa papin tai psykologin koulutus olisi ollut tehokkaampi kuin juristin koulutus, joka itselläni on. Uskomatonta kyllä, vaikeatkin riidat ratkeavat usein lähes kuin itsestään, kun niiden taustalla olevista kokemuksista ja ajatuksista keskustellaan riittävän avoimesti. Paras työkalu on kuuntelu.

Kuuntelu on vuorovaikutustaidoista vaikein. Erityisen vaikeaa se on silloin, kun olemme eri mieltä toisen kanssa ja tunteet ottavat meistä yliotteen. Tällöin yhteisessä pöydässä keskustelu kääntyy usein argumenttien väliseksi sodaksi, jossa toinen osapuoli yritetään vakuuttaa oman näkökannan oikeellisuudesta. Kun argumentit loppuvat, tulee pahimmillaan sanottua jotakin henkilökohtaisuuksiin menevää tai muuten loukkaavaa. Sen jälkeen voi olla vaikeaa palata yhteiseen pöytään. Puhevälit voivat mennä loppuiäksi.

Juuri hankalissa tilanteissa kuuntelu vasta tärkeää onkin. Ilman hyvää kuuntelemista ei opi mitään uutta, vaan tekee vääriä oletuksia toisen ajatuksista. Silloin omat ajatukset eivät jalostu, eikä synny uusia näkökulmia, joilla riidat voivat ratketa. Ja mikä tärkeintä, molemmille lisäarvoa tuottavat kokonaan uudet ratkaisut jäävät huomaamatta. Riitojen ratkaisun suurin ongelma piileekin siinä, että parhaan ratkaisun uskotaan olevan juuri se oma, jota sitten tuputetaan toisille.

On hyödyllisempää ymmärtää, miten toinen osapuoli hahmottaa tilanteen kuin yrittää saada hänet näkemään maailma juuri samalla tavalla kuin itse. Toisen osapuolen toiminnassa on todennäköisesti jokin järki silloinkin, kun se näyttää epäloogiselta ja järjettömältä. Järjettömyys johtuu usein vain siitä, että kuvittelemme tietävämmekin riittävästi toisen osapuolen näkemyksistä ja niiden taustoista, vaikka näin ei tosiasiallisesti ole. Kyse on siis tiedon puutteesta ja siitä, että muodostamme käsityksemme toisten ajatuksista vajaan tiedon valossa ja väritämme ne omilla tulkintoillamme. Vaihdoin äskettäin pienen porukan kanssa kokemuksia siitä, missä tilanteissa olemme työelämässä kokeneet itsemme ulkopuolisiksi. Eräs porukasta kertoi, että hän tuntee olonsa ulkopuoliseksi tilanteissa, joissa ulospäinsuuntautuneet ihmiset vaihtavat ajatuksia nopeassa tahdissa. Introverttina ihmisenä hän ei saa suunvuoroa eikä muutoinkaan oikein ehdi juttuun mukaan, koska hänen temponsa on muita hitaampi. Tällaisessa joukossa muut saattavat ajatella, ettei hänellä ole ajatuksia eikä sanottavaa. Niitä olisi kuitenkin vaikka kuinka paljon!

Pohdimme yhdessä ratkaisua ongelmaan, ja se oli varsin yksinkertainen: mitä jos ekstrovertit ihmiset muistaisivat kysyä ”hiljaisen” mielipidettä eivätkä olettaisi, että hänellä ei ole mitään sanottavaa. Tämä on hyvä esimerkki asenteesta, joka tuskin on tarkoituksellinen ja jota ekstrovertti ei yleensä edes tule ajatelleeksi.

Samassa tilaisuudessa kuulin myös esimerkin pariskunnasta, joista toinen oli ajattelultaan ”ongelman ratkaisija” ja toinen enemmän pohtijatyyppi. Heidän työpäivän jälkeisissä keskusteluissaan ongelman ratkaisija -osapuoli otti kaikki toisen osapuolen esille tuomat asiat ja huolet kohteina, jotka pitää välittömästi ratkaista. Silloinkin, kun toinen ehkä vain halusi kertoa päivästänsä eikä odottanut toiselta mitään ratkaisua. Näin oli jatkunut vuosia, kunnes pariskunnan ongelman ratkaisija -osapuoli oli kuullut kuuntelun merkityksestä ihmissuhteissa. Hän päätti kokeilla uutta taktiikkaa, hillitsi itsensä kokonaisen illan ajan, keskittyi voittopuolisesti kuuntelemaan ja kyselemään ja jätti kommentoinnin ja ongelman ratkaisemisen vähemmälle. Kokemus oli hieman turhauttava, kun asiat ”eivät tulleet ratkaistuiksi”, mutta yllätys oli suuri, kun toinen osapuoli kertoi seuraavana aamuna, että se oli heidän paras keskustelunsa ikinä! Tämä esimerkki kertoo loistavasti siitä, kuinka tärkeää hyvä kuuntelu on ja kuinka olennaista on ymmärtää *toisten* tarpeet. Ne voivat nimittäin olla aivan toiset kuin itsellä.

Väärät oletukset muista ihmisistä, heidän ajatuksistaan ja preferensseistään ovat todella tavallisia ja syntyvät huomaamatta. Tieto toisten ajatuksista on kultaa niin neuvottelupöydän, työpaikan kuin kodinkin ihmissuhteissa. Sillä voi rikastaa omaa ajatteluaan, tuottaa hyvää toisille ja itselleen, ja mikä parasta, välttää riidat. Siksi onkin outoa, että tiedon hankkimisen eteen ei nähdä enempää vaivaa. Etenkin kun tiedon hankkiminen on useimmiten todella helppoa: sen kuin kysyy. Ja malttaa sitten kuunnella keskeyttämättä. Onkin suorastaan naurettavaa, kuinka vähän tätä erittäin halpaa tiedon hankkimisen ja näkemyserojen ratkaisemisen keinoa käytetään.

Ihmiset ovat yleensä melko auliita kertomaan omista näkemyksistään, kunhan toinen vain on kiinnostunut ja valmis kuuntelemaan. Hyvä kuuntelija laittaa omat ajatuksensa sivuun ja keskittyy vain ja ainoastaan toiseen. Tämä on yllättävän vaikeaa. Paitsi että palamme halusta päästä kertomaan omat näkemyksemme, kokemuksemme, kommenttimme tai vasta-argumenttimme, voivat ajatuksemme lähteä laukkaamaan muistakin syistä. Mieleen saattavat putkahtaa siivoamatta jäänyt koti, kirjoittamatta jäänyt työsähköposti tai ruokakaupan ostoslista illallista varten.

Hyvä kuuntelu on kuin säästämistä: se edesauttaa ja täydentää, mutta ei käy päälle eikä yritä ottaa johtavaa roolia. Se rohkaisee ja auttaa tuomaan asioita esille, ikään kuin tuuppaa hellävaraisesti kuunneltavaa jatkamaan ajatustensa ja näkemystensä jakamista. Jos sinulla on vaikeuksia kuunnella toisia, kannattaa muistaa myös, että metsä vastaa niin kuin sinne huudetaan. Ihminen, joka kokee tullessa kuuluksi, on valmiimpi itse kuuntelemaan. Hyvällä kuuntelulla parannat myös mahdollisuuksiasi saada oman näkemyksesi perille. Kun tiedät mitä toinen (oikeasti) ajattelee, pystyt taklaamaan keskustelussa niitä asioita, joilla on (oikeasti) merkitystä toiselle. Suostuttele itsesi olemaan utelias, sillä siitä on pelkkää hyötyä.

Toki ihmisillä on myös paljon ajatuksia ja tunteita, joita ei syystä tai toisesta haluta sanoa ääneen. Näin on etenkin tunnelatautuneissa ja vaikeissa vuorovaikutustilanteissa. Tällöin ihmiset punnitsevat erityisen tarkkaan, mitä kannattaa sanoa ja mitä ei. Saatetaan vaikka haluta antaa kuva, että ollaan tiukkoja ja jämähköitä, jotta ei näytettäisi haavoittuvilta. Myös luottamuspula tai muut epäilykset estävät kertomasta asioiden todellista tilaa. Raadollisia motiiveja taas ei haluta kertoa. Aina ihmiset eivät itsekään tiedä, mitkä ovat heidän syvimmat motiivinsa. Tällaisissa tilanteissa taustalla olevien ajatusten esiin kaivamiseksi on nähtävä hieman enemmän vaivaa, pelkkä kysyminen ei useinkaan riitä. Vaatimukset ja tiukkaaminen eivät yleensä ole toimivia taktiikoita. Tarvitaan ehkä aikaa luottamuksellisen ilmapiirin rakentamiseksi ja oikeanlainen lähestymistapa. Se maksaa kuitenkin vaivan, sillä lopputuloksena voi löytyä se kultajyvä, jolla ratkaistaan ongelma, keksitään jotain uutta tai saadaan muutoin aikaan hedelmällinen, eteenpäin vievä keskustelu.

Kiinnostumisen on kuitenkin oltava rehellistä ja aitoa. Ihmiset ovat tietyissä tilanteissa mestareita moittimaan tai syyllistämään silloinkin, kun pitäisi vain kysyä. Kun puoliso on töistä tullessaan huonolla tuulella, toimii vilpiton ”millainen päivä sinulla oli?”-kysymys varmasti sata kertaa paremmin kuin syyllistävä ”taasko olet noin huonolla tuulella?”-kysymys. Jälkimmäisessä ei ole edes kyse aidosta kysymyksestä, vaan moitteesta, jolla saa kotiin palaavan vain entistä huonommalle tuulelle – ja molempien loppuillan todennäköisesti pilalle.

Etsi järkeä, älä järjettömyyttä

Edellä mainittu ongelman ratkaisija koki varmasti melkoisen ahaa-elämyksen, kun hän tajusi vuosien yhteiselon jälkeen kumppaninsa tarvitsevan enemmän kuunteli-

jaa kuin välitöntä ratkaisua ”ongelmiinsa”. Hän oppi samalla paljon myös itsestään ja omista sokeista pisteistään. Hänestä saattoi aluksi tuntua järjettömältä, miksi toinen vain pohtii ongelmiaan eikä ratkaise niitä. Oivalluksen myötä asiat loksaitivat paikalleen.

Järjettömässäkin on yleensä järkeä, kun sitä hoksaa etsiä. Jos sitä ei löydy pinnalta, se löytyy usein syvempää, tarpeiden tasolta. Yksi tärkeimpiä asioita, jonka sovittelijan työtä tehdessäni opin, oli huomion kiinnittäminen motiiveihin ja tarpeisiin ihmisten toiminnan taustalla. Niiden ymmärtämisestä on aina hyötyä.

Ihmisen perustarpeita voidaan luokitella monella tavalla. Ne ovat sellaisia asioita kuten turvallisuus, yhteenkuuluvuuden tunne, tunnustuksen saaminen ja itsemäärääminen. On ällistyttävää, kuinka usein esimerkiksi työelämässä näyttäytyvät riitatilanteet selittyvät lopulta juuri näillä asioilla. Uusista tehtävistä kieltäytyvä työntekijä kokeekin todellisuudessa pelkoa siitä, ettei suoriudu uusista tehtävistä (turvallisuuden tarve). Lisää palkkaa vaativa työntekijä kokee, ettei hänen työtään arvosteta (tunnustuksen saamisen tarve). Jotakin asiaa vastustetaan, koska se on tullut ”pakolla” (itsemääräämisen tarve). Näin voivat jotkut kokea vaikkapa Suomen romahtaneen kilpailukyvyn parantamiseksi käyttöönotetut kiky-tunnit: palkansaajat ovat nimittäneet niitä ”pakkotyöksi”, ja ne on koettu epäoikeudenmukaisiksi, vaikka niillä onkin ollut positiivinen vaikutus suomalaisten työllisyyteen ja siihen, että Suomen talous kääntyi kasvuun. Toisessa tilanteessa työntekijä masentuu, koska hän kokee jäävänsä työyhteisön ulkopuolelle (yhteenkuuluvuuden tarve). Esimerkkejä voisi jatkaa loputtomiin.

Useimmat ihmisten väliset ristiriitatilanteet voitaisiin siis ratkaista, kun vain osataisiin ja uskallettaisiin keskustella taustalla olevista tarpeista avoimesti ja ajoissa. Siinä vaiheessa, kun riita on pahimmillaan eskaloitunut juridisiksi vaatimuksiksi, on aika vaikeaa enää palata tarkastelemaan taustalla olevia, oikeita motiiveja. Myöhäistä se ei tosin ole silloinkaan. Silloinkin asian ratkaisemiselle on eduksi ottaa selvää, mihin huoleen tai tarpeeseen ollaan vaatimassa vastausta. Ristiriitatilanteissa on aina hyvä pysähtyä miettimään, onko perillä toisen osapuolen ajatuksista vai kuvitteleeko vain tuntevansa ne.

Olin kerran mukana eräässä neuvottelussa, jossa tilanne esimiehen ja alaisen välillä oli jo eskaloitunut varoitukseksi työsuhteen päättämisestä. Kun tilanteesta päästiin keskustelemaan avoimesti ja rakentavasti, huomattiin puolin ja toisin syntyneen väärinkäsityksiä, ja tilanne laukesi lopulta anteeksipyyntöillä. Onkin hurjaa,

että oikeudellisen riidan, esimerkiksi vahingonkorvausvaatimuksen, taustalla saattaa olla kyse vain siitä, että joku on pahoittanut toisen mielen. Anteeksipyyntö voi olla pieni menetys egolle, mutta suuri säästö ihmissuhteissa ja joissakin tapauksissa myös lompakossa.

500 vuotta merkityksellisyttä

Minulla oli jonkin aikaa sitten mahdollisuus kuulla, kun tutkijatohtori ja inhimillisen kokemusmaailman tutkija Frank Martela kertoi työelämän merkityksellisyydestä. Martela tiivistää psykologiset perustarpeet neljään osaan: omaehtoisuuteen (kokemus siitä, että on vapaa päättämään tekemisistään eli on oman itsensä herra), kyvykkyyteen (kokemus siitä, että osaa hommansa ja saa asioita aikaan), yhteenkuuluvuuteen (kokee ympärillä olevan ihmisiä, joista välittää ja jotka välittävät minusta) ja näiden lisäksi myös neljänteen, uuteen perustarpeeseen: hyväntekeemiseen. Tällä hän tarkoittaa kokemusta siitä, että omalla toiminnalla on myönteinen vaikutus muiden ihmisten elämään.

Työelämän merkityksellisyydestä puhutaan yhä enemmän, ja hyväntekeemisellä vaikuttaa olevan erityisen suuri korrelaatio merkityksellisyyden tunteeseen ja motivaatioon. Hyvä motivaatio puolestaan lisää luovuutta ja proaktiivisuutta ja parantaa myös ihmisen fyysistä ja psyykkistä työkykyä. Varmasti jokainen tunnistaa tämän omalla kohdallaan.

Edustan nykyisessä työssäni teknologia-alan yrityksiä. Tälläkin alalla keskustellaan paljon siitä, miten voitaisiin nykyistä paremmin nostaa näkyville niitä asioita, jotka tekevät työstä merkityksellistä. Teknologia-alan yritykset kehittävät ja valmistavat tuotteita, joilla muun muassa ratkaistaan ilmastonmuutosta tai ikääntymisen ongelmia, edistetään terveyttä tai tehdään ihmisten arjesta helpompaa. On motivaation kannalta erittäin tärkeää, että omasta työstä syntyvä konkreettinen hyöty tehdään näkyväksi.

Logiikka toimii myös ihmisten välillä. Tuntuu hienolta, kun kokee olevansa tarpeellinen työkaverille, puolisolle tai ystävälle. Puhutaan auttamisen ilosta. Itse olen kokenut työurani merkityksellisimpiä hetkiä silloin, kun pystyin valtakunnansovittelijana auttamaan riitaisia osapuolia ymmärtämään toisiaan. Silloin, kun jompikumpi osapuolista sanoi ”vasta nyt ymmärrän, mistä tässä riidassa oikeasti

on kyse”, tunsin tehneeni jotakin todella merkityksellistä. Olin pystynyt edistämään pahasti konfliktoitunutta tilannetta siihen suuntaan, että osapuolten ymmärrys toisiaan kohtaan oli lisääntynyt. Nuo sanat kuullessani tiesin, että sovinnon rakentamisessa on otettu ensi askeleet, vaikka se oli aluksi näyttänyt mahdottomalta. Oikotietä ei ole, ymmärryksen lisääntyminen voi tapahtua vain ottamalla selvää asioista ja toisten ajatuksista. Minä tiedän -asenne ja vaihtoehdottomuus ovat tälle suurimmat esteet.

”Be nice, or leave” kuulostaa yksinkertaiselta, mutta on kaikkea muuta. Hyvät käytöstavat eivät riitä alkuunkaan. Tarvitaan ennen kaikkea kykyä tunnistaa oman toiminnan sokeat pisteet, kuten asenteet ja ennakkoluulot, sekä kykyä olla empaattinen ja utelias myös erilaisten ihmisten kanssa sekä ristiriitatilanteissa. Vasta silloin voidaan ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta saada irti jotain suuressi merkityksellistä.

Suomalaisessa työelämässä näkyy luterilaisuus. Nuorempana ajattelin, että luterilaisuutta ovat ennen kaikkea tunnollisuus ja tiukka työmoraali. Asiaan hie-
man perehdyttyäni olen oivaltanut, että luterilaisen käsityksen mukaan työn arvo perustuu siihen hyvään, mitä se toisille tuottaa. Siis työn merkityksellisyyteen. Jotkut asiat kestävät 500 vuotta ja ovat aina yhtä ajankohtaisia.

DIALOGI ON RAUHAN- NEUVOTTELUN TYÖKALU

Tuija Talvitie

FM, toiminnanjohtaja 2009–2.1.2020
Crisis Management Initiative

Miten on mahdollista taltuttaa väkivaltainen, pitkään ja raskain seurauksin jatkunut konflikti? Monen ensimmäinen mielikuva rauhanprosessin lopputuloksesta on joukko valtionpäämiehiä onnittelemassa toisiaan sovun syntymisestä. Tosiasiassa rauhanvälityksen suuret voitot ovat harvassa; sen sijaan onnistumiset kertyvät maailmalta pieninä muruina.

Crisis Management Initiative (CMI) on suomalainen konfliktinratkaisujärjestö, joka ehkäisee ja ratkaisee väkivaltaisia konflikteja epävirallisen neuvottelun ja vuoropuhelun avulla. Rauhannobelisti Martti Ahtisaari perusti järjestön presidenttikautensa jälkeen vuonna 2000.

Työmme perustuu järjestelmätason muutokseen, joka johtaa kestäviin yhteiskunnallisiin käytäntöihin ja instituutioihin. Tällaisessa työssä yksittäisen ihmisen henkilökohtaiset kokemukset voivat toimia inspiraationa, mutta emme keskity niihin.

Työtämme ohjaa näkemys, että kestävään rauhaan päästään kaikkein todennäköisimmin rauhanneuvottelujen ja dialogin kautta. Sotilaalliset toimet ja vallankäyttö ovat huomattavasti tehottomampia ratkaisemaan väkivaltaisia konflikteja, ja niiden kustannukset nousevat monituhattokertaisiksi väkivallattomiin keinoihin verrattuina.

30 viime vuoden aikana rauhanomaiset diplomatian keinot, erityisesti neuvottelu ja dialogi, ovat ratkaisseet 75 prosenttia maailman aseellisista konflikteista. Kokonaiskustannukset ovat yhden prosentin luokkaa verrattuna voimakeinoihin käytettyihin varoihin. Voisi kuvitella tässä olevan tarpeeksi perustelua sille, että dialogiset keinot olisivat kaiken konfliktinratkaisun keskiössä, mutta näin ei valitettavasti ole. Opimme historiasta kovin hitaasti.

Tarvitaan sitkeyttä ja peräänantamattomuutta, jotta osapuolet jaksavat vastoinkäymisistä, turhautumisestaan ja muiden vastalauseista huolimatta argumentoida oman näkemyksensä loppuun saakka, erityisesti, jos he kuuluvat nuorempaan sukupolveen ja edustavat valtavirrasta poikkeavia näkemyksiä.

Mieleeni on jäänyt erityisesti yksi herkkä tilanne, jossa yhteys pöydän ympärille saatettujen välillä oli katketa ja ponnistelut olivat vaarassa valua hukkaan. Oli vuosi 2015, ja järjestimme yhteiskunnan eri aloja ja erilaisia ryhmiä edustaville jemeniläisille naisille dialogitilaisuuden Beirutissa. Uudistusmielinen nuori nainen keräsi

rohkeutensa ja halusi itse fasilitoida keskustelua tiukassa tilanteessa. Hän ei kuitenkaan saanut muita ymmärtämään näkemystään, vaan murtui toistuvasti keskusteluissa ja juoksi ulos neuvotteluhuoneesta. Kolme kertaa juoksin vaistomaisesti hänen peräänsä ja suostuttelin ja rohkaisin häntä palaamaan. Vihdoin hän löysi tavan vakuuttaa kanssasisarensa: sitä arvostettiin ja hänelle taputettiin. Tämä vei prosessia taas nykyksen eteenpäin. Kiittelin hänen rohkeuttaan ja oivalluksiaan, ja hän halasi minua ja sanoi olleensa jo valmis luovuttamaan. Tuolloin auttoi sisukas kannustaminen ja usko ihmisten kykyyn löytää ratkaisuja.

Dialogia, ei väittelyä

Meillä kaikilla on jonkinlainen käsitys dialogin eli vuoropuhelun määritelmästä. Usein se ymmärretään keskusteluksi eri osapuolten välillä. Dialogi on kuitenkin paljon enemmän kuin vain keskustelu. Se on taito, jonka voi oppia.

Puhtaimmillaan dialogilla tarkoitetaan kahden tai useamman osapuolen keskustelua, jolle on tyypillistä avoimuus, rehellisyys ja aito kuunteleminen. Sana juontuu kreikan kielen sanoista *dia*, joka tarkoittaa kautta, lävitse, ja *logos*, joka tarkoittaa sanaa tai merkitystä; dialogin voidaan siis tulkita tarkoittavan esimerkiksi sanojen virtaa tai useamman kuin yhden henkilön jollekin antamaa merkitystä. Jälkimmäinen tarkoitus tuo meidät lähemmäksi dialogin todellista ydintä ja voimaa.

Dialogi viittaa osallistujien väliseen yhteyteen, jaettuun ymmärrykseen ja pyrkimykseen löytää yhteinen sävel. Onnistuneessa dialogissa kaikki voittavat: se on prosessi, joka auttaa osapuolia ymmärtämään toistensa arvomaailmaa, kokemuksia ja uskomuksia. Kun osallistujat keskittyvät kuuntelemaan toisiaan – sen sijaan, että miettivät kumpikin omaa seuraavaa argumenttiaan – syntyy yhteisiä kokemuksia ja oivalluksia, jotka voivat auttaa löytämään uusia ratkaisuja. Mitä paremmin ymmärtää toista, sitä helpompaa on löytää yhteinen tie ja sitoutua kulkemaan sitä yhdessä.

Väittely, neuvottelu ja keskustelu ovat luonteeltaan erilaisia kuin dialogi: väittelyssä pyritään kumoamaan toisen argumentit omilla perusteluilla, kun taas neuvottelussa pyritään saavuttamaan yhteinen tahtotila ja keskustelussa keskitytään pikemmin aiheen sisältöön kuin osallistujien keskinäisiin suhteisiin.

Dialogi rauhanvälityksen työkaluna: sodasta rauhaan

CMI:n työssä fasilitoitu dialogi ja erilaiset dialogialustat nähdään osana laajempaa yhteiskunnallista muutosprosessia, jossa pyritään konflikteille tyypillisestä traumaattisesta menneisyydestä parempaan, yhteiskunnallisesti toimivampaan ja turvallisempaan huomiseen – sodasta rauhaan. Onnistuessaan dialogiprosessi voi muuttaa yksittäisiä ihmisiä, ryhmiä, yhteisöjä ja kokonaisia yhteiskuntia.

Onnistunut prosessi tukee yhteistä visiota tulevaisuudesta ja rauhanomaisesta rinnakkainelosta. Dialogiprosessit voivat muuttaa osallistujien asenteita, näkemyksiä, uskomuksia ja käytöstä niin, että nämä haluavat uudistaa yhteiskunnan rakenteita, instituutioita ja järjestelmiä.

Rauhanvälityksen onnistumisen ehdoton edellytys on juuri yhteisen tulevaisuuden vision syntyminen. On mahdotonta rakentaa rauhaa ilman näkemystä siitä, miltä tulevaisuuden tulisi näyttää.

Visio uudenlaisesta, kansalaisia suojelevasta ja palvelevasta yhteiskunnasta, jossa vallitsee rauha, tarvitsee sellaisen suunnitelman ja reitin, johon kansalaiset voivat ja haluavat laajasti sitoutua. Kestävän rauhan rakentaminen vaatii yhteiskunnallisia uudistuksia, joiden toimeenpano kestää vuosia ellei vuosikymmeniä, ja rakentamiseen tarvitaan koko kansakunta. Se vaatii vankkaa osaamista, muutostahtoa, kärsivällisyyttä, sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin ja joukkovoimaa. Yhteisymmärrystä on työstettävä matkan varrella useaan otteeseen, tehtävä korjausliikkeitä ja rakennettava joustovaraa. Tämä tarkoittaa, että dialoginkin on oltava jatkuva prosessi.

Jokainen dialogiprosessi on ainutlaatuinen. Se on suunniteltu käsityönä tiettyyn tilanteeseen ja tiettyä tarkoitusta ja ajankohtaa varten, ja sen osallistujat on valittu huolella. Kaikkia dialogeja yhdistää kuitenkin yksi keskeinen piirre: ihmisten välisen kanssakäymisen ytimessä oleva luottamus ja sen rakentaminen.

Minkä ihminen on aloittanut...

Me CMI:ssä työskentelemme usein tilanteessa, jossa aseellinen väkivalta ja siihen liittyvät kauheet ihmisoikeusloukkauksineen ovat olleet osa ihmisten arkea. Meidän on perehdyttävä ihmisoikeusjärjestöjen raportteihin ja ymmärrettävä asioiden taustat, mutta emme tuo ihmisten traumaattisia kokemuksia neuvottelupöytään.

Tällaisissa tilanteissa ponnistelut muutoksen aikaansaamiseksi täytyy tehdä kärsivällisesti, taiten ja ajan kanssa. Olosuhteita leimaavat epävarmuus, kaoottisuus ja väkivallan uhka. Ihmiset ovat usein traumatisoituneita ja epäluuloisia, ja odotukset kolmannen osapuolen kyvystä auttaa saattavat olla joko epärealistisen korkealla tai kohtuuttoman kriittisiä.

Usein paras vaihtoehto onkin järjestää osapuolille tilaisuus keskinäiseen tapaamiseen turvallisessa paikassa, jossa oma roolimme voi olla hyvin näkymätön. Presidentti Martti Ahtisaaren työvisio kuuluu kaikessa yksinkertaisuudessaan: sen minkä ihminen on aloittanut, hän voi myös lopettaa. Konfliktit ovat ihmisten aikaansaamia, niiden ratkaisuun voi ja pitää vaikuttaa. Dialogin avulla voimme ymmärtää syvemmin konfliktien osapuolten käyttäytymistä; kuinka he asemioivat itsensä konfliktissa ja miksi heidän näkemyksensä ovat lukossa? Mistä löytyisi joustovaraa, ja kuinka lukkiutuneista asemista päästäisiin osapuolten intresseihin ja ongelmien perimmäisiin syihin?

Kaikissa dialogeissa ei ole kolmatta osapuolta, mutta erityisesti syvän epäluottamuksen vallitessa kolmas osapuoli eli fasilitaattori voi edesauttaa aidon vuoropuhelun syntymistä. Usein tämä tarkoittaa, että ennen dialogia osapuolten kanssa täytyy työskennellä erikseen ja yksitellen. Työ on vaativaa, herkkää, ja vastuullista, ja se vaatii fasilitaattorin henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ammattitaidon lisäksi myös taloudellisia resursseja.

Ennen kaikkea on kysymys luottamuksesta. Teemme työtämme poikkeuksellisissa olosuhteissa sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat saattaneet tappaa toisiaan ja syyllistyä pahimpiin mahdollisiin raakuuksiin. Tällöin luottamuksen rakentaminen vaatii rautaista osaamista, monisyisen kokonaistilanteen analyysiä, kärsivällisyyttä, empatiaa ja ennen kaikkea yhteistyötä. Kaikkien kanssa täytyy pystyä puhumaan. Rauhaa ei rakenneta ystävien vaan vihollisten kesken.

Fasilitaattorin henkilökohtaiset ominaisuudet ovat tärkeitä, ja joskus persoonalliset toimintatavat saattavat olla hyvinkin tehokkaita. Martti Ahtisaaren tiedetään joskus suuttuneen osapuolille, vaikka kaikki rauhanvälittäjien ja fasilitaattoreiden ohjeet kehottavat rauhallisuuteen. Hermostumalla fasilitaattori voi viestiä, että hän on tosissaan ja henkilökohtaisesti sitoutunut auttamaan osapuolia eteenpäin. Kokemus ja itsetuntemus ovat tällaisissa tilanteissa valttia; arvostetun välittäjän suuttuminen herkässä tilanteessa voi edistää yhteisymmärrystä, kun taas kokemattomamman vastaava käytös voi pilata koko prosessin.

Rauha kuuluu kaikille

Osallistujien valinta on ratkaisevan tärkeää dialogin onnistumisen kannalta. CMI:n tapa toimia perustuu konfliktianalyysin tuottamaan tietoon, järjestelmiä koskevan ymmärryksen kartuttamiseen ja yhteiskunnan eri ryhmiä laajasti osallistavaan prosessiin. Ketään ei voi pakottaa mukaan dialogiprosessiin, koska pitkäaikainen sitoutuminen on tärkeää. Pyrimme tunnistamaan epätavallisia, epälegitiimejä ja myös epämiellyttäviä tahoja, jotka usein jäävät perinteisten neuvottelujen ulkopuolelle. Yhteiskunnan marginaaliryhmien poissulkeminen voi vaarantaa koko prosessin, sillä kestävä rauha vaatii koko yhteisön tuen.

Jos puhumme vain sellaisten ihmisten kanssa, jotka jo tunnemme ja joiden arvot vastaavat omiamme, saamme vääristyneen kuvan todellisuudesta. Liiallinen yksimielisyyksi ei johda parhaaseen lopputulokseen. Kyseenalaistaminen ja erimielisyyksien tunnustaminen tuottavat paremman tilannekuvan ja sen myötä myös paremman lopputuloksen, jos dialogia johdetaan oikein. Vaikka sota tuo usein esiin ihmisten pahimmat puolet, kaikilla on silti oikeus tulla kuulluiksi. Liian usein olemme joutuneet näkemään, kuinka prosessin ulkopuolelle jätetyt toimijat voivat olla hyvinkin tuhoisia rauhan edellytyksille.

Rauhanvälittäjän ja rauhanprosessin fasilitaattorin työ on monella tapaa samantyyppistä, mutta heidän välillään on myös eroja. Rauhanvälittäjät ovat yleensä YK:n pääsihteerin nimittämiä erityislähettiläitä, joiden tavoitteena on virallinen rauhansopimus konfliktin osapuolten kanssa.

Epäviralliset, itsenäiset toimijat kuten CMI täydentävät ja tukevat käynnissä olevaa virallista rauhanprosessia. Toimintamme perustuu epävirallisten neuvottelujen ja vuoropuhelun kautta tapahtuvaan luottamukselliseen yhteistyöhön konfliktin osapuolten kanssa.

Teknologia rauhan puolella

Nykyajan tulevaisuudenvisiot rakentuvat monialaisen analyysin avulla: yhteydet yrityselämään, teknologiaan, kognitiotieteisiin, politiikkaan, ympäristötieteisiin ja antropologiaan avaavat uusia näkökulmia osapuolille, jotka yrittävät ymmärtää konfliktien asiayhteyttä ja omaa rooliaan sekä nykytilanteessa että tulevaisuudessa, kun rauhanomaista huomista lähdetään toden teolla rakentamaan.

Teknologian kasvava rooli ongelmanratkaisussa ja ihmisten arjessa on valtava mahdollisuus. Meidän on kuitenkin oltava valppaina, ettemme päädy työskentelemään vain eliitin kanssa, jolla on käytössään suurimmat resurssit ja eniten valtaa ja joka pahimmillaan uhkaa demokratian toteutumista.

Riippumattomana toimijana olemme uskottavia vain niin kauan kuin osapuolet luottavat meihin ja lähestymistapaamme. Ymmärrämmekö ihmisten todelliset tarpeet sodan melskeessä? Sotateollisuus maksimoi teknologian tuomat hyödyt keksimällä tuhovoimaltaan suurempia, vaarallisempia ja usein halvempia aseita. On opittava käyttämään teknologian saavutuksia myös rauhan vahvistamiseksi: ruokkimaan demokratiaa, valjastamaan joukkovoimaa rauhanprosessien tueksi, tuottamaan parempaa analyysia ja hyödyntämään sosiaalisen median myönteistä voimaa.

Esimerkki: dialogi Ukrainassa

CMI on työskennellyt Ukrainassa vuosikausia ja tukenut erityisesti viiden viime vuoden aikana monia muutosprosesseja dialogin avulla. Ukrainalaisen yhteiskunnan syvät jakolinjat ovat olleet tiedossa jo vuosikausia. Kuinka Ukraina voisi rakentaa yhteistä tulevaisuuden visiota, kun sillä on niin vaikea ja traaginen menneisyys? Vasta Maidanin väkivaltaisuudet vuonna 2014, niiden seurauksena paljastunut alueellinen epävakaus ja Itä-Ukrainan sodan syttyminen ovat herättäneet kansainvälisen yhteisön pohtimaan maan konfliktierkkyyttä.

Ukrainassa asiantuntijamme rakensivat luottamuksellisia suhteita maan tärkeimpiin poliittisiin toimijoihin yli vuoden ajan ennen ensimmäisen dialogitapaamisen koolle kutsumista. Tavoitteena oli kestävä yhteys ihmisten kanssa.

Dialogiprosessille ei ole valmista muottia. Sen suunnittelu on pitkäjänteistä työtä, joka alkaa perinpohjaisesta yhdessä tehtävästä tilanneanalyysistä. Askel askeleelta varmistetaan, että jokainen dialogiin kutsuttu on täysin sitoutunut viemään prosessin päätökseen yhdessä fasilitointitiimin ja muiden osallistujien kanssa. Ennen kuin kukaan istuu yhteisen pöydän ääreen, töitä on tehty viikkoja ja kuukausia.

Konfliktissa eletään jatkuvassa poikkeustilassa. Silti ihmisistä löytyy uskomatonta sitkeyttä ja kykyä katsoa eteenpäin, jos he saavat tarvitsemansa tuen ja kokevat työskentelevänsä rakentavassa, yhteistä etua ajavassa ilmapiirissä.

Kukaan ulkopuolinen ei voi tehdä rauhaa kenenkään puolesta, eikä kolmannen osapuolen rooli ole tuottaa valmiita ratkaisuja. Sen sijaan tehtävämme on rakentaa ilmapiiriä, jossa osapuolet näkevät uudenlaisen tulevaisuuden mahdollisena ja jossa toivoa paremmasta huomisesta vaalitaan yhteisenä, perustavanlaatuisena arvona.

CMI fasilitoi useaa dialogiprosessia Ukrainassa ja sen lähiympäristössä. Jokaisella ryhmällä on oma tarkoituksensa ja omat menetelmänsä. Osallistujia konsultoidaan säännöllisesti ryhmän kokoonpanosta, heidän keskinäisistä suhteistaan, asiakokonaisuuksista ja toivotuista tuotoksista. Ei ole itsestään selvää, että ryhmään hyväksytään uusia jäseniä tai että joku jää siitä pois.

Dialogiin osallistuu yleensä 15–20 ihmistä. Fasilitointitiimi käyttää sukkulointekniikoita eli kulkee osapuolten välillä, vie viestejä ja luo yhteistä tilaa ennen kuin osapuolet tapaavat toisensa. Ydinryhmällä on oltava selkeä mandaatti ennen yhteisiä istuntoja.

Mitään ei jätetä sattuman varaan, ja kokemuksemme mukaan tietyistä asioista on sovittava ennen jokaista istuntoa: kuka saa osallistua ja millä edellytyksillä; millä säännöillä ja periaatteilla dialogia käydään ja miten pidetään yhteyttä ulkopuolisiin; mitä menetelmiä käytetään. Dialogiprosessin suunnittelussa jokainen yksityiskohta, kuten kokoontumispaikka, ajankohta ja tapaamisen pituus, määritellään harkitusti.

Korkeimmat ja paksuimmat muurit ovat ihmisten mielessä. Vaikka fyysistenkin esteiden purkaminen ja sillanrakennus on vaikeaa, byrokratian ja paikalleen jäähmettyneiden poliittisten käytäntöjen pois raivaaminen on oma lukunsa. Kaikkein suurin haaste on kuviteltujen, ihmisen identiteettiin liittyvien rajojen rikkominen. Usein dialogiin suostuminen merkitsee myös oman identiteetin uudistumista.

Osapuolet ovat päähenkilöitä

Rauhanprosessit ovat yleensä virallisia kokonaisuuksia ja niiden välittäjät joko valtioiden tai kansainvälisten tai alueellisten järjestöjen kuten YK:n, EU:n, ETYJin (Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö) tai Afrikan unionin edustajia. Ne toimivat usein ennalta määrättyjen periaatteiden mukaan, ja niissä on vahva poliittinen ohjaus.

Epäviralliset, itsenäiset toimijat kuten CMI täydentävät virallista rauhanprosessia. Kun puheet kovenevat ja diplomatian tila kapenee, on etsittävä vaihtoehtoisia reittejä. CMI:n kaltaiset riippumattomat toimijat, jotka eivät palvele kenenkään poliittista agendaa ja joilla on osapuolten luottamus, voivat luoda uusia alustoja, joilla dialogia voidaan käydä politikoinnin ja julkisuuden ulottumattomissa. Tällainen luottamuksellinen, usein epävirallinen vuoropuhelu tekee tilaa uudentilaisille ratkaisuille. Useinhan virallinen prosessi, jossa tasapainoillaan eri intressien välillä, pikemminkin kaventaa vaihtoehtojen lukumäärää kuin lisää niitä. Keskustelujen jokaista liikettä seurataan silmä kovana, eikä mikään osapuoli halua tehdä myönnytyksiä, ei omiensa eikä varsinkaan vastapuolen edessä, koska kompromissit tulkitaan helposti heikkoudeksi.

On tärkeää ja hyödyllistä, että dialogiprosesseja voi olla käynnissä useita yhtä aikaa. Toisinaan osapuolet saattavat hyödyntää eri toimijoiden mukanaoloa ja valita sellaisen välittäjän, joka tukee heille suosiollista kantaa. Siksi kolmansien osapuolten on toimittava ammattimaisesti ja pitäydyttävä riippumattomina.

Konflikteissa on kyse elämästä ja kuolemasta, ihmisten kärsimyksestä ja paikallisesta, alueellisesta ja jopa kansainvälisestä vakaudesta. Työtä tehdään usein julkisuudelta piilossa, mutta niin salaista se ei saa olla, ettei koordinaatiosta pidettäisi huolta. Mitä enemmän toimijoita, sitä vahvempaa koordinaation on oltava. Kaikkien toimien tulisi liittyä suurempaan kokonaisuuteen, joka palvelee rauhanprosessia. Sooloilu on vahingollista, vaikka usein myös houkuttelevaa.

CMI:tä ohjaa tässäkin Martti Ahtisaaren oppi: osapuolet ovat konfliktinratkaisun päähenkilöitä. Silloinkin kun onnistumme tukitoimissamme, kiitos kuuluu osapuolille; he ovat hauraan rauhan varjelijoita. Jos epäonnistumme, myös me kannamme osamme vastuusta.

HUUTO SEIS! TEHDÄÄN SUOMALAISISTA KESKUSTELEVA KANSA

Laura Arikka

TM, toimitusjohtaja
Erätauko-säätiö

Helsingin tuomiokirkon kryptassa on viileää. Katselen piirissä istuvia ihmisiä, jotka kirjoittavat pienille lapuille ajatuksiaan. Muutamilla on jalassaan villasukat, toisilla harteillaan lämmin viltti. On aivan hiljaista. Kryptan ikivanhat tiiliseinät tuntuvat suojaavan ryhmäämme. Piirin keskellä on valurautainen kynttelikkö, jossa palaa viisi kynttilää. Lattialla on myös värikkäitä räsymattoja ja keltaisia papereita, joissa lukee kuusi rakentavan keskustelun pelisääntöä. Olemme istuneet yhdessä jo kolme tuntia. Kukaan ei ole noussut pois piiristä. Kukaan ei ole lähtenyt. Olemme käymässä Erätauko-keskustelua. Erätauko on uusi tapa käynnistää ja käydä rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua – mahdollisuus pysähtyä ja harakita asioita rauhassa.

Olemme keskustelleet siitä, loppuuko Suomi. Sillä syntyvyys laskee, ja monesta perheen perustaminen tuntuu haastavalta. Mukana on parikymmentä ihmistä. Heillä jokaisella on erilainen tausta, työ ja arki. Yhdessä olemme jakaneet kokemuksiamme siitä, millaista on saada lapsia, kipuilla sen todellisuuden kanssa, kun lapsia ei kuulu ja keskustelleet siitä, mikä perheen perustamisessa pohdituttua. Mukana on nuoria, työikäisiä ja eläkeläisiä. Keskustelussa on kuulunut tunteenpurkauksia, toivon näkökulmia ja epävarmuutta tulevasta. On jaettu kipeitä kokemuksia ja herkistytty siitä, että suurperheen arjestakin on selvitty. Kun lopuksi alamme jakaa illan aikana syntyneitä oivalluksia, pysähtyy keskustelun kuplivan polveileva rytmi rankan päihdehistorian kokeneen nuoren miehen kommenttiin: ”Tämä aihe on minulle paljon tärkeämpi kuin luulin.”

Maailma muuttuu, siis kannattaa pysähtyä

Monet ajankohtaiset puheenaiheet tuntuvat pitkäkestoisilta, tahmeilta ja haastavilta. Puhumme paljon esimerkiksi ilmastonmuutoksesta, työn murroksesta, digitalisaatiosta, hyvinvointiyhteiskunnan rakenteista, syntyvyydestä ja demokratian tilasta. Yksittäisiä vastauksia on paljon, mutta ongelmat tuntuvat silti ratkeamattomilta ja pysyviltä. Moni tarjoaa liian helppoja ja kärjekkäitä ratkaisuja tai keskittyy syyttämään muita asioiden hankaluudesta. Sosiaalisessa mediassa keskustelua käyvät rohkeimmat, pelottomimmat, asiastaan varmimmat ja verbaalisesti lahjakkaat. Yhteiskunnallista keskustelua käyvät he, joilla on jo valtaa tai vankka asema. Monille jää katselijan ja kuulijan rooli, vaikka omassakin mielessä pyörii pohdintoja. Vaan kukapa niitä kuulisi? Kotonakaan ei tunnu olevan aikaa keskustelulle. Eikä töissä. Eikä ystävienkään kanssa. Keskenäisiä ajatuksia on vaikeaa jakaa

julkisesti omalla sometilillä. Joku tulee kuitenkin kertomaan, miten asia oikeasti on. Viestintä on nopeaa, varmaa ja ärhäkkää. Eilisaamun uutiset ovat eilisen lounaan eväspaperia. Kohut tulevat ja menevät.

Kokemukseni mukaan nopeuden ja ratkaisukeskeisyyden lisäksi tarvitaan kuitenkin aikaa, hiljaisuutta ja keskeneräisyyden sietämistä. Hyväksi kokemukseksi on muotoutunut ikaikainen tapa: istua yhdessä piiriin ja keskustella meitä pohdituttavista asioista. Aika tarkoittaa tässä useita tunteja, mielellään neljää. Sillä syvempää ymmärrystä ei itsestä ja muista synny, jos aikaa on vähän ja osallistujia paljon. Silloin dialogin sijaan kuullaan sarja monologeja. Kun aikaa on ehkä yhteen kommenttiin, siihen ladataan kaikki. Usein muiden kuuleminen jää sivuseikaksi, ja sen sijaan pyritään varmistamaan oman tärkeän asian tai tavoitteen esiin tuominen. Röyhkeimmät käyttävät sanomiseensa paljon muidenkin ajasta, kun taas tarkkailevat jättävät sanomatta ajatuksensa. Joku pohtii jo valmiiksi, miten saisi vastustettua kollegan tai naapurin vuosien saatossa tutuksi tullutta näkökulmaa. Usein on myös niin, että joillain vain tuntuu aina olevan tärkeämpää ja painavampaa sanottavaa kuin muilla. Muistuttaako tämä kuvaus kenenkään työkokousta tai oman harrastusjärjestön luottamushenkilöiden strategiapalaveria? Jep. Kun aikaa keskustelulle ja vuoropuhelulle on tarpeeksi, ei ajasta tule kilpailtua resursseja. Ihmiset rentoutuvat. He ymmärtävät, että minullakin on tänään aikaa sanoa. Ei ole kiire. Voin kuunnella muita, ja välillä jättää jotain sanomattakin.

Kuunteleminen on hyvä pelisääntö yhteiselle keskustelulle. Muitakin on, jos halutaan lisätä ymmärrystä itsestä ja muista. Esimerkiksi toisen ihmisen kunnioittaminen, toisen ajatuksiin liittyminen ja vain omasta kokemuksesta puhuminen. Sekin on hyvä pelisääntö, että keskustelun ajaksi piiriin eivät kuulu puhelimet eivätkä pöydät, eivätkä läppärit eivätkä sivusupinat. Kuulostaako tämä kaikki aivan tutulta? Eihän tässä ole mitään uutta! Mutta niin vain tuntuu olevan.

Kuka kutsutaan mukaan ja kuka jätetään sivuun?

Jos haluaa antaa aikaa yhteiskunnalliselle keskustelulle, kannattaa antaa aikaa myös kutsuprosessille. Keiden ääni yleensä tulee kuulluksi? Aktiiviset, pärjäävät, osaavat ja koulutetut löytävät usein tiensä erilaisiin tapaamisiin, keskusteluihin ja tilaisuuksiin. Lavalla istuvat itsestäänselvät puhujavalinnat, muut katselevat hiljaa yleisöstä tai twiittaavat ytimekkään huomionsa muiden ruodittavaksi.

Rakentava vuorovaikutus jää usein vain toiveeksi. Helposti käy myös niin, ettei mitään uutta tai oivaltavaa tule sanotuksi. Kun samat ihmiset kiertävät puhumassa samoista asioista, alkavat keskustelut noudattaa samaa kaavaa. Syvempää ymmärrystä ei synny, vaan katselemme ja kuuntelemme perinteistä peliä, tuttuja siirtoja ja jo tutuksi tulleita eleitä. Tiedämme, ketkä puhuvat toisten päälle. Keskustelu voi kuulostaa myös sametinpehmeäksi silotellulta ja käsikirjoitetulta.

Tällä hetkellä ja tässä maailman tilassa mukaan kannattaisi kutsua heidätkin, jotka usein jäävät sivuun, katselijan ja kuuntelijan rooliin. He, jotka ovat ruuhka-vuosien pyörteissä, omassa elämässään aktiivisia tai muiden toimesta syrjäytettyjä. He, jotka pohtivat, mitä mieltä itse asiassa ovat. Sillä jos keskustelua käyvät vain vanhat tutut naamat, ei ymmärrys asioista syvenny eikä ihmisten kokemus osallisuudesta lisäänty. Mukaan tarvitaan siis myös heidät, jotka syystä tai toisesta valitsevat olla hiljaa.

Ja koska monet ihmiset eivät pysty kilpailemaan titteleillä, oppiarvolyhenteillä tai kokemuksella, kannattaa keskustelussa esitellä itsensä vain etunimellä. Olen Laura ja tulen Turusta. Kun pysytään etunimissä, tulee usein kiitosta erityisesti nuorilta, jotka eivät useinkaan pysty kilpailemaan statuksella, sekä monilta muilta ihmisiltä, joiden elämässä ajan tasalla olevaa LinkedIniä tärkeämpää on seuraavaan päivään selviytyminen.

Tämä tapa antaa myös rauhan osallistujalle. Ei tarvitse tehdä olettamuksia toisesta hänen työpaikkansa perusteella eikä sen jälkeen ajatella ennakkoluuloisesti hänen poliittisia valintojaan. Asiantuntija voi välillä olla tuntematta asioita. Johtaja voi olla miettimättä edustamansa yhteisön brändiä ja julkisuuskuvaa. Päättäjät voi rentoutua ja olla ripustautumatta puolueensa tulevaan vaaliohjelmaan. Voidaan keskittyä kuuntelemiseen, omasta kokemuksesta kertomiseen ja toisten ajatuksista kiinnostumiseen, ei valmiiden vastauksien antamiseen. Ihmisten ja ajatusten moninaisuus pääsee esiin, eikä tarvitse tuomita vieruskaveria tiettyyn kuplaan vain, koska se olisi itselle helpointa, tutuinta ja turvallisinta.

Kuka uskaltaa keskustella vaikeista asioista?

Kun mukaan kutsutaan monenlaisia ihmisiä ja joku pitää huolta siitä, että kaikilla on mahdollisuus jakaa ajatuksiaan ja ettei kukaan lähde dominoimaan, alkaa

keskustelu rullata kuin itsestään. Kun puhutaan omasta kokemuksesta, ei tarvitse kokea toista ihmistä uhkaavaksi. Kun ihmisiä on paikalla paljon ja joku pitää huolta yksinkertaisten pelisääntöjen toteutumisesta, ei tarvitse pelätä, että joutuisi ihmisenä uhatuksi.

Mutta eri mieltä me ihmiset usein olemme. Kun puhutaan yhteiskunnallisista asioista puhutaan oikeastaan arvoista. Ja kun puhutaan arvoista, puhutaan oikeastaan omasta ihmiskuvasta ja maailmankuvasta. Sen vuoksi pitkässä keskustelussa ilmenee usein tunteenpurkauksia. Huomataan, että keskustelun teema herättää ristiriitaisia näkökulmia. Se on hyvä ja normaalia. Kun uskallamme kohdata omat ajatuksemme ja toisen ihmisen erilaiset ajatukset ja silti jatkaa keskustelua, luomme välillemme luottamusta. Pitkän keskustelun jälkeen voimme edelleen olla rauhassa eri mieltä asiasta, mutta ymmärrämme ehkä toista paremmin. Usein ymmärrämme paremmin myös itseämme. Kansalaisten keskinäinen luottamus vahvistaa yhteiskunnallista resilienssiä. Se on eri asia kuin sisu. Kun tulee tiukka paikka, tarvitaan sisua. Mutta tiukassa paikassa on hyvä kokea, että tuohon toiseen voi luottaa ja että selviämme kyllä tästäkin, niin kuin aiemminkin on selvitty. Sillä yhdessä saadaan aikaiseksi enemmän ja parempaa.

Hyvässä yhteiskunnallisessa dialogissa ei tarvitse pyrkiä yksimielisyyteen. Ei tarvitse etsiä ratkaisuja. Ei tarvitse olla verbaalisesti lahjakas. Kaikilla, siis ihan kaikilla, on niin halutessaan mahdollisuus osallistua. Keskustelu ei vaadi keneltäkään erityisiä taitoja hahmottaa maailmaa, ei kykyä kaivaa olennainen keskustelusta ja tehdä sen perusteella päätöksiä, ei innostusta lähteä vaikuttamaan asioiden puolesta. Riittää että istuu alas piiriin ja kykenee omalla kielellään kertomaan, miten asian itse kokee. Keskustelun jälkeen voidaan todeta, että tarvitaan toimenpiteitä. Ainakin olisi hyvä kertoa, mitä saadulla tiedolla ja lisääntyneellä ymmärryksellä tehdään. Ehkä tarvitaan muutosta, uudenlaista toimintaa, sovittelua tai vaikuttamistyötä. Ehkä tarvitaan lisää aikaa keskustelulle ja uusia ihmisiä mukaan. Mutta se on jo sitten toinen asia.

Mutta mitä hyötyä siis on dialogista?

Dialogilla tarkoitan tässä sellaista keskustelua, johon on mahdollisimman matala kynnys osallistua ja jonka aikana ei ole tarkoitus päästä konsensukseen, ei päättää asioista eikä luoda vaikkapa uutta strategiaa. Dialogissa keskustellaan tasavertai-

sesti ja painotetaan siihen osallistuvien moninaisuutta sekä erityisesti niiden osallistumista, jotka usein jäävät tai jätetään sivuun. Dialogin tarkoituksena on siis lisätä ymmärrystä, oppia itsestä ja muista sekä pohtia syvemmin jotakin asiaa. Sen seurauksena voidaan sitten havaita, että tarvitaan yhteiskehittelyä, strategia-työstöä tai vaikkapa sovittelua.

Kuten sanottu, ajan antaminen tekee ihmeitä. Tarpeeksi pitkä keskustelu auttaa siinä, ettei ajasta tule resurssi, josta kiivaasti kilpaillaan. Samoin päästään eteenpäin pintapuhumisesta. Ihmisten suojaus laskee, kun he huomaavat, että tuntemattomienkin kanssa on ihan hyvä olla yhdessä.

Kun annat aikaa keskustelulle, on mahdollista päästä aiheessa syvemmälle. Ajan myötä ihmiset alkavat usein puhua vahvemmin omasta kokemuksestaan ja siten saat enemmän tietoa siitä, miksi jokin asia on erityisen tärkeä jollekin ihmiselle. Opimme ihmisyydestä ja elämästä.

Keskustelun yhteiset pelisäännöt tuovat turvaa ja luovat ihmisten välille luottamusta. Johtaja tai keskustelun vetäjä pitää huolta siitä, että osallistujat kunnioittavat toisiaan, että puheenvuoroja jaetaan tasaisesti, ettei kukaan pääse dominoimaan keskustelua, ettei synny kuiskuttelevia sivukeskusteluita, ettei väittely vie voimia ja että puheenvuorot pidetään tiiviinä. Keskustelun vetäjä rohkaisee ihmisiä puhumaan omasta kokemuksestaan, jotta ymmärrys ja luottamus osallistujien välillä paranisi.

Yhteisten, rakentavien pelisääntöjen avulla voidaan paremmin saada hiljaisten ääni kuuluviin, jakaa tasaisemmin puheenvuoroja ja sitä kautta parantaa ihmisten välistä luottamusta sekä vuorovaikutusta. Ihmisten kokemus kuulluksi tulemisestä ja osallisuudesta paranee.

Kokeile istua osallistujien tai työyhteisön kanssa ikaikaisesti hyväksi havaitussa piirissä. Pöydät, puhelimet tai läppärit eivät piiriin kuulu, mutta tuolit, kynä ja paperi kuuluvat. Piirissä ollaan tasavertaisia. Kukaan ei voi olla eturivin innokas etuilija eikä takarivin kapinallinen vetäytyjä. Kun sähköisiä laitteita ei ole häiritsemässä, ihmiset alkavat kuin itsestään kuunnella. Piiri ja ihmiset alkavat kannatella toisiaan. Piiri on intensiivinen kokemus. Se rauhoittaa mieltä ja auttaa osallistujia kuljettamaan keskustelua. Piirissä on helpompi liittyä toisen oivallukseen tai ajatukseen ja jatkaa siitä syvemmälle.

Näin ihmiset keskittyvät olennaiseen eli toistensa kuuntelemiseen ja omien kokemustensa esiin tuomiseen. Kaikki ovat läsnä. Kolmen tunnin piirissä istumisen jälkeen on voitu oppia toisista enemmän kuin koko vuoden työntekijäkokouksissa tai viiden vuoden yhteistyöpalavereissa. Pitkä dialogi siis itse asiassa säästää aikaa.

Dialogin aihetta tai alkukysymystä kannattaa pohtia tarkasti. Mitä haluaisimme tänään oppia? Mistä haluaisimme lisää tietoa? Miten voisimme lisätä ymmärrystä ristiriitoja herättävästä aiheesta? Yksi teema, ajatus tai kysymys riittää yhdelle dialogille – ja keskustelijoita kannattaa aina ohjata palaamaan tähän kyseiseen teemaan. Halutaanko kuulla ihmisten ajatuksia siitä, miksi he eivät luota päättäjiin? Tai siitä, mitä tunteita nousee, kun lähimetsä louhitaan rumaksi montuksi? Tai ehkä siitä, mitä alueen ihmiset ajattelevat omasta kunnasta? Vielä rohkeampaa on unohtaa oman organisaation haasteet ja olla kiinnostunut ihmisten arjesta, elämästä ja tulevaisuudesta. Miksi ilmastonmuutos pelottaa? Miltä vanhemmuus tuntuu? Millaista on hyvä arki alueellamme? Mikä estää meitä kysymästä toiselta ihmiseltä, mitä kuuluu? Tällainen dialogi on osallistujalle usein vavisuttava ja koskettava kokemus. Valtaosa antaa kiittävää palautetta. Keskustelun jälkeen olo on virkeä ja onnistumisen kokemus on yhteinen. Pystyimme tähän yhdessä!

Dialogi lisää alueen ja Suomen resilienssiä – pystymme keskustelemaan jatkossakin yhdessä, jos hankala paikka tulee. Useimmat tuntevat kiitollisuutta yhteisestä ja yhdessä rakennetusta hetkestä sekä siitä, että ihmiset kertovat omista kokemuksestaan. Lisäksi yhdestä aiheesta on mahdollista saada uudenlaista tietoa, jonka perusteella voi olla tarpeen tehdä uudenlaisia tekoja ihmisten puolesta ja hyväksi.

Uudet, erilaiset ihmiset tuovat uusia näkökulmia. Dialogissa kannattaa pohtia, keitä kutsutaan paikalle. Erityisesti kannattaa kiinnittää huomiota siihen, että kutsuttaisiin mukaan myös heitä, jotka eivät yleensä osallistu. Aktiivisten lisäksi kannattaa kutsua mukaan tuntemattomia, eri-ikäisiä, erilaisista taustoista, heitä joita aiheen ei uskoisi ensi kuulemalta kiinnostavan sekä heitä, jotka on yhteiskunnassa jätetty syrjään. Työyhteisössä voi pohtia, miten saadaan asiakkaat tai kuntalaiset mukaan pohtimaan työn kannalta tärkeitä asioita. Työntekijöitä kannattaa kutsua keskustelemaan siitä, miten saataisiin osastojen raja-aitoja laskettua. Johtajuudesta voivat puhua muutkin kuin johtajat, hyvinvointi koskettaa muitakin kuin terveyden ja hoivan ammattilaisia, ihan kaikkien kannattaisi olla kiinnostuneita nuorista ja niin edelleen. Yllättävä kutsu dialogiin on arvostettu asia. Minäkö? Miksi?

Sinä! Koska koemme sinut tärkeäksi osaksi keskustelua! Keillä on yhteisössäsä valta keskustella erilaisista, tärkeistä asioista, jotka koskettavat yhteiskuntaa, työyhteisöä, alueen asukkaita tai kaupunkia? Ketkä jätetään ulkopuolelle? Ketkä eivät ole kiinnostavia? Ketkä eivät ole pärjääviä, osaavia, koulutettuja ja asiantuntevia? Juuri heidät kuuluu kutsua mukaan dialogiin.

Tällöin diakoninen ja ihmislähtöinen tapa toimia toteutuu. Valtarakenteita puretaan. Ihmisten osallisuutta ja merkityksellisyyden kokemusta parannetaan. Moni kokee saavansa uudenlaisen mahdollisuuden, ja sellaisesta kokemuksesta saa voimaa. Asioihin tottuneiden mieltä nyrjätetään huomaamaan, että on toisenlaisiakin näkökulmia ja että niitä kannattaa kuunnella.

Dialogi johtamisen, organisaation ja ihmisen tukena

Edellä olen kuvannut kokemuksiani Erätauko-keskusteluista eri yhteyksissä. Ajattelen niin, että yhteiskunta ei tule pärjäämään ilman uudenlaisia dialogeja. Kyse voi olla keskusteluista organisaatiossa, alueella, kouluissa, mediassa tai järjestöissä. Mutta ilman dialogia yhteiskunta polarisoituu, hiljenee ja kääntyy sisäänpäin tilanteessa, jossa pitäisi avautua kuuntelemaan toista ihmistä ja kertomaan omasta kokemuksesta. Laajasta yhteiskunnallisesta keskustelusta luopuminen ja ristiriitaisuuksia herättävistä aiheista hiljeneminen voi aluksi tuntua turvalliselta, mukavalta ja rauhalliselta. Mutta muutosten aikana hiljeneminen on harvoin hedelmällistä.

Yhteiskunnallinen toimija ei voi unohtaa ihmistä. Dialogi on mahdollisuus pysyä kiinni ihmisissä, heidän arjessaan, arvoissaan ja elämässään. Vain yhteydessä ihmisiin voit rakentaa omaa näkyäsi johtajana ja luoda suuntaa. Vain yhteydessä ihmisiin voit pohtia, miten yhteisöä rakennetaan tai suunnitelmia tehdään. Ilman dialogisuutta ja yhteyttä ihmisiin et voi palvella heitä parhaimmalla mahdollisella tavalla. Dialogin avulla on mahdollista tukea Suomea muutosten ja murroksen yli kohti tulevaisuutta.

Kun kiire painaa, peruspalaverit vievät aikaa, esityslistoja olisi valmisteltava ja strategisia valintoja perusteltava vastaan hangoittelevalla tyypillä, voisi yhteiskunnallisen vaikuttajan kalenterissa näkyä virkistävänä keitaana kolmen tunnin dialogi aivan tuntemattomien ihmisten kanssa. Mahdollisuus rauhoittua, käydä

keskustelua, kuunnella toisia ja saada uusia ajatuksia. Dialogi on kaiken jo mainitun lisäksi hetki luovuudelle ja mielenrauhalle ja aikaa myös itselle. Lyömätön keino pohtia omia arvoja, tukea omaa kasvua ja sitä kautta omaa ihmisyyden polkua.

Lopuksi

Me suomalaiset elämme hienossa maassa, kehittyneessä yhteiskunnassa. Lapsesta saakka meistä pidetään huolta. Meitä kannustetaan oppimaan ja opettelemaan uutta. Yhteiskunnalliset tukimenetelmät mahdollistavat elämänkriisistä eteenpäin kulkemisen. On turvallista harrastaa ja liikkua luonnossa. Saamme matkustaa muihin maihin ja voimme vavahduttaa itseämme erilaisilla kulttuurielämyksillä. Ja kun jollakin meistä yksi tai useammat äsken mainitut asiat eivät omassa elämässä toteudu, on muita ihmisiä ja toimijoita, jotka haluavat auttaa tai kertoa muille, että tässä muuten on iso ongelma. Sitten yritetään pohtia ratkaisuja.

Meillä on kaikki valta ja mahdollisuudet maailmassa hyödyntää tätä saavutettua sen hyväksi, että meistä tulisi maailman parhaiten keskusteleva kansa. Ainekset meillä on jo. Liittyisitkö sinäkin mukaan tekemään dialogista kansalaistaitoa?

Arvoilla on väliä. Tämä tunnustetaan laajalti yhteiskunnassamme niin kulttuuri-elämässä ja yrity maailmassa kuin kansalaisjärjestöissä ja julkisyhteisöissä. Se, millaiset arvot meillä on, kertoo keitä olemme ja määrää miten toimimme.

Arvojen sisältö ja merkitys avautuvat dialogissa, ajatuksia vaihtamalla. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon järjestämät Arvojen Akatemia, Arvojen Areena ja Arvojen Eurooppa -seminaarit ovat jo parin vuosikymmenen ajan koonneet eri alojen suomalaisia vaikuttajia keskustelemaan arvoista.

Tähän kirjaan on koottu kahdentoista arvojen akateemikon, areenalaisen ja Arvojen Euroopan osanottajan pohdintaa arvoista. Kirjassa paneudutaan erityisesti siihen millaisia arvoja ihmisten välinen vuorovaikutus heijastaa ja vahvistaa.